

Jannika Melkko

PIMEYDEN SYDÄMESSÄ PAISTAA AURINKO

Sisällönanalyysi Kongon demokraattista tasavaltaa
käsittelevistä journalistisista jutuista Helsingin
Sanomissa ja Yleisradiossa vuonna 2021

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2023

TIIVISTELMÄ

Jannika Melkko: Pimeyden sydämessä paistaa aurinko. Sisällönanalyysi Kongon demokraattista tasavaltaa käsittelevistä journalistisista jutuista Helsingin Sanomissa ja Yleisradiossa vuonna 2021.
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Journalistiikan maisteriohjelma
Toukokuu 2023

Länsimaisten tiedotusvälineiden tapaa käsitellä Afrikan maita on tutkittu ja kritisoitu vuosikymmenien ajan. Länsimaisesta Afrikka-journalismista on tunnistettu piirteitä, jotka ovat sittemmin vakiinnuttaneet asemansa niin tutkijoiden, toimittajien kuin kansalaistenkin puheissa niin, että niitä on alettu pitää jopa itsestäänselvyyksinä. Tällaisiin piirteisiin lukeutuu muun muassa se, että Afrikan maita koskevissa journalistisissa jutuissa korostuvat negatiivisiksi mielletyt aiheet sekä stereotyyppiset, eksotisoivat ja toiseuttavat kuvaukset. Vuosikymmenten ajan on lisäksi vallinnut lähes täydellinen yksimielisyys siitä, että juttuja Afrikasta julkaistaan länsimaissa vähän ja harvoin, lähteinä käytetään pääasiassa länsimaisia tahoja eikä juttujen aiheita taustoiteta riittävästi. Viime aikoina uutisoinnissa on tosin tunnistettu yhä useammin myös entistä optimistisempia ja myönteisempiä näkökulmia ja vakiintuneita käsityksiä Afrikka-journalismin käytännöistä on alettu kyseenalaistaa.

Tutkin määrällisen ja laadullisen sisällönanalyysin keinoin, millaista Kongon demokraattista tasavaltaa koskeva uutisointi oli vuonna 2021 Yleisradiossa ja Helsingin Sanomissa ja missä määrin aikaisemman tutkimuksen havainnot Afrikkaa käsittelevän journalismin piirteistä toistuivat aineistossani. Aineistooni lukeutui yhteensä 126 Helsingin Sanomissa ja Yleisradiossa julkaistua journalistista tekstiä kuvituksineen.

Tämän tutkimuksen perusteella Kongo ylittää säännöllisesti uutiskynnyksen suomalaistoimituksissa, mutta uutisointi nojaa pitkälti länsimaisiin lähteisiin ja uutistoimistojen materiaaliin. Kongoon liittyvissä aiheissa korostuvat muun muassa väkivalta, luonnonvaroihin liittyvät ongelmat ja rikokset. Stereotyyppisiä, toiseuttavia ja eksotisoivia sekä käsitystä länsimaisesta ylemmydestä vahvistavia kuvauksia oli löydettävissä joistakin aineiston jutuista, mutta näiden kuvausten ei voi sanoa olevan vallitsevia. Pikemminkin monista jutuista kävi ilmi, että toimittajat olivat tietoisia esimerkiksi stereotyyppioista ja sanoittivat sen.

Kokonaisuutena molemmat tiedotusvälineet valottivat Kongosta niin kutsuttujen negatiivisten aiheiden ohella myös muuta todellisuutta ja antoivat siteeraustilaa ja toimijuutta kongolaisille.

Avainsanat: Afrikan mediakuva, ulkomaanjournalismi, ulkomaanuutiset, uutiskriteerit, Kongon demokraattinen tasavalta, Afrikka

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AIHEEN RAJAUS	4
1.2	TUTKIELMAN RAKENNE	5
2	KATSAUS ULKOMAANJOURNALISMIN KÄYTÄNTÖIHIN	7
2.1	ULKOMAANJOURNALISMIN TEHTÄVÄT JA UUTISKRITEERIT	7
2.2	ULKOMAANUUTISIA AFRIKASTA	11
2.2.1	<i>Materiaalia uutistoimistoista ja muista medioista</i>	13
2.2.2	<i>Uutisointia paikan päältä: kirjeenvaihtajat ja juttumatkat</i>	15
2.2.3	<i>Uutisten lähteet: ketkä pääsevät ääneen</i>	19
2.3	KONGO ULKOMAANUUTISOINNIN NÄKÖKULMASTA	21
2.3.1	<i>Toimittajat ja mediamaisema</i>	23
2.3.2	<i>Uutisoinnin olosuhteet Kongossa</i>	25
3	AFRIKAN MEDIAKUVA	27
3.1	PERINTEINEN NÄKEMYS: MATKAKERTOMUSTEN JA KOLONIALISMIN PERINTÖ	27
3.1.1	<i>Toiseus ja "heimopakkomielle"</i>	29
3.1.2	<i>Negatiivisuus</i>	30
3.1.3	<i>Stereotyyppit</i>	32
3.1.4	<i>Valkoinen ylemmyys</i>	34
3.2	MEDIAKUVA 2000-LUVULLA JA TUTKIMUKSEN KRITIIKKIÄ	36
4	AINEISTO JA MENETELMÄ	40
4.1	AINEISTO: HELSINGIN SANOMAT JA YLEISRADIO	40
4.1.1	<i>Aineiston rajaus</i>	41
4.1.2	<i>Aineiston keruu</i>	43
4.2	MENETELMÄNÄ MÄÄRÄLLINEN JA LAADULLINEN SISÄLLÖNANALYYSI	45
5	TULOKSET	51
5.1	MÄÄRÄLLISEN SISÄLLÖNANALYYSIN TULOKSET	51
5.1.1	<i>Juttujen määrä ja Kongo-mainintojen laajuus</i>	51
5.1.2	<i>Osastot</i>	54
5.1.3	<i>Juttutyypit</i>	55
5.1.4	<i>Juttujen pituudet</i>	56
5.1.5	<i>Juttujen ja viittausten aiheet</i>	57
5.1.6	<i>Lähteet</i>	60
5.1.7	<i>Aktiiviset toimijat ja keskeiset puhujat</i>	61
5.1.8	<i>Kuvitus</i>	64

5.2 LAADULLISEN SISÄLLÖNANALYYSSIN TULOKSET	65
5.2.1 Stereotyyppiat, toiseus ja eksoottisuus	66
5.2.2 Valkoinen ylemmyys	71
5.2.3 Afro-optimismi ja "nouseva Afrikka"	74
5.2.4 Kongon mediakuva	76
6 LOPUKSI	81
6.1 PÄÄTELMÄT	81
6.2 KRITIIKKIÄ JA AIHEITA JATKOTUTKIMUKSELLE	84
LÄHTEET.....	86

1 JOHDANTO

Kun ensimmäisessä kirjassani kirjoitin Japanista, (...) kirjoitin mitä mieleeni tuli, mitään sensuroimatta tai poliittista korrektiutta pohtimatta, mutta nyt Afrikasta kirjoittaessani tuntuu kuin liikkuisin miinakentällä.

Luultavasti on niin, että vaikka miten varon, onnistun räjäyttämään itseni joka tapauksessa.

Kirjailija Mia Kankimäki teoksessaan *Naiset joita ajattelen öisin*

Kuninkaallinen Keski-Afrikan museo sijaitsee Belgian Tervurenissa, noin 15 kilometrin päässä Brysselin keskustasta. Museo toimii loisteliaassa rakennuksessa, jonka Belgian kuningas Leopold II rakennutti vuoden 1897 Brysselin maailmannäyttelyä varten. Kaksitoista vuotta aiemmin kuningas oli hankkinut Keski-Afrikassa sijaitsevan valtavan ja luonnonvaroiltaan satumaisen rikkaan maa-alueen yksityisomaisuudekseen, jonka hän oli nimennyt Kongon vapaavaltioksi. Maailmannäyttelyyn valmistuneen palatsin yhteyteen oli perustettu ihmiseläintarha, johon oli kävijöiden ihmeteltäviksi tuotu Kongosta 267 alkuperäisasukasta tanssimaan ja melomaan puiston lammella.

Tuhansien kilometrien päässä Brysselistä Leopoldin 23 vuotta kestänyt hirmuvalta johti miljoonien kongolaisten kuolemaan. Ei ole täyttä varmuutta siitä, milloin käsite ”rikos ihmisyyttä vastaan” otettiin ensimmäisen kerran käyttöön, mutta joidenkin tutkijoiden mukaan se syntyi juuri Leopoldin tekojen takia (Yhdistyneet kansakunnat 2023).

Historian saatossa Kongon vapaavaltiosta tuli Belgian Kongo, kun se muutettiin vuonna 1908 kuninkaan yksityisomaisuudesta Belgian siirtomaaksi. Itsenäistyttyään vuonna 1960 maa muutti nimensä Kongon demokraattiseksi tasavallaksi, ja vuonna 1971 diktaattori Mobutu Sese Seko nimesi valtion Zaireksi. Vuonna 1997 presidentiksi julistautunut Laurent Kabila palautti nimen jälleen Kongon demokraattiseksi tasavallaksi. Käytän tässä pro gradu -tutkielmassa valtiosta lyhyesti nimeä Kongo, vaikka myös sen naapurivaltio Kongon tasavalta tunnetaan samalla nimellä.

1800-luvulta lähtien eurooppalaiset matkustivat Kongoa halkovaa mahtavaa jokea pitkin ja loivat Kongosta kuvan hurjana, villinä ja vaarallisena paikkana, joka oli kaiken sivistyksen ulkopuolella. Kongosta tuli tutkimusmatkailijoiden, lähetysaarnaajien, siirtomaavallan virkamiesten ja myöhemmin populaarikulttuurin tekijöiden kuvauksissa Afrikan synkkä ydin, varsinainen pimeyden sydän.

Kuninkaallisen Keski-Afrikan museon näyttelytiloihin johtaa pitkä käytävä, jolla on metrien mittainen, perinteiseen kongolaiseen tapaan yhdestä puusta koverrettu kanootti. Seinällä lukee usealla kielellä virke ”Kaikki menee ohi, paitsi menneisyys”. Kun vierailin museossa vuonna 2019, pysähdyin tuon virkkeen eteen pitkäksi aikaa. Kongo kantaa menneisyyttään mukanaan yhä monella tapaa, ja jossain määrin se näkyy myös journalismin tavassa käsitellä Kongoa.

Koko toimittajan urani ajan minulle on ollut tärkeää se, kuinka esimerkiksi vähemmistöistä ja maahanmuuttajataustaisista ihmisistä niin mediassa kuin arjessa puhutaan, sillä puhutavat vaikuttavat asenteisiimme ja lopulta siihenkin, millaiseksi puheen kohteena olevien ihmisten todellisuus muodostuu. Kieli on valtaa. Mitä journalismiin tulee, etenkin globaalin pohjoisen näkökulmasta kaukaisten valtioiden saaman mediahuomion ja median näistä valtioista muodostaman kuvan on havaittu vaikuttavan siihen, kuinka paljon nämä valtiot saavat esimerkiksi ulkomaisia investointeja tai kriisitilanteissa humanitaarista apua. Erityisen kielteinen mediakuva haittaa turismia, kansainvälistä kauppaa ja valtion nauttimaa arvostusta kansainvälisenä toimijana (Ukonu ym. 2022, 128). Kyseessä on noidankehä: mitä alemmas valtion katsotaan sijoittuvan maailmanpolitiikan hierarkiassa, sitä vähemmän se myös tutkitusti saa mediahuomiota. Jos jonkin valtion mediakuvaa voi pitää erityisen kielteisenä, niin juuri Kongon: median kuvauksiin Kongosta on todettu liittyvän kaaosta, korruptiota, hirvittävää väkivaltaa ja yleistä kauhua (Kabamba 2010, 286).

Sillä, mitä ajattelemme kaukaisista maista, on vaikutusta maailmanpolitiikan ohella myös näiden maiden kansalaisten arkeen. Nigerian kirjailija Chimamanda Ngozi Adichie on kuuluisassa TED-konferenssipuheessaan kertonut, millaisia ennakkoluuloja hän kohtasi muuttaessaan Yhdysvaltoihin opiskelemaan: kanssaopiskelijat luulivat hänen olevan köyhä eivätkä uskoneet hänen osaavan käyttää teknologisia laitteitakaan. Perinteisesti Afrikan maita koskeva kuvasto on käsittänyt muun muassa pölyisiä savanneja, nälkää näkeviä lapsia, köyhyyttä, kurjuutta ja avuttomuutta. Tällaisesta kolonialismin ajalta kumpuavasta stereotyyppisestä kuvastosta on tullut median kuvasto, ja median kuvastosta tulee fakta, kuten Beverly Hawk kirjoittaa klassikoksi muodostuneessa teoksessaan *Africa's Media Image* (1992, 13). Adichie painotti puheessaan sitä, että stereotypiat eivät ole välttämättä epätosia, mutta ne eivät ole koko totuus. Stereotypiat vaikeuttavat Afrikan maiden kansalaisten tasa-arvoisen ihmisyyden tunnustamista korostamalla heidän ”erilaisuuttaan” sen sijaan, että ne toisivat ilmi samankaltaisuuksia eri taustoista kotoisin olevien ihmisten välillä.

Suomalaisen median luomaa kuvaa Afrikan maista on tutkittu melko vähän, joten halusin omalla pro gradu -tutkielmallani raapaista tätä kenttää. Koko Afrikan mediakuvan tutkiminen

suomalaisissa medioissa olisi ollut gradun mittakaavaan nähden aivan liian laaja rupeama, joten päätin valita tutkittavakseni yhden valtion saaman mediahuomion Suomen arvostetuimpiin tiedotusvälineisiin lukeutuviissa Helsingin Sanomissa ja Yleisradiossa. Rehellisyuden nimissä on todettava, että suhteeni Kongoon alkoi sattumalta. Halusin valita tutkimukseni kohteeksi jonkin ranskankielisen Afrikan valtion, sillä ne ovat jääneet kansainvälisen tutkimuksen katvealueelle (Nothias 2018). Tutustuin näihin valtioihin pintapuolisesti, ja hyvin nopeasti työpöydälleni alkoi kertyä teoksia Kongosta. Niissä puhuttiin ”verisestä joesta”, ”maailman vaarallisimmasta valtiosta”, ”konfliktimineraaleista”, ”verikännyköistä” ja tietysti ”pimeyden sydäimestä”. Sellainenhan aina kiinnittää toimittajan huomion. Gradun aloitusta seuranneina kuutena vuotena olen uppoutunut Kongoon yhä syvemmin, ja Kongosta on monella tapaa muodostunut tiivis osa elämäni niin työn, harrastusten kuin ihmissuhteidenkin saralla.

Uutiskriteerien tutkimus on havainnut, että mitä kaukaisemmasta valtiosta on kyse, sitä dramaattisempia siellä tapahtuvien asioiden on oltava, jotta ne nousevat meillä länsimaissa uutisiksi (Galtung & Ruge 1965). Kongossa toden totta riittää superlatiiveja: se on samaan aikaan yksi maailman köyhimmistä ja rikkaimmista valtioista, pinta-alaltaan yksi Afrikan suurimmista ja tulevaisuudessa yksi maailman väkirikkaimmista valtioista. Kongossa on maailman toiseksi suurin sademetsä ja virtaamaltaan maailman toiseksi suurin joki: Kongossa on Amazonin ohella maailman keuhkot.

Suomalaisillakin on Kongoon jonkinlainen suhde. Kongossa kolonialistien laivoja huolsi sata vuotta sitten pari sataa suomalaista koneenkäyttäjää, ja Kongosta kaavailtiin hetken aikaa jopa Suomen siirtomaata (Aaltonen & Sivonen 2022). Valtaosa maailman akkuihin tarvittavasta koboltista tulee Kongosta (Yhdistyneiden kansakuntien ympäristöohjelma 2022), ja Suomi on maailman toiseksi suurin koboltin jalostaja Kiinan jälkeen (Statista 2021). Kongo näkyy jossain määrin myös Suomen katukuvassa, sillä viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana Suomeen on saapunut Kongosta yksistään kiintiöpakolaisina noin 2500 kongolaista (Migri 2023).

Edellä mainituista syistä koin, että Kongoa käsittelevä journalismi olisi mielenkiintoinen tutkimuskohde. Kongo on länsimaissa vähän ymmärretty mutta merkitykseltään valtavan tärkeä maa jo siksin, että akkuelektroniikkaan nojaava moderni maailma pyörii Kongon ansiosta.

1.1 Tutkimuskysymykset ja aiheen raja

Länsimaisten medioiden tapaa käsitellä Afrikan maita on tutkittu ja kritisoitu vuosikymmenien ajan. Länsimaisesta Afrikka-journalismista on tunnistettu piirteitä, jotka ovat sittemmin vakiinnuttaneet asemansa niin tutkijoiden, toimittajien kuin kansalaistenkin puheissa niin, että niitä on alettu pitää jopa itsestäänselvyyksinä. Tällaisiin piirteisiin lukeutuvat muun muassa se, että Afrikan maita koskevissa journalistisissa jutuissa korostuvat negatiivisiksi mielletyt aiheet ja stereotypiat, juttuja Afrikasta julkaistaan vähän ja harvoin, lähteinä käytetään pääasiassa länsimaisia tahoja eikä juttujen aiheita taustoiteta riittävästi, vaan ne jäävät pintapuolisiksi raapaisuiksi.

Viime aikoina länsimaiseen Afrikka-journalismiin paneutunut tutkimuskin on saanut osakseen kritiikkiä, kun on osoitettu, että yleistyksiä Afrikan länsimaisen mediakuvan luonteesta on tehty toisinaan melko hatarin perustein (Scott 2009; Scott 2017; Nothias 2018). Tutkimustulokset on yleistetty koskemaan koko "Afrikkaa" ja "länsimaista mediaa", vaikka tutkittavana on ollut verraten harvojen medioiden uutisointi verraten harvoista Afrikan maista.

En pyri omalla tutkimuksellani esittämään koko totuutta siitä, millaista mediakuvaa suomalaismediat luovat Kongosta. Aineiston kerääminen yhden vuoden ajalta ja vain kahdesta tiedotusvälineestä on riittämätön pohja sen selvittämiseksi, millainen Kongon mediakuva "suomalaismediassa" on. Kahden tiedotusvälineen Kongoa käsittelevän journalismin tutkiminen vuoden ajalta antaa kuitenkin jonkinlaisia viitteitä siitä, kuinka Kongosta meillä uutisoidaan. Samalla on mielenkiintoista peilata vuosikymmenien aikana tutkimuksessa tehtyjä havaintoja omasta aineistostani nouseviin tuloksiin ja verrata, missä määrin "Afrikan länsimaisen mediakuvan" piirteet tulevat esiin, kun tutkimuskohteena on suomalaisten medioiden uutisointi Kongon demokraattisesta tasavallasta.

Pro gradu -tutkielmani tutkimuskysymys kuuluu:

1) Millaista Helsingin Sanomien ja Ylen uutisointi Kongon demokraattisesta tasavallasta oli vuonna 2021 eli millainen on tämän aineiston perusteella Kongon mediakuva?

Tutkimuskysymykseeni liittyviä alakysymyksiä ovat:

2) Kuinka usein, millaisiin aiheisiin keskittyen ja mitä lähteitä käyttäen Kongosta uutisoidaan?

3) Onko aineistosta tunnistettavissa stereotyyppisiä, toiseuttavia tai länsimaista ylemmyyttä tukevia kuvauksia, ja jos on, niin millaisia?

4) Missä määrin aineistossa näkyy viittauksia ”afro-optimismiin” ja ”nousevan Afrikan” narratiiviin?

Tutkin määrällisen ja laadullisen sisällönanalyysin keinoin, millaista Kongon demokraattista tasavaltaa koskeva uutisointi oli vuonna 2021 Suomen suurimpiin lukeutuissa uutismedioissa Yleisradiossa ja Helsingin Sanomissa. Aineistooni lukeutuu 76 Helsingin Sanomissa ja 50 Yleisradiossa julkaistua journalistista tekstiä kuvituksineen. Koska suomalaista Kongo-uutisointia ei ole tietääkseni aiemmin tutkittu, luon ensin määrällisen sisällönanalyysin avulla kokonaiskuvan siitä, kuinka paljon ja kuinka usein Kongosta Suomessa uutisoidaan, millä tavalla ja mistä aiheista. Sen jälkeen käyn aineiston läpi laadullisen sisällönanalyysin keinoin ja tutkin, missä määrin Afrikan länsimaiseen mediakuvaan perinteisesti liitetyt piirteet näkyvät oman aineistoni jutuissa ja millainen kuva Kongosta uutisoinnin perusteella syntyy.

Tässä tutkimuksessa keskityn nimenomaan siihen, kuinka Kongoa aineistossani käsitellään. Osassa aineistoni jutuista on mainintoja myös muista Afrikan valtioista tai koko ”Afrikasta”, mutta niiden analysoimisen jätän tutkimukseni ulkopuolelle.

1.2 Tutkielman rakenne

Tutkielmani koostuu kuudesta luvusta. Johdannon jälkeen siirryn käsittelemään ulkomaanjournalismin käytäntöjä, sillä suuri osa Kongoa käsittelevistä journalistisista jutuista on ulkomaanuutisia. Ulkomaanuutiset muokkaavat näkemyksiämme maailman valtioista ja siksi on perusteltua paneutua siihen, millä tavalla eri maiden tapahtumista tulee Suomessa uutisia.

Kolmannessa luvussa avaan Afrikan länsimaisen mediakuvan piirteitä. Tarinoita kaukaisista maista on kerrottu satojen ja jopa tuhansien vuosien ajan, mutta Afrikan mediakuva katsotaan alkaneen rakentua erityisesti 1800-luvun tutkimusmatkailijoiden, lähetyssaarnaajien ja sittemmin siirtomaahallinnon ja siirtomaihin muuttaneiden eurooppalaisten kertomuksissa. Osaltaan kolonialismin perinnön sanotaan edelleen näkyvän länsimaisen median tavassa uutisoida Afrikan maista. Luvun loppupuolella esittelen myös tutkimukseen kohdistunutta kritiikkiä ja piirteitä, joita Afrikkaa käsittelevässä journalismissa on havaittu etenkin 2000-luvun edetessä.

Neljännessä luvussa esittelen aineistoni rajaukseen ja keruuseen liittyvät valintani ja paneudun tarkemmin tutkimukseni metodologiaan. Viidennessä luvussa esittelen sekä määrällisen että laadullisen sisällönanalyysini tulokset. Lopun päätelmissä vedän tuloksia

yhteen sekä esitän kritiikkiä omaa tutkimustani kohtaan ja lähtökohtia mahdolliselle jatkotutkimukselle.

Haluan kiittää pro gradu -tutkielmani työstämisen tukemisesta Journalistisen kulttuurin edistämissäätiötä, joka myönsi minulle opiskelijastipendin.

2 KATSAUS ULKOMAANJOURNALISMIN KÄYTÄNTÖIHIN

Valtaosa Kongoa käsittelevistä journalistisista jutuista suomalaisissa medioissa on ulkomaan uutisia, joten on paikallaan paneutua hetkeksi siihen, millä tavalla Suomen rajojen ulkopuolella tapahtuvista asioista tulee meillä uutisia. Uskali (2007, 44) määrittelee ulkomaanjournalismin laadukkuuden kriteereiksi sen, että juttuaiheet ja tietolähteet ovat monipuolisia, epäselviä tai nimettömiä lähteitä käytetään vähän, jutut saavat tiedotusvälineessä näkyvän julkaisupaikan ja sen, että arkoja aiheita käsitellään juttutuotannossa usein. Se, ketkä uutisia laativat ja mistä aiheista, missä ja millaisia lähteitä hyödyntäen, vaikuttaa merkittävästi siihen, millaista kuvaa uutiset kohteestaan välittävät. Uskalin sanoin "[u]lkomaan uutiset tulkitsevat päivittäin maailman todellisuutta" (emt., 9), eikä siksi ole yhdentekevää, kuinka uutisvalintaa ja uutisia tehdään. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, etteivät kaikki ulkomaan uutiset löydy sanomalehden tai muun uutisvälineen ulkomaanosioista, vaan itse asiassa ulkomaan uutisiksi voidaan lukea yhtä lailla esimerkiksi kulttuuriin, urheiluun tai talouteen liittyviä journalistisia juttuja (emt., 22).

Tarkastelen alkuun ulkomaanjournalismin tehtäviä sekä uutiskriteerejä ja muita tiedostettuja ja tiedostamattomia tekijöitä, joiden perusteella tietty tapahtuma ylittää uutiskynnyksen ja jokin toinen ei. Nämä valinnat vaikuttavat väistämättä siihen, millaiset asiat toistuvat uutisissa ja millaista kuvaa uutiset siten luovat käsittelemistään maista. Seuraavaksi avaam lyhyesti sitä, kuinka ulkomaan uutiset konkreettisesti syntyvät. Suomalaismediassa Afrikan maita käsittelevät uutiset ovat pitkälti peräisin ulkomaisilta uutistoimistoilta tai pohjautuvat suurten länsimaisten medioiden ja niiden kirjeenvaihtajien tekemiin journalistisiin juttuihin. Erityisesti Saharan eteläpuolisen Afrikan maista uutisoitaessa myös kansainvälisten avustus- ja muiden järjestöjen rooli on olennainen. Järjestöt ovat monille toimittajille tärkeitä lähteitä ja paikalliset olot tuntevia oppaita, mutta samalla järjestöjen tavoitteena voi olla vaikuttaa journalististen juttujen aiheisiin ja näkökulmiin. Luvun lopuksi havainnollistan ulkomaanjournalismin käytäntöjä tarkastelemalla niitä Kongoa koskevan ulkomaan uutisoinnin näkökulmasta ja avaam uutisoinnin olosuhteita Kongossa.

2.1 Ulkomaanjournalismin tehtävät ja uutiskriteerit

Julkisen sanan neuvoston (JSN) kannatusyhdistyksen laatimien Journalistin ohjeiden mukaan "[j]ournalisti on vastuussa ennen kaikkea lukijoilleen, kuulijoilleen ja katselijoilleen.

Heillä on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.” (JSN 2014.) Ohjeisiin on sisäänrakennettu käsitys, jonka mukaan journalismin tehtävä on kertoa, *mitä yhteiskunnassa tapahtuu*. Ulkomaanjournalismin tapauksessa tuon tehtävän voi katsoa kattavan koko maailman.

Ulkomaanuutiset määrittävät suurelta osin sitä, millaisia käsityksiä yleisöllä on etenkin kaukaisista valtioista ja niiden tapahtumista, ja siksi on väliä sillä, millaisia uutisia esimerkiksi Afrikan maista tehdään. Suurten uutistoimistojen ja mediatalojen kirjeenvaihtajien laatimat uutiset leviävät ympäri maailmaa ja muokkaavat kansainvälisen yleisön näkemyksiä Afrikasta. Uutisvalinnat vaikuttavat yleiseen agendaan eli siihen, mitä asioita ylipäänsä pidetään tärkeinä. Vastaavasti tapahtumat, joista ei uutisoida, eivät samalla tavoin vaadi toimenpiteitä kansalaisilta, päättäjiltä tai instituutioilta. (Bunce 2015, 13, 17.)

Uutismedialla on jo pitkään tunnustettu olevan ratkaiseva rooli siinä, millaisista asioista saamme tietoa ja millaiseksi näemme maailman, ja tätä kautta uutiset voivat vaikuttaa myös muun muassa ulkopolitiikan päätöksentekoon (Chang ym. 2012, 380; Uskali 2007, 9–10). Kriisitilanteissa valtion saaman rahallisen ja muun avun määrä on lähes suoraan yhteydessä kriisin herättämän mediahuomion laajuuteen, ei niinkään avun tarpeen todelliseen suuruuteen, sillä uutisointi lisää tietoisuutta tapahtuneesta ja tuo siten esimerkiksi avustusjärjestöille lahjoituksia (Franks 2010, 76). Bernard Kouchner, Ranskan entinen ulkoministeri ja yksi Lääkärit ilman rajoja -järjestön perustajista, on aikoinaan todennut, että siellä, missä ei ole kameroita, ei ole humanitaarista väliintuloakaan (ema., 75). On erittäin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miksi jokin tietty tapahtuma nousee uutiseksi, kun taas jokin toinen ei nouse. Tässä valinnassa niin kutsutuilla uutiskriteereillä on iso merkitys.

Uutisvalintaan vaikuttavia tekijöitä on yritetty määritellä vuosikymmenten ajan, mutta kaiken kattavien, aukottomien ja yksiselitteisten uutiskriteerien laatiminen on mahdotonta, sillä toimittajat tekevät työtään niin tiedostamiensa kuin tiedostamattomienkin vaikutusten alaisina (Uskali 2007, 9; Chang ym. 2012, 372–373). Lisäksi toimituksissa mikään päivä ei ole samanlainen: joskus esimerkiksi uutistarjonta on niukkaa, mutta lehden sivut tai uutislähetysten mitta on silti saatava täyteen, jolloin julkaisukynnys laskee ja arvoltaan vähäisemmätkin jutut voivat tulla julkaistuksi (Huovila 2005, 64). Uutisvalintaan vaikuttavat myös konkreettiset, tiedotusvälineeseen liittyvät tekijät: esimerkiksi suureen ja usein ilmestyvään sanomalehteen mahtuu enemmän aineistoa kuin pieneen ja harvemmin ilmestyvään, valtakunnallisella medialla on paikallisia viestimiä suurempi intressi julkaista kattavammin ulkomaihin liittyviä uutisia ja niin edelleen. Julkaisupäätökseen vaikuttaa myös

aineiston tuotantotapa, mikä tarkoittaa, että toimituksen oma aineisto ylittää helpommin uutiskynnyksen kuin muualta saapunut. (Juholin & Kuutti 2003, 32–33.)

Galtung ja Ruge (1965, 70–71) ovat tarttuneet hankalaan tehtävään ja määritelleet klassikon aseman saaneessa ja paljon siteeratussa artikkelissaan kaksitoista uutiskriteeriä, joiden voidaan katsoa vaikuttavan siihen, millä perusteella tietty tapahtuma valikoituu uutiseksi tai vaihtoehtoisesti jää vaille joukkoviestinten huomiota:

- 1) tapahtuma on toistuva
- 2) tapahtuma ylittää kooltaan tai intensiteetiltään tietyn kynnyksen (esimerkiksi mitä väkivaltaisempi murha, sitä suuremmat otsikot)
- 3) tapahtuma on yksiselitteinen
- 4) tapahtuma on merkittävä tai vastaanottajan näkökulmasta merkityksellinen, esimerkiksi kulttuurisesti läheinen
- 5) tapahtuma täyttää odotukset, se on ollut ennustettavissa tai se on haluttu
- 6) tapahtuma on odottamaton, yllättävä tai harvinainen
- 7) tapahtuma on jatkuva: se on jo aiemmin päässyt otsikoihin ja määritelty uutiseksi, joten tapahtumasta uutisoidaan yhä, vaikka se olisikin jo hiipumassa
- 8) tapahtuma täydentää uutisaineistoa (esimerkiksi uutislähetyksessä runsasta ulkomaan uutistarjontaa tasapainottamaan otetaan mukaan uutisarvoltaan vähemmän merkittävä kotimaan uutinen)
- 9) tapahtumalla on merkitystä ”eliittivaltioille”
- 10) tapahtumalla on merkitystä ”eliittiväestölle”
- 11) tapahtuma on henkilöitävissä
- 12) tapahtuma on negatiivinen

Koostamiensa uutiskriteerien pohjalta Galtung ja Ruge muodostavat kolmetoista johtopäätöstä siitä, millaiset ulkomaan uutiset tyypillisimmin ylittävät julkaisukynnyksen. Tiivistetysti heidän havaintonsa on, että mitä kaukaisempi valtio on kyseessä, sitä toistuvampi, huomiota herättävämpi tai negatiivisempi tapahtuman on yleensä oltava, jotta se pääsee toisen valtion mediassa uutiseksi. Uutiskynnyksen alentumista edesauttaa, jos tapahtuma on helposti ymmärrettävä ja paketoitavissa yksinkertaiseen muotoon. Kaikki edellä mainittu johtaa herkästi siihen, että maantieteellisesti tai kulttuurisesti kaukaisista valtioista tulee uutisia katkonaisesti eikä tapahtumien kehittymistä uutisoida. Luonnonkatastrofeilla, onnettomuuksilla tai vaikkapa hallitusten vaihtumisilla on uutisaiheina iso rooli. Tämänkaltainen uutisointi voi luoda vaikutelman siitä, että näissä valtioissa asiat tapahtuvat yllättäen, ennustamattomasti ja hallitsemattomasti, ja valtiot

vaikuttavat siten olevan pohjimmiltaan erilaisia paikkoja kuin tuttu kotimaa. (Galtung & Ruge 1965, 81.)

Juholinin ja Kuutin (2003) käsitys uutiskriteereistä seurailee Galtungin ja Rugen (1965) määritelmää, mutta he tiivistävät kriteeristön ikään kuin kolmeen yläluokkaan. Heidän mukaansa tapahtumien valikoitumiseen uutisiksi vaikuttaa ensinnäkin asian tärkeys eli sen yhteiskunnallinen merkitys, laajuus, näyttävyys, yllättävyys, ajankohtaisuus tai toistuvuus. Toisena seikkana Juholin ja Kuutti mainitsevat asian kiinnostavuuden, jolla he tarkoittavat esimerkiksi tapahtuman läheisyyttä, samastuttavuutta, epätavallisuutta, dramaattisuutta, ristiriitaisuutta tai sitä, että tapahtumassa on mukana tunnettuja henkilöitä tai se koskee suurvaltoja tai ”eliittiryhmiä”. Kolmantena uutiskriteerinä Juholin ja Kuutti pitävät tarkoituksenmukaisuutta eli uutisaiheen julkaisu on sitä todennäköisempää, mitä paremmin aihe myötäilee viestintävälineen julkaisupolitiikkaa, yleisön koostumuksellista rakennetta tai välineen ei-julkisia kriteerejä, kuten esimerkiksi toimittajien omia kiinnostuksenkohteita. (Juholin & Kuutti 2003, 33–34.)

Ebon (1992) mukaan uutisvalintaan vaikuttavat seikat voidaan jaotella kaupallisiin, poliittisiin ja sosiokulttuurisiin. Ebo huomauttaa, että uutiset ovat valuuttaa, vaikka ne esitetään objektiivisuuteen pyrkivinä todellisten tapahtumien kuvauksina. Siten mediayhtiön hakema tuoton maksimointi osaltaan ohjaa valintaa siitä, mitä pidetään uutisoimisen arvoisena. Ebon määrittelemä poliittisuus näkyy uutiskriteereissä samansuuntaisesti kuin Galtung ja Rugekin ovat havainneet: jos alueella tai valtiolla on Yhdysvalloille (Ebo tarkasteli nimenomaan Yhdysvaltoja, mutta tämän voinee laajentaa koskemaan mitä tahansa maata, jonka media on tarkastelun kohteena) poliittista merkitystä, tapahtumien uutisarvo nousee. Ebon mukaan Afrikan maat eivät ole juuri saaneet huomiota yhdysvaltalaisessa mediassa, sillä niitä ei ole pidetty merkittävänä toimijoina kansainvälisessä politiikassa. Sosiokulttuurisena piirteenä Ebo pitää sitä, että esimerkiksi yhdysvaltalaismediat analysoivat Afrikan tapahtumia omista ajattelutavoistaan ja mielenmaailmoistaan käsin ja irrottavat tapahtumat kulttuurisesta kontekstistaan. Usein tapahtumien historiallisia ja kulttuurisia merkityksiä ei tunneta, mikä voi johtaa pinnalliseen uutisointiin. (Ema., 16–20.)

Yrjö Ahmavaaran [1969] teoria informatiivisista uutiskriteereistä tiivistää uutisjutun arvon kolmeen keskeiseen kriteeriin, jotka ovat tapahtuman vaikutusten voimakkuus, tapahtuman vaikutusten koskettavuus jutun vastaanottajien kannalta ja tapahtuman vaikutusten laajuus (ks. Huovila 2005, 65). Henk Prakke [1969] puolestaan kiinnittää omassa valintakriteeristössään huomionsa ennen kaikkea tapahtuman maantieteelliseen, ajalliseen ja kulttuuriseen etäisyyteen. Tapahtuman arvo uutisena on sitä suurempi, mitä lähempänä vastaanottajaa se tapahtuu, mitä ajankohtaisempi se on ja mitä paremmin vastaanottaja voi

kokea olevansa osallisena tapahtumassa eli missä määrin hän on siitä kiinnostunut tai kuinka hyvin hän tuntee tapahtuman. (Ks. emt., 66.) Lisäksi voidaan tunnistaa lukuisa joukko muita vivahteita, jotka lisäävät tapahtuman arvoa uutisena. Huovila (2005, 67) mainitsee tällaisiksi esimerkiksi tunteisiin vetoavuuden (uutiskynnys alenee, jos tapahtuma on erityisen kielteinen, epätavallinen, sensaatiomainen, dramaattinen, kärjistävä, väkivaltainen tai muilla vastaavilla tavoilla herättää erityisen suuria tunteita) ja tunnistettavuusarvon (uutinen julkaistaan sitä herkemmin, mitä merkittävämpiin tai tunnetumpiin ihmisiin, yhteiskunnan ryhmiin tai niiden jäseniin tai valtioihin aihe liittyy).

Edellä kuvatut uutiskriteerit johtavat osaltaan siihen, että Suomessa julkaistussa ulkomaanjournalismissa korostuvat Suomi-kytkennät (Uskali 2007, 18). Tapahtumien linkittäminen kotimaahan tai kotimaisten henkilöiden etsiminen ulkomailla sattuneista tapahtumista ei tietenkään ole ainoastaan suomalaisen journalismin piirre, vaan tyypillistä kaikkialla. Journalisteilla on tapana pohtia pikemmin sitä, kuinka kotimainen yleisö voi samastua ulkomaan uutisen aiheeseen kuin sitä, millaista tietoa yleisö todella tarvitsisi aiheesta. Esimerkiksi ulkomailla työskentelevät kirjeenvaihtajat ovat ennen kaikkea kotimaansa toimittajia, eivät kohdemaan, ja he uutisoivat tapahtumista niin, että kotimainen yleisö voi löytää niistä tarttumapintaa. (Chang ym. 2012, 371–372; Ibelema 2014, 170.)

2.2 Ulkomaan uutisia Afrikasta

Vuosikymmenien ajan on havaittu, että länsi ja pohjoinen hallitsevat maailman uutisvirtoja, kun taas itä ja etelä ovat aliedustettuina. Globaalin pohjoisen on arvioitu omistavan yli 90 prosenttia yrityksistä, jotka dominoivat maailmanlaajuisia elokuva- ja musiikkialan, mainostuotannon, uutisvälityksen, telekommunikaation ja tietojenkäsittelyn markkinoita (Ukonu ym. 2022, 127). Tilanne on ollut sama vuosikymmenien ajan: vuosituhannen vaihteessa tehtyjen tutkimusten mukaan ulkomaan uutisointi oli 80-prosenttisesti länsimaista eli valtaosa globaaleista ulkomaan uutisista oli suurten länsieurooppalaisten ja pohjoisamerikkalaisten uutisorganisaatioiden tekemiä ja välittämiä. Yhdysvaltalaisen ja brittiläisten mediatalojen uutis- ja kuvamateriaalit dominoivat uutiskenttää ja englanti oli hallitseva kieli mediassa. (Uskali 2007, 18–19.)

Neuvostoliitto ja monet 1900-luvun puolivälin jälkeen itsenäistyneet Afrikan ja Aasian valtiot nostivat ulkomaan uutisten vinoumat esiin 1970-luvulla ja ryhtyivät ajamaan Unescossa uutta kansainvälistä informaatiojärjestystä, mutta etenkin Yhdysvallat ja Iso-Britannia vastustivat uutisvirtojen lainsäädännöllistä säätelyä ja erosivat Unescosta 1980-luvun alussa (Ukonu ym. 2022, 127; Uskali 2007, 19). Nykyään esimerkiksi Lähi-idässä perustettu

Al Jazeera ja kiinalainen uutistoimisto Xinhua ovat vahvistaneet asemaansa uutismarkkinoilla ja tuoneet uutistarjontaan uudenlaisia näkökulmia (Bunce ym. 2016, 5). Silti uutisvirtojen epätasa-arvoisuuden voi sanoa säilyneen, vaikka ongelma onkin alettu yhä enemmän tiedostaa. Länsimaisten uutisorganisaatioiden valta-asema uutiskentällä on johtanut muun muassa siihen, että suuria väestömääriä sekä taloudellisia ja poliittisia voimavaroja edustavia alueita on jäänyt lähes täysin uutisvälityksen ulkopuolelle, kuten Raimo Vehmas [1964] havaitsi jo 1960-luvulla (ks. Uskali 2007, 17).

Franksin (2010, 71) mukaan etenkin kolonialismihallinnon päättymisestä lähtien länsimainen media on käsitellyt puutteellisesti koko Afrikkaa, minkä seurauksena jatkuva ja taustoitettu uutisointi Afrikan maista puuttuu valtavirtamediasta. Toki kolonialismin ajan uutisoinnissa oli omat ongelmansa, joiden vaikutuksia Afrikan mediakuvaan avaan seuraavassa luvussa. Kolonialismin kaudella Afrikalla oli kuitenkin aivan erityistä taloudellista ja poliittista merkitystä Euroopan valtioille, minkä vuoksi Afrikasta myös uutisoitiin runsaasti ja jopa keskisuurilla ranskalais- ja brittiläissanomalehdillä oli omat, pysyvät kirjeenvaihtajansa eri puolilla maanosaa. 1960-luvulta lähtien kolonialistinen paradigma korvautui kylmän sodan aikaisilla tarpeilla, kun Yhdysvallat, läntisen Euroopan valtiot ja Neuvostoliitto kamppailivat siitä, minkä ideologian kannalle Afrikan valtiot kääntyvät. Tällöinkin Afrika nähtiin merkitykselliseksi ja uutisointi oli kattavaa. Nykyään mediatalot ovat vähentäneet Afrikan maita käsittelevään uutisointiin investoimista, mikä näkyy esimerkiksi kirjeenvaihtajien vähentyneenä määränä ja toimittajien kasvaneena riippuvuutena esimerkiksi kansainvälisten avustusjärjestöjen tarjoamasta materiaalista. Tilannetta voi pitää paradoksaalisena: teknologian kehityksen ansiosta nykypäivänä olisi mahdollisuus päästä kaikkein kaukaisimpiinkin paikkoihin, mutta silti monet Afrikan alueet ovat nykyään vähemmän ymmärrettyjä ja huonommin raportoituja kuin useita sukupolvia sitten. (Franks 2010, 71–72.)

Afrikan on toisinaan sanottu olevan vähiten mediassa uutisoitu maanosa Etelämannerta lukuun ottamatta (Nothias 2018, 1142). Wilke, Heimprecht ja Cohen [2012] tutkivat 17 valtion tiedotusvälineiden televisiuutisointia ja huomasivat, että heidän 17 500 uutisjutusta koostuvasta aineistostaan noin kolme prosenttia käsitteli Afrikkaa, kun taas esimerkiksi Lähi-itää käsitteleviä uutisia oli aineistosta 18 prosenttia, Eurooppaa 40 prosenttia, Pohjois-Amerikkaa 23 prosenttia ja Etelä-Amerikkaa yhdeksän prosenttia (ks. Nothias 2018, 1141–1142). Uutisoinnin määrän voinee sanoa olevan ristiriidassa sen suhteen, että maailman väestöstä vajaa viidennes asuu Afrikassa (Worldometers 2022).

Toisaalta Afrikan maiden välillä on merkittäviä eroja niihin kohdistuvan uutisoinnin määrässä. Esimerkiksi Mellese ja Müller (2012, 203) tutkivat BBC:n ja Al Jazeeran

uutisointia Saharan eteläpuolisesta Afrikasta ja havaitsivat, että kolmen kuukauden tutkimusjakson aikana Al Jazeera uutisoi 20 maasta ja BBC 24 maasta. Maailmanpankin luokituksen mukaan Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan kuuluu yhteensä 48 maata (Maailmanpankki 2022). Kyseisen tutkimuksen mukaan uutisoinnin kohteeksi päätyneet maat olivat pitkälti samoja molemmissa medioissa, sillä 21:tä valtiota ei mainittu kummankaan tiedotusvälineen uutisissa lainkaan. Eniten uutisoitiin muun muassa Nigeriasta, Somaliasta, Etelä-Afrikasta, Sudanista, Keniasta, Guineasta, Zimbabwesta ja Norsunluurannikosta. (Mellese & Müller 2012, 203.)

Brittimedian Afrikka-uutisointia tutkinut Scott (2009, 544–545) puolestaan on pannut merkille, että erityisesti Ison-Britannian entiset siirtomaat Etelä-Afrikka, Zimbabwe, Nigeria ja Kenia saavat muita enemmän huomiota brittamediassa (toisaalta paljon huomiota saivat myös Marokko ja Libya, mitä siirtomaahistoria ei selitä). Siirtomaahistorian vaikutuksen uutisointiin ymmärtää vanhojen siirtomaavaltojen, kuten Ison-Britannian ja Ranskan, mediassa, sillä kuten edellä käsiteltyjen uutiskriteerien yhteydessä kävi ilmi, yhteinen historia on esimerkki läheisyydestä, jonka voi katsoa alentavan uutiskynnystä. Samaan aikaan brittiläiset ja ranskalaiset tiedotusvälineet ja uutistoimistot ovat merkittäviä uutislähteitä monien muiden maiden medioille ja määrittävät osaltaan sitä, mitkä maat ja aiheet nousevat uutisiin. Tiettyjen maiden jääminen uutispimentoon esimerkiksi brittiläisessä ja ranskalaisessa mediassa voi johtaa siihen, ettei niistä herkästi uutisoida muuallakaan.

2.2.1 Materiaalia uutistoimistoista ja muista medioista

Uutistoimistoilla on pitkään ollut eri puolilla maailmaa käytössään enemmän toimittajia kuin esimerkiksi sanomalehdillä (Uskali 2007, 111), ja uutistoimistot ovat siksi pystyneet laatimaan nopeasti ja edullisesti mediatalojen tarvitsemia uutisia. Etenkin pienille ja keskisuurille mediataloille uutistoimistojen välittämä materiaali on elinehto, mutta myös valtaosa monien suurtenkin viestinten ulkomaan uutisista on lähtöisin uutistoimistoista (emt., 88). Nykyään suurimmat kansainväliset uutistoimistot eli brittiläinen Reuters, ranskalainen Agence France-Presse (AFP) ja yhdysvaltalainen Associated Press (AP) tarjoavat valtaosan maailman medioiden ulkomaan uutisistä ja ovat keskeisiä Afrikkaa koskevien uutisten tuottajia. Näiden uutistoimistojen vaikutuksen voi sanoa näkyvän päivittäin lähes kaikissa maailman joukkoviestimissä. (Bunce 2015, 16; Bunce ym. 2016, 4.)

Uutistoimistoilla on monenlaista merkitystä journalisteille. Toimittajat voivat käyttää uutistoimistojen materiaalia juttuideoinnin ja faktojen tarkistamisen apuna sekä hyödyntää uutisarkistoa laatiessaan taustoittavia juttuja. Uutistoimistojen vahvuuksiin kuuluu muun muassa se, että ne tuottavat uutismateriaalia nopeasti, luotettavasti ja tasapuolisesti ja lähteet ovat hyvin esillä. Toisaalta nopeuden voi katsoa kääntyvän myös heikkoudeksi, sillä välillä nopeus korostuu luotettavuuden kustannuksella, jolloin virheet monistuvat hetkessä ympäri maailmaa. Lisäksi uutistoimistojen toimittajien välinen kilpailu voi johtaa siihen, että esimerkiksi mielenosoitusten väkimmäriä liioitellaan, jotta tapahtuma ja toimittaja saavat enemmän huomiota. Uutistoimistojen välittämää materiaalia on kritisoitu myös pinnallisuudesta ja fragmentaarisuudesta sekä siitä, että talous ja politiikka dominoivat uutisaiheina. (Uskali 2007, 90, 115.)

Uutistoimistojen ohella ulkomaan uutisten laadinnassa hyödynnetään usein luotettavimpina ja arvovaltaisimpina pidettyjen, niin kutsuttujen laatulehtien (kuten The New York Timesin, Financial Timesin, The Guardianin, Le Monden) tai muiden suurten viestimien (kuten BBC:n ja CNN:n) tietoja. Yleisesti toimittajat seuraavat toisiaan erityisesti silloin, kun kyse on kriisiuutisoinnista, jolloin luotettavaa tietoa on niukasti saatavilla, tai säännöllisesti toistuvien ja ennustettujen tapahtumien uutisoinnista (Uskali 2007, 54). Perusteita esimerkiksi laatulehtien hyödyntämiselle ulkomaan uutisoinnin apuna voi hakea niiden määritelmistä: laatulehtien kriteereinä pidetään muun muassa monipuolista, kattavaa ja jatkuvaa ulkomaiden seurantaa, tapahtumien tulkintaa ja selittämistä tausta-artikkelien avulla, sensaatiohakuisuuden ja hysterian lietsonnan välttämistä ja pyrkimystä syvällisyyteen ja analyttisyyteen sekä alueellisuuden ylittävää lähestymistapaa (emt., 146). Taloudellisesti vakavaraisilla ja laadukkaaseen omaan journalismiin tähtäävillä laatulehdillä on pitkät perinteet omien kirjeenvaihtajien lähettämisestä maailmalle (emt., 146–164), joskin nyttemmin kansainvälinen yhteistyö kalliissa ulkomaan uutisoinnissa on kasvanut myös laatulehtien parissa (emt., 182).

Huovilan (2005, 43–44) mukaan toimittajan olisi oltava ”tiedon valitsija, etsijä, taustoittaja ja muodostaja”. Muun muassa uutistoimistojen kautta tiedotusvälineet saavat valtavasti tietoa, josta toimittajan täytyy osata valita olennainen. Onnistunut valinta edellyttää toimittajalta uutisen aiheena olevan yhteiskunnan ja asioiden riittävän syvällistä tuntemista, jotta toimittaja pystyy arvioimaan saamansa materiaalin tietoja ja avaamaan tapahtuman taustoja. Lisäksi toimittajan tulisi myös itse osata etsiä tietoa ja juttuaiheita. Nykyään internet ainakin teoriassa helpottaa toimittajien pääsyä tiedon äärelle, sillä esimerkiksi erilaisten yritysten tai hallintoelimien verkkosivujen kautta toimittajat eivät ole enää samalla tavalla riippuvaisia uutistoimistojen ja muiden medioiden tuottamasta materiaalista. Lisäksi internet mahdollistaa myös paikallisten äänten kuulumisen ja tavoittamisen, sillä nykyään

internetissä leviää esimerkiksi Afrikan maiden nuorisokulttuurien, uskonnollisten ryhmien ja bloggaajien sekä yhä merkittävämmässä määrin myös afrikkalaisen diasporan tuottamaa materiaalia (Bunce ym. 2016, 6) – jos se vain osattaisiin länsimaisissa toimituksissa löytää ja hyödyntää.

Läheskään aina toimittajat eivät kuitenkaan tunne uutisoinnin kohteena olevia maita tarpeeksi. Uskali (2007, 54) toteaa, että median rutiinit eli esimerkiksi uutistoimistojen ja muiden viestinten uutisvirran liiallinen seuraaminen ja siihen jumiutuminen voivat jopa estää oikeiden ja merkityksellisten tietojen pääsyn julkisuuteen. Hän (emt., 259) pitää perinteisten mediatalojen ongelmina korkeaa uutiskynnystä ja sitä, että mediatalot ovat ikään kuin toistensa vankeja eivätkä voi hänen mukaansa juurikaan poiketa toistensa uutisvalinnoista. Journalistit ovat riippuvaisia toistensa ideoista, mitä pidetään syynä sisältöjen samankaltaistumiseen, joka voi johtaa painotusten, vinoumien ja katvealueiden monistumiseen entisestään ympäri kansainvälistä mediakenttää (emt., 54).

2.2.2 Uutisointia paikan päältä: kirjeenvaihtajat ja juttumatkat

Afrikan maiden tapahtumista ja ilmiöistä uutisoitaessa uutistoimistojen ja muiden viestimien annin merkitys korostuu, sillä kautta aikojen ulkomaankirjeenvaihtajia on ollut vain joukkoviestimistä varakkaimmilla, eikä aina niilläkään (Uskali 2007, 11). Kuten edellä on todettu, valtaosa maailman ulkomaan uutisista on peräisin muutamasta kansainvälisestä uutistoimistosta ja kourallisesta muita arvostettuja, suuria mediataloja. Maailman suurimpien uutistoimistojen (AFP:n, AP:n ja Reutersin) sekä muun muassa BBC:n ja Al Jazeeraan lisäksi vain suhteellisen harvoilla mediataloilla on kirjeenvaihtajia Afrikassa, ja kirjeenvaihtajien määrä on tällä vuosituhatluvulla laskenut jatkuvasti. Tilanne on samansuuntainen niin Euroopan maissa kuin Yhdysvalloissa: vain muutamilla niin kutsutuilla ”eliittimedioilla” eli suurilla ja arvostetuilla mediataloilla (jollaisiksi Suomen kontekstissa voitaneen laskea Helsingin Sanomat ja Yleisradio) saattaa olla Afrikassa yksi tai kaksi kirjeenvaihtajaa, joiden tehtävänä on kattaa koko valtava ja monimuotoinen manner. Näiden lisäksi mediataloilla on Afrikassa avustajina freelance-toimittajia. (Bunce 2015, 16–17.)

Suomen suurimpiin uutismedioihin lukeutuvat Yleisradio ja Helsingin Sanomat ovat STT:n ohella suomalaisen ulkomaanjournalismin pioneereja, joilla on vuosikymmenien ajan ollut suomalaisittain suuret rahkeet ja kiinnostusta laadukkaaseen ulkomaanjournalismin tekemiseen eli suuret ulkomaantoimitukset sekä lukuisia kirjeenvaihtajia ja avustajia maailmalla (Uskali 2007, 69–77). Kun aloitin pro gradu -tutkielmani kirjoittamisen

loppuvuodesta 2017, Helsingin Sanomilla ja Ylellä ei kummallakaan ollut vakituista kirjeenvaihtajaa Afrikassa (tosin freelancetoimittaja Liselott Lindström aloitti vuonna 2018 Ylen Afrikan-toimittajana, Yle 3.12.2021). Tältä osin tilanne on kuitenkin sittemmin parantunut, sillä Yle avasi kirjeenvaihtajuuden Afrikkaan (kirjeenvaihtajan asemapaikkana Kenian Nairobi) huhtikuussa 2022. Aiemmin Ylellä on ollut kirjeenvaihtajia Afrikassa 1970-luvun lopusta 1990-alkuun, minkä jälkeen Ylen Afrikan uutisoinnista ovat vastanneet pitkälti freelance-toimittajat. Tällä hetkellä Ylellä on Afrikka-kirjeenvaihtajan lisäksi kuusi muuta kirjeenvaihtajaa ja toistakymmentä toimittajaa eri puolilla maailmaa. (Yle 31.1.2022.) Helsingin Sanomilla ei ole Afrikassa pysyvää kirjeenvaihtajaa. Kirjeenvaihtajien asemapaikat Tukholma, Bryssel, Berliini, Lontoo, Moskova, Washington ja Kiina (/Taiwan) ovat olleet pysyviä vuosikaudet, mutta näiden lisäksi Helsingin Sanomat nimeää vuosittain vaihtuvan niin kutsutun teemakirjeenvaihtajan, jonka ”asemapaikka ja teema valikoituvat sen mukaan, mikä milloinkin on ajankohtaista” (HS 15.5.2021). Helsingin Sanomien toimittaja Sami Sillanpää työskenteli vuonna 2015 vuoden kirjeenvaihtajana Afrikassa asemapaikkanaan Etelä-Afrikka, ensimmäisenä suomalaisen viestimen kirjeenvaihtajana vuosikausiin (Kuukausiliite 6.2.2016). Ylen tavoin Helsingin Sanomillakin on avustajia eri puolilla maailmaa, myös Afrikassa, ja molemmat mediatalot lähettävät toimittajiaan Afrikan maihin juttukeikoille ”tarpeen mukaan” (Yle 3.12.2021; HS 20.5.2022).

Kirjeenvaihtajien lähettäminen maailmalle vaatii resursseja, joita kaikilla mediataloilla ei ole. Toisaalta esimerkiksi Cheas (2018, 259) on todennut, että tutkimusten mukaan suuremmat resurssit eivät automaattisesti takaa kattavampia uutisia tai lisää yleisön tietämystä uutisaiheista: kun on esimerkiksi vertailtu uutisten sisältöjä ja yleisöjen tietämystä uutisissa käsitellyistä teemoista, suomalaiset uutisyleisöt ovat olleet amerikkalaisia selvästi paremmin perillä kansainvälisen politiikan kysymyksistä, vaikka monilla yhdysvaltalaisilla mediataloilla on suomalaisiin medioihin verrattuna huomattavasti suuremmat resurssit käytössään.

Kirjeenvaihtajia on kritisoitu siitä, että he ovat ensisijaisesti kotimaansa toimittajia ja uutisoivat tapahtumista niin, että uutiset kiinnostavat ennen kaikkea kotimaan yleisöjä (Chang ym. 2012, 371–372; Ibelema 2014, 170). Kotimaassa oletetaan esimerkiksi kiinnostavan, mitä ”meidän pojillemme ja työttillemme” maailmalla tapahtuu, ja siksi niin kutsutun ulkomaan uutisten ”domestikaation” tai kotimaistamisen voi sanoa olevan mediassa pikemmin sääntö kuin poikkeus (Chang ym. 2012, 372). Ulkomaan uutiset määrittävät suurelta osin sitä, millaisia käsityksiä yleisöllä on etenkin kaukaisista valtioista ja niiden tapahtumista, ja siksi on väliä sillä, millaisia uutisia esimerkiksi Afrikan maista tehdään (Bunce 2015, 13). Afrikan mediakuvan kannalta erityisesti domestikaatiota voi pitää ongelmallisena, jos se johtaa vaikkapa siihen, että esimerkiksi suomalaismediassa

Afriikkaa käsittelevien juttujen aktiiviset toimijat ovat usein suomalaisia tai muita länsimaalaisia. Pureudun tähän tarkemmin seuraavassa luvussa, jossa käsittelen Afrikan mediakuva.

Oman yleisön palveleminen on toki ymmärrettävää, mutta se voi herkästi johtaa siihen, että toimituksissa juttuaiheet ja niiden näkökulmat valikoituvat pikemmin sen perusteella, kuinka kotimainen yleisö voi samastua ulkomaanuutisen aiheeseen kuin sen, millaista tietoa yleisö aiheesta todella tarvitsisi, kuten uutiskriteerien yhteydessä kävi ilmi. Bunce (2015) on tutkinut, kuinka klikkien kalastelu ohjaa kirjeenvaihtajien työtä. Hän havaitsi, että Saharan eteläpuolisessa Afrikassa asuvat ja työskentelevät kirjeenvaihtajat voi jakaa kolmeen ryhmään: heihin, jotka ovat tietoisia analytiikasta eli siitä, millaiset uutisaiheet vaikuttavat klikkauksien perusteella kiinnostavan yleisöä, ja tekevät uutisvalintansa tämän datan pohjalta, heihin, joilla itsellään on vain vähän tietoa analytiikasta mutta joita heidän esihenkilönsä toisinaan ohjaavat yleisöä kiinnostavien juttuaiheiden suuntaan (tällaisessa tilanteessa on suurin osa kirjeenvaihtajista), ja heihin harvoin, jotka eivät tiedä mitään lukijoidensa klikkauksista eikä heitä ohjata, vaan he saavat valita aiheensa täysin muilla perusteilla. (Ema., 13–14.)

Tutkimukset ovat osoittaneet, että ulkomaanuutiset ja etenkin Afriikkaa koskevat uutiset ovat suhteellisen epäsuosittuja globaalien pohjoisten mediayleisöjen keskuudessa. Kun vaikkapa sanomalehdet kysyvät lukijoiltaan, millaisia uutisia he haluaisivat lukea lisää, vastauksissa toivotaan usein juuri ulkomaanuutisia, mutta kun yleisön verkkokäyttämistä tutkitaan, he tuppaaavat välttelemään näitä uutisia. Tämä saattaa toimituksissa lisätä haluttomuutta uutisoida Afrikan tapahtumista tai johtaa siihen, että uutisvalinta kohdistuu tapahtumiin, joiden tiedetään kiinnostavan yleisöä (esimerkiksi kidnappauksiin tai epidemioihin). (Bunce 2015, 13.) Tätäkin problematiikkaa avaan lisää seuraavassa luvussa.

Taloudellisten tavoitteiden lisäksi uutisvalintaa ohjaa toki myös uutistyon arki: kirjeenvaihtajat tarttuvat herkästi aiheisiin, jotka ovat helposti ja kätevästi uutisoitavissa, eli sanalla sanoen poikkeuksellisiin tapahtumiin, jolloin pitkän aikavälin kehityksen seuraaminen tai ilmiöitä ja tapahtumia taustoittavien juttujen tekeminen saattaa jäädä vähemmälle huomiolle (Ebo 1992, 16).

Kaiken kaikkiaan kirjeenvaihtajilla voi kuitenkin sanoa olevan merkityksellinen asemansa ulkomaanjournalismissa. Ulkomaanuutisointia ja erityisesti Afrikan maista uutisointia kritisoidaan usein siitä, ettei länsimaisilla mediataloilla juuri ole jatkuvaa ymmärrystä mantereesta ja sitoutumista siitä uutisoimiseen, mikä voi pahimmillaan johtaa harhaanjohtavaan tai jopa virheelliseen uutisointiin (Franks 2010, 71). Toimittajan, joka asuu paikan päällä mahdollisesti jopa vuosia, voi olettaa saavan huomattavasti syvemmän

ymmärryksen paikallisista ilmiöistä kuin kotimaassa esimerkiksi uutistoimistomateriaalin pohjalta uutisia laativan kollegan. Vakituinen paikallaolo voi myös edesauttaa sitä, että tapahtumat eivät nouse uutisiksi vain jaksoittaisesti silloin tällöin, vaan maassa asuvalla toimittajalla on kykyjä ja mahdollisuuksia seurata tilanteiden kehittymistä pidemmällä aikavälillä, taustoittaa niitä paremmin ja uutisoida niistä useammin. Tällaista säännöllistä raportoimista voidaan kutsua kertyväksi (*incremental*) journalismiksi. (Franks 2010, 72.) Erityisen tärkeää se on Afrikan maista uutisoitaessa, sillä monet globaalissa pohjoisessa asuvista ihmisistä muodostavat suuren osan Afrikkaa koskevista käsityksistään median sisältöjen perusteella. Kuten edellä on jo todettu, katkonainen ja puutteellisesti taustoitettu uutisointi voi luoda vaikutelman siitä, että kaukaisissa maissa asiat tapahtuvat ennustamattomasti ja hallitsemattomasti ja valtiot vaikuttavat siten olevan pohjimmiltaan erilaisia kuin tuttu kotimaa. Tämä voi lisätä toiseutta eli jakoa *meihin* ja *heihin*, jota käsittelen laajemmin seuraavassa luvussa.

Kirjeenvaihtajienkin resurssit ovat rajalliset. Kuten huhtikuussa 2022 Ylen Afrikan-kirjeenvaihtajana aloittanut Pasi Toivonen sanoo haastattelussaan, yksi ihminen ei millään pysty kattamaan Afrikan 54:ää valtiota siten, että kaikista tulisi monipuolisesti uutisoitua (Yle 31.1.2022). Samaisessa haastattelussa Toivonen mainitsee monipuolisen uutisoinnin yhdeksi esteeksi kielitaidottomuuden, sillä esimerkiksi ranskankielinen Afrika on monille suomalaistoimittajille kielellisistä syistä tuntemattomampi kuin vaikkapa entiset Ison-Britannian siirtomaat, joissa puhutaan yleisesti englantia. Myös Uskali (2007, 63) pitää kielitaitoa tai pikemmin sen yksipuolisuutta yhtenä kirjeenvaihtajiin liittyvistä tabuista: kirjeenvaihtajia pidetään kielitaitoisena väkenä, vaikka melko harva kirjeenvaihtaja itse asiassa osaa useita kieliä – ei aina edes kohdemaankaan kieltä. Kirjeenvaihtajat valitaan pestehinsä pikemminkin yleisen uteliaisuuden, ahkeruuden ja aiempien työsuoritusten kuin kielitaidon perusteella. Kun uutisoinnin kohteena olevan maan kieltä ei osata, paikallisten avustajien eli fikserien merkitys korostuu, ja jos kohdalle sattuu osumaan esimerkiksi huono tai epärehellinen avustaja, koko uutisoinnin luotettavuus tai pahimmillaan kirjeenvaihtajan työturvallisuus voivat vaarantua. (Emt., 62–63.)

Hyvin harvalla medialla on enää laajaa, eri maissa vakituisesti asuvien toimittajien verkostoa Afrikassa. Nykyään Afrikan-kirjeenvaihtajat pitävät yleensä asemapaikkaa tiettyssä maassa, josta he matkustavat juttujen perässä eri puolille mannerta. Esimerkiksi Ulf Hannerz [2002] on ihmetellyt kirjeenvaihtajien laajoja seuranta-alueita, mikä korostuu muun muassa Afrikassa: Hannerzin havainnon mukaan merkittävä osa Afrikkaa koskevista uutisista oli vuosituhannen vaihteessa peräisin kahdesta rakennuksesta Etelä-Afrikan Johannesburgista, sillä niissä asui ja työskenteli valtaosa länsimaisista Afrikan-kirjeenvaihtajista (ks. Uskali 2007, 60–61). Viimeisten 20 vuoden aikana länsimaiset

mediatalot ovat leikanneet ulkomaan uutisoinnin budjettejaan ja vähentäneet kirjeenvaihtajiaan, mikä on johtanut siihen, että ne ovat palkanneet paikallisia toimittajia eri maissa sijaitseviin alueellisiin toimituksiinsa. Näin ovat toimineet muun muassa AFP, AP ja Reuters. Tämän seurauksena alueellisten toimitusten henkilökunta on yhä useammin sekoitus kansainvälisiä ja paikallisia toimittajia, jotka monipuolistavat ja haastavat uutisoinnin perinteisiä näkökulmia. (Bunce ym., 2016, 4.)

Varsinkin laajan mantereiden sisällä asemapaikoistaan keikoille matkustavat kirjeenvaihtajat vertautuvat osin kotimaasta juttumatkoille lähetettäviin ulkomaantoimittajiin. Franks (2010, 72) kutsuu tällaisia toimittajia ”laskuvarjojournalisteiksi”, jotka lennätetään esimerkiksi katastrofin tai muun uutiskynnyksen ylittävän tapahtuman sattuessa paikan päälle raportoimaan. Tällaisissa tapauksissa työskentelytahdin on yleensä oltava nopeaa, mikä saattaa johtaa pinnalliseen ja stereotyyppisiin toistavaan uutisointiin (emt., 72). El Zein ja Cooper (1992, 144) ehdottavatkin, että Afrikkaa käsittelevän journalismin laadun parantamiseksi tulisi lähettää lisää kirjeenvaihtajia ”kentälle”, palkata toimituksiin ja etenkin deskityöhön toimittajia, jotka ovat asuneet ja työskennelleet Afrikassa eivätkä siten kaihda aiheisiin tarttumista niiden vierauden vuoksi, kouluttaa opiskelevia journalisteja herkkyyteen uutisoida ulkomaiden asioista ja kannustaa yleisöä vaatimaan lisää ja entistä monipuolisempia uutisia Afrikasta.

2.2.3 Uutisten lähteet: ketkä pääsevät ääneen

Perinteisesti tutkimuksessa on ollut vallalla käsitys, jonka mukaan länsimaaisessa ulkomaanjournalismissa on ainakin aiempina vuosikymmeninä korostunut länsimaisten lähteiden käyttö (Ezeru 2022, 384). Jutuissa ääneen ovat päässeet esimerkiksi länsimaiset poliitikot, yritysjohtajat, viranomaiset, tutkijat ja muut vastaavat auktorisoidut ja luotettaviksi koetut lähteet. Lähteinä voi olla myös esimerkiksi kansalaisjärjestöjen aktiiveja tai tavallisia kansalaisia. Toimittajat ovat harvoin poikenneet näistä totutuista tiedonlähteistä ja etsineet varsinkaan täysin vieraasta kulttuurista lähteitä, joita muut toimittajat eivät ole aiemmin käyttäneet, mikä on estänyt uusien ja vaihtoehtoisten näkökulmien tuomisen julki. Esimerkiksi Lähi-idän uutisointia tutkittaessa havaittiin, että brittiläiset mediatalot hyödynsivät lähteinään lähinnä yhdysvaltalaisia asiantuntijoita. (Uskali 2007, 20, 246.)

Hyvän ulkomaanjournalismin tunnuspiirteisiin kuuluvat monipuolisten tietolähteiden käyttäminen ja epäselvien tai nimettömien lähteiden välttäminen. Lähteiden nimeämisen tärkeys on korostunut erityisesti journalistisiin väarennöksiin ja vilppiin liittyvien tapausten tultua ilmi muun muassa Yhdysvalloissa. (Uskali 2007, 44–45.) Yksi erityisesti

ulkomaanjournalismin haasteista on niin kutsuttu julkinen diplomatia, jota voi kutsua suuremmin ilmaisten myös viralliseksi valtionpropagandaksi. Suurvalloilla on aina ollut suurimmat varat ulkomaisen mielipiteen ohjailuun ja seuraamiseen, ja ne ovatkin pyrkineet kiillottamaan omaa julkisuuskuvansa maailman medioissa erilaisten propagandististen ilmausten ja disinformaation avulla. Uskali nostaa tällaisen toiminnan harjoittamisesta esimerkiksi Yhdysvallat, mutta vastaavaa on toteutettu myös muissa valtioissa. (Uskali 2007, 31–36.)

Esimerkiksi rotuerottelupolitiikkansa aikaan Etelä-Afrikka kävi 1980-luvulla niin kutsuttua propagandasotaa, jonka tarkoituksena oli pyrkiä horjuttamaan erityisesti mustien hallitsemia ja poliittisesti vasemmalle kallistumassa olleita naapurivaltioita ja saamaan tälle toiminnalle Yhdysvaltojen hyväksyntä. Yksi tällainen valtio oli Portugalin entinen siirtomaa Angola, jossa sissiliike Unitan johtaja Jonas Savimbi taisteli marxilaisen MPLA-puolueen hallintoa vastaan. Propagandan vaikutuksesta Savimbista luotiin yhdysvaltalaismediassa kuva ”vapaustaistelijana”, joka oli ”Amerikan tuen arvoinen”. Kuva ei ollut lähtöisin yhdysvaltalais toimittajilta itseltään, joilla ei ollut juuri tietoa heidän näkökulmastaan kaukaisen maan tilanteesta osatakseen suhtautua kriittisesti heille annettuihin ”faktoihin” ja tarkistaa niiden paikkansapitävyyttä. Lisäksi harva toimittaja osasi portugalia tai espanjaa, mikä teki heistä riippuvaisia Unitan tulkeista. Vaikka todellisuudessa Unitan ainoa läntinen tukija oli Yhdysvallat, mediassa Unita kuvattiin koko lännen tukemaksi, ja siksi sen vastustajalla MPLA:lla ymmärrettiin olleen Neuvostoliiton tuki. Muun muassa tästä syystä toimittajat, jotka MPLA vei maaseudulle katsomaan Unitan siviiliyhteisöihin kohdistamien iskujen tuhoja, kieltäytyivät uskomasta näkemäänsä, koska sen oli näyttänyt heille ”marxilainen hallinto”. (Windrich 1992, 194–197.)

Paikallisen kontekstin riittämätön tuntemus voi tehdä toimittajista riippuvaisia myös esimerkiksi avustusjärjestöjen tarjoamasta materiaalista, millä voi olla journalismin riippumattomuuden ja uskottavuuden kannalta negatiivisia seurauksia. Toimittajilla ja avustusjärjestöillä voi sanoa olevan symbioottinen suhde. Kriisien medianäkyvyyden on usein todettu olevan suoraan yhteydessä avustusjärjestöjen saaman rahoituksen määrään. Tyypillisesti useita vuosia kohdemaissaan toimineilla järjestöillä on näkyvyyttä, yhteyksiä, resursseja ja tunnettua, ja ne voivat auttaa toimittajia käytännön järjestelyissä esimerkiksi järjestämällä kuljetuksia, hankkimalla haastateltavia ja tarjoamalla materiaalia, kuten videokuvaa, paikoista, jonne harvalla muulla taholla on pääsyä. (Franks 2010, 75.) Humanitaarisilla järjestöillä onkin iso rooli siinä, miten Afrikka nähdään länsimaissa, kuinka uutiset kehystetään ja millaisia näkökulmia esitetään konfliktien tai muiden kriisien syistä, seurauksista ja ratkaisuista sekä päättäjille että länsimaisille yleisöille (Walton 2018, 642). Järjestöt tarvitsevat ”oikeanlaista” mediahuomiota, minkä vuoksi niiden välittämiin tietoihin

ja materiaaliin tulisi suhtautua varauksella. Esimerkiksi World Vision esitti 1980-luvulla Etiopian nälänhädän syyksi pitkään jatkuneen sateettomuuden, vaikka varsinainen syy oli pitkään jatkuneessa sisällissodassa ja brutaalissa hallinnossa: ruokaa oli, mutta se ei päätynyt sitä tarvitseville. Järjestöille sateettomuuden kaltainen yksinkertainen ja helposti ymmärrettävä syy oli mukavampi kuin monimutkainen ihmisten aiheuttama tilanne, ja monet mediat hyväksyivät helpon ja näppärän selityksen kuivuuteen kuolevasta sadosta. Apu saapui, mutta iso osa siitä päätyi Etiopian hallitukselle ja sotilaille. (Franks 2010, 75–82.)

Uusimmissa toimittajien lähteiden käyttöön paneutuneissa tutkimuksissa on nostettu esiin myös näkemyksiä, jotka haastavat perinteisen käsityksen siitä, että ulkomaanuutiset olisivat kapea-alaisia ja tuotettu yksinomaan länsimaisesta näkökulmasta. Esimerkiksi Cheas havaitsi, että hänen tutkimissaan suomalaisissa ja yhdysvaltalaisissa uutisartikkeleissa toimittajat jakoivat siteeraustilasta valtaosan eteläisten maiden äänille, mukaan lukien köyhimmille kansalaisille, ja onnistuivat tuottamaan moniulotteisia kuvauksia kaukaisista maista ja niiden todellisuuksista. Tosin Cheas uskoi, että hänen havaintonsa saattoivat johtua osin siitä, että hänen tutkimiensa uutisten kohteina olivat Brasilia ja Etelä-Afrikka, joilla on kehittyvässä maailmassa moniin muihin maihin verrattuna etuoikeutettu asema. (Cheas 2018, 270–271, 276.)

Vastaavia havaintoja on tehnyt myös Nothias, jonka tutkimissa ranskalais- ja brittimedioiden jutuissa afrikkalaisia lähteitä oli hyödynnetty joko yhtä paljon (Ranska) tai enemmän (Iso-Britannia) kuin kansallisia tai eurooppalaisia lähteitä. Hänen haastattelemansa kirjeenvaihtajat yrittivät työssään hyvin tietoisesti hankkia haastateltaviksi ennen kaikkea paikallisia lähteitä ja välttää asetelmaa, jossa järkeväksi ja uskottavaksi kuvattu auktoriteetti olisi valkoinen mies ja paikallisväriä toisi ”puun alla istuva paikallinen”. Samoin yksi Nothiaksen haastattelemissa kirjeenvaihtajista kritisoi ”WHO:n pressiosastolle soittamista”, mikä on helppoutensa vuoksi kirjeenvaihtajalle tai ulkomaantoimittajalle houkutteleva tiedonhankintakeino mutta voi kaventaa ääneen pääsevien lähteiden monimuotoisuutta. Toisaalta myös Nothias havaitsi tutkimuksessaan, että afrikkalaisiakin lähteitä käyttäneissä jutuissa ääneen pääsee erityisesti niin kutsuttu eliitti eli esimerkiksi poliitikot, akateemikot, kansalaisyhteiskunnan toimijat ja toimittajat. (Nothias 2018, 1149–1151.)

2.3 Kongo ulkomaanuutisoinnin näkökulmasta

”Toisinaan toivon, että Itä-Kongoon iskisi maanjäristys tai tsunami, jotta alue voisi viimeinkin saada tarvitsemansa huomion”, The New York Timesin kolumnisti Nicholas Kristof kirjoitti turhaututtuaan siihen, kuinka vähän Kongossa yli vuosikymmenen jatkuneen sisällissodan

kauheudet saivat palstatilaa maailman medioissa (The New York Times 30.1.2010, suomennos omani). Kolumninsa kirjoittamisen aikaan Kristof oli kirjeenvaihtajana Kongon demokraattisessa tasavallassa, Kivujärven länsirannalla, ja seurasi lähietäisyydeltä verisintä konfliktia sitten toisen maailmansodan. Samaan aikaan tammikuussa 2010 mediahuomio suuntautui kuitenkin Kongon sijaan Karibialle, missä voimakas maanjäristys oli runnellut Haitia. Media oli hetkessä paikalla Haitissa, ja uutiset ja kuvat sortuneista rakennuksista, orvoiksi jääneistä lapsista ja yleisestä epätoivosta levisivät laajalti. Haitin avuksi järjestettiin ympäri maailmaa varainkeruutilaisuuksia, joista suurin oli Yhdysvalloissa tammikuun loppupuolella pidetty Hope for Haiti -hyväntekeväisyyskonsertti. Näyttelijät Leonardo DiCaprio, Morgan Freeman ja Nicole Kidman lukeutuivat runsaaseen julkisuuden henkilöiden joukkoon, jotka lahjoittivat kukin omista varoistaan miljoona dollaria Haitin auttamiseksi. Konsertin musiikkiesitysten lomassa näytettiin videokuvaa Haitista ja maanjäristyksessä kärsineiden ihmisten haastatteluja. (The Guardian 24.1.2010.) Kristof huomautti kolumnissaan, että Kongossa maailman katseilta piilossa oli sisällissodan aikana kuollut 30 kertaa enemmän ihmisiä kuin Haitin maanjäristyksessä (noin 5,4 miljoonaa vuoteen 2007 mennessä ja satoja tuhansia sen jälkeen, joskin arviot vaihtelevat merkittävästi eri lähteiden välillä; Hawkins 2009, 67), mutta vaikka väkivalta Kongossa jatkui yhä, se ei siltikään riittänyt nostamaan sotaa medioiden uutisagendalle – ei tuolloin tammikuussa 2010, mutta ei mainittavasti ennen sitä eikä sen jälkeenkään.

Länsimaisen ja etenkin suomalaisen uutisoinnin kannalta Kongo on ristiriitainen kohde. Edellä tarkasteltujen uutiskriteerien valossa Kongo ei ole niin sanotusti helppo valtio, josta uutisoida: pohjoisen yleisön näkökulmasta Kongo sijaitsee erittäin kaukana niin maantieteellisesti kuin kulttuurisestikin. Kongolla ei ole puolellaan samaa kyseenalaista ”etua”, kuten monilla naapurivaltioillaan, eli yhteistä siirtomaahistoriaa Ison-Britannian tai Ranskan kanssa, mikä edesauttaisi Kongon tapahtumien nousua maailman uutisvirtaan. Suomen kanssa Kongolla ei ole yhteistä menneisyyttä ehkä senkään vertaa, vaikka lukuisia suomalaisia matkustikin 1900-luvun alussa Belgian hallitsemaan Kongoon ja osallistui toimillaan kolonialismin tukemiseen ja luonnonrikkauksien ryöstämiseen (Aaltonen & Sivonen 2022).

Toisaalta ainakaan mielikuva Kongosta ei ole suomalaiselle yleisölle täysin vieras. Kongo on kiehtonut kirjailijoita ja muita populaarikulttuurin tekijöitä 1800-luvulta lähtien. Keskellä mannerta sijaitseva valtava Kongo on länsimaisessa kulttuurissa esitetty kenties stereotyyppisimpänä Afrikkana, jossa ovat seikkailleet niin Tarzan kuin Tinttikin. Vuonna 2010 tanskalaisen Frank Poulsenin dokumenttielokuva Verikännäkät (Blood in the Mobile) puolestaan toi Kongon verisen sisällissodan ja epäeettisen kaivostoiminnan suomalaisyleisön tietoisuuteen. Valtaosa maailman matkapuhelimissa käytetyistä

mineraaleista on peräisin Kongon kaivoksista, ja dokumentti antoi ymmärtää, että Nokia ja muut matkapuhelinvalmistajat mineraaleja ostamalla rahoittavat Kongon sisällissotaa ja edesauttavat muun muassa aseellisten ryhmittymien toimintaa, lapsityövoiman käyttöä hengenvaarallisissa olosuhteissa ja seksuaalisen väkivallan jatkumista.

Suurella osalla suomalaisista voi siten ajatella olevan jonkinlainen suhde Kongoon, mikä saattaa lisätä yleisön kiinnostusta maata kohtaan ja siten ehkä alentaa uutiskynnystä. Bunce (2015, 24) haastatteli tutkimustaan varten vuonna 2009 brittiläisen sanomalehden The Independentin kirjeenvaihtajaa, joka totesi lehtensä toimituskulttuurista, että "[j]os haluat kirjoittaa jutun Kamerunista, sen on oltava paras hemmetin juttu, jonka olet koskaan kirjoittanut. Mutta jos taas haluat kirjoittaa jutun Zimbabwesta, sinun tarvitsee vain mainita nimi Zimbabwe" (suomennos omani). Kongon voisi ainakin jossain määrin ajatella resonoivan suomalaistoimituksissa samaan tapaan kuin Zimbabwen brittitoimituksissa.

Kongosta uutisoimiseen vaikuttavat uutiskriteerien ja muiden toimituksissa tehtyjen valintojen lisäksi myös käytännön olosuhteet paikan päällä. Paneudun seuraavaksi tiiviisti uutistyön todellisuuteen Kongossa.

2.3.1 Toimittajat ja mediamaisema

Kansainvälisen Toimittajat ilman rajoja -järjestön mukaan Kongon demokraattisessa tasavallassa on yli 7000 ammattitoimittajaa, 540 sanomalehteä (joista tosin vain 15 ilmestyy säännöllisesti), 177 televisiokanavaa, 61 radioasemaa ja 36 verkkomediaa. Näistä ainoastaan julkisen palvelun yleisradio- ja televisioyhtiö RTNC (Radio Télévision Nationale Congolaise) ja YK:n ylläpitämä Radio Okapi kattavat koko maan. Printtimedioita ei ilmesty juuri lainkaan pääkaupunki Kinshasan ulkopuolella, mutta osa sähköisistä uutissivustoista kehittyi nopeasti. Valtion kontrolloiman RTNC:n lisäksi monet kongolaismedioista ovat poliitikkojen tai muiden vaikutusvaltaisten tahojen omistamia, ja omistajilla on tapana vaikuttaa uutisisältöihin. Tiedotusvälineistä hyvin harva toimii itsenäisesti, läpinäkyvästi ja puolueettomasti. (Toimittajat ilman rajoja 2023.)

Vuonna 1960 perustettu ACP (Agence congolaise de presse) on Kongon ainoa kansallinen uutistoimisto. Virallisesti sen tavoitteisiin kuuluu tuottaa objektiivisia uutisia niin Kongosta kuin maailmaltakin, mutta käytännössä koko uutistoimisto on ollut perustamisestaan lähtien Kongon hallinnon käsissä, eikä toimisto välitä juuri lainkaan uutismateriaalia ulkomaisille mediataloille. ACP:ta lukuun ottamatta muut Kongossa toimivista uutistoimistoista ovat ulkomaisia. Vakituinen edustus maassa on muun muassa AP:lla, AFP:lla, Bloombergilla,

Reutersilla ja Xinhua News Agencyllä. (Media landscapes 2023.) Ulkomaisten toimittajien kokonaismäärästä Kongossa ei ole saatavilla tilastoja.

Kongon perustuslaki takaa virallisesti lehdistönvapauden, mutta niin kotimaisten kuin ulkomaisten toimittajien työskentelyyn puututaan jatkuvasti. Etenkin paikallisten toimittajien keskuudessa itesesensuuri on yleistä. (Toimittajat ilman rajoja 2023.) Lisäksi rikoslaki usein estää toimittajien vapaan työskentelyn: lain tavoitteena on suojella yksilöiden ”kunniaa ja mainetta”, mikä käytännössä tarkoittaa, että esimerkiksi poliittisten ja asevoimien johtajien kritisoiminen voi herkästi johtaa syytteesen ja vankilatuomioon (Media landscapes 2023). Edellisen presidentin Joseph Kabilan aikana väkivalta toimittajia kohtaan lisääntyi, eikä siitä seurannut tekijöille rangaistuksia. Kansainvälisen medianvapausjärjestön Free Press Unlimitedin mukaan Kabilan virallisten presidenttikausien aikana (2006–2018) Kongossa murhattiin kymmenen toimittajaa, eikä murhaajista yhtäkään tuotu oikeuden eteen. (Free Press Unlimited 2023.) Committee to Protect Journalists -järjestön (2023) tilaston mukaan vuosina 1992–2023 Kongossa on kuollut tai tapettu 16 toimittajaa tai muuta media-alan työntekijää. Tammikuussa 2019 presidentiksi valittu Félix Tshisekedi on ilmaissut tavoitteekseen uudistaa lainsäädäntöä, jotta medialla olisi Kongossa todellinen mahdollisuus toimia ”neljäntenä valtiomahtina”. Uudet lait muun muassa sallisivat pääsyn osaan julkisista asiakirjoista, takaisivat toimituksellisen itsenäisyyden yleisradiotoiminnalle ja poistaisivat kunnianloukkaussyytöksistä toimittajille aiheutuvat vankilatuomiot. Toistaiseksi lakiuudistukset eivät kuitenkaan ole edenneet, eikä niiden toteutumista ainakaan lähitulevaisuudessa pidetä todennäköisenä. (Toimittajat ilman rajoja 2023.)

Presidentti Tshisekedin aikana toimittajien työolosuhteet eivät ole merkittävästi parantuneet Kabilan vuosista, joskin toimittajien vankeustuomiot ovat vähentyneet: tätä kirjoittaessa huhtikuussa 2023 vankilassa on Toimittajat ilman rajoja -järjestön laskurin mukaan kaksi toimittajaa (Toimittajat ilman rajoja 2023). Yksistään vuonna 2021 Toimittajat ilman rajoja -järjestön kongolainen kumppanijärjestö Journaliste en danger laski yhteensä 110 loukkausta median vapautta kohtaan. Näihin lukeutui muun muassa uhkauksia, fyysistä väkivaltaa, murha, toimitusten sulkemisia tai ratsaamisia ja noin 40 mielivaltaista pidätystä tai vangitsemista. Lähes puolet kaikista raportoiduista loukkauksista oli valtion turvallisuusjoukkojen tekemiä. Heidän toimintaansa turvaa täydellinen koskemattomuus eli heitä ei aseteta teoistaan minkäänlaiseen rikosoikeudelliseen vastuuseen. (Toimittajat ilman rajoja 2023.)

Vaikka mielivaltaiset pidätykset, vangitsemiset, uhkaukset ja väkivalta ulottuvat myös ulkomaisiin toimittajiin, heidän toimintamahdollisuutensa Kongossa ovat näiltä osin silti usein merkittävästi paikallisia toimittajia paremmat. Yhtenä esimerkkinä tästä voi mainita

kesällä vuonna 2022 sattuneen tapauksen, kun Kongon kansallinen tiedustelupalvelu vangitsi yhdysvaltalaisen ja kongolaisen toimittajan, jotka työskentelivät Kongossa työparina: kongolainen freelancer Joseph Kazadi toimi yhdysvaltalaisen Nicolas Niarchosin avustajana eli fikserinä. Yhdysvaltalainen toimittaja vapautettiin kuuden päivän päästä. Vapautensa vastineeksi hän tosin sai elinikäisen maahantulokiellon Kongoon ja hänen muistiinpanonsa tutkittiin ja valokuvansa ja videonsa tuhottiin. (Toimittajat ilman rajoja 2023.) Kongolainen toimittaja joutui viettämään vankilassa 22 päivää ennen vapautumistaan, vaikka kymmenet järjestöt vaativat hänen vapauttamistaan (International Press Institute 8.8.2022). Tämän tiedostaminen tuo eettisen ulottuvuuden myös ulkomaisten toimittajien työskentelyyn Kongossa: lähes aina työskentely vaatii paikallisen avustajan, mutta jos jutunteon tavat tai aihevalinta eivät miellytä viranomaisia tai muita ulkopuolisia, rangaistukset ja muut seuraukset tyyppillisesti kohdistuvat eniten juuri kongolaisiin toimittajiin.

2.3.2 Uutisoinnin olosuhteet Kongossa

Suomen ulkoministeriö kehottaa välttämään tarpeetonta matkustamista Kongon demokraattiseen tasavaltaan. Lisäksi ulkoministeriö suosittelee välttämään kaikkea matkustamista Pohjois- ja Etelä-Kivun sekä Itä- ja Länsi-Kasaïn maakuntiin. Itäosissa vuosia jatkuneen sodan lisäksi ympäri Kongoa muun muassa aseelliset ryöstöt ovat tavallisia ja levottomuuksia voi puhjeta herkästi. Raja-asemia saatetaan sulkea yllättäen etenkin Ruandan ja Burundin rajoilla. (Ulkoministeriön matkustustiedote 2023.)

Kongon sisäiset kulkuyhteydet ovat huonot valtaosassa maata. Tiet pääkaupunki Kinshasan ja muiden suurien kaupunkien ympäristössä ovat usein huonokuntoisia, ja niiden kunto heikkenee entisestään sadekauden aikana. Tieverkko ei kata koko maata, vaan monesti Kongojoki on sademetsän peittämän valtion halki ainoa kulkureitti, jota pitkin matkataan joko proomuilla, pienillä moottoriveneillä tai moottoroiduilla kanooteilla. Matkanteko on hidasta ja usein myös vaarallista. Maansisäisiä lentoyhteyksiä on joihinkin suurimpiin kaupunkeihin, kuten Pohjois-Kivun maakunnan pääkaupunkiin Gomaan, mutta lennot ovat kalliita, eivätkä ne liikennöi tiuhaan. (Oma tieto; Sillanpää 2021.)

Suomalainen tarvitsee Kongoon viisumin, jonka voi hankkia esimerkiksi Tukholmassa toimivasta Kongon suurlähetystöstä. Kuten monissa muissakin Afrikan maissa, journalistinen työskentely Kongossa voi olla byrokraattista ja varsinaisen viisumin lisäksi maahan matkustavalta toimittajalta saatetaan vaatia myös erilaisia muita dokumentteja, akkreditoitteja ja lupia. Lisäksi akkreditoinneista ja luvista täytyy maksaa: esimerkiksi

Reutersin Kongon-kirjeenvaihtaja kertoi vuonna 2022 maksaneensa 12 kuukauden media-akkreditoinnistaan 2000 Yhdysvaltain dollaria, vaikka tyypillisesti ulkomaiset toimittajat ja ulkomaisille medioille työskentelevät kongolaiset toimittajat saavat kerrallaan vain puolen vuoden akkreditoinnin, joka maksaa 1000 Yhdysvaltain dollaria. (Oma tieto; Toimittajat ilman rajoja 9.11.2022; Journalisti 14.1.2021.) Toisinaan lupia ja akkreditoiteja ei myönnetä lainkaan, mikä on yleinen keino hankaloittaa ja estää toimittajien työtä. Ulkomaisia toimittajia on myös karkotettu maasta. Yksi tuoreimmista tapauksista sattui marraskuussa 2022, kun Kongon viranomaiset saattelivat Reutersin kirjeenvaihtajan Sonia Rolleyn lentokoneeseen eivätkä kertoneet hänelle syytä karkotukseen saati antaneet hänelle aikaa pakata mukaan henkilökohtaisia tavaroitaan. Ennen karkotustaan Rolley oli tutkinut muun muassa kongolaisten viranomaisten korruptiota. (Toimittajat ilman rajoja 9.11.2022.)

Käytännön journalistista työtä hankaloittaa Kongossa sekin, että internetyhteyksiä ja matkapuhelinverkon toimintaa rajoitetaan usein. Tosin Kongossa internet kattaa tavallisestikin murto-osan koko valtion pinta-alasta, sillä Maailmanpankin tilaston mukaan internetiä käytti vuonna 2021 noin 23 prosenttia väestöstä. Tilasto kattaa ihmiset, jotka ovat millä tahansa tavalla päässeet internetiin tutkimuksen tekohetkeä edeltäneiden kolmen kuukauden aikana. Prosenttiosuus on alhaisempi kuin koko Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, jossa vuonna 2021 internetyhteyksien ääressä oli keskimäärin 36 prosenttia väestöstä (vertailun vuoksi kerrottakoon, että Suomessa samana vuonna lukema oli 93). Toisaalta Kongossa kehitys on ollut melko nopeaa, siellä vielä vuonna 2015 internetiin pääsi vain neljä prosenttia väestöstä. (Maailmanpankki 2023.)

Koska esimerkiksi liikkuminen Kongossa on heikon infrastruktuurin vuoksi hankalaa ja etenkin maan itäosissa aseellisten ryhmittymien käymien taistelujen vuoksi myös vaarallista, Kongossa toimivien humanitaaristen järjestöjen apu toimittajille on usein hyvin keskeistä. Järjestöt ovat toimineet maassa vuosikausia ja vakiinnuttaneet asemansa siellä sekä muodostaneet laajan suhdeverkoston, josta on myös toimittajille apua, kun he haluavat päästä esimerkiksi konfliktialueille. Toisaalta järjestöt toivovat yleensä avustaan myös jotakin vastineeksi, kuten olen todennut aiemmin tässä luvussa. Siksi on syytä kiinnittää huomiota siihen, kuinka usein ja millaisissa yhteyksissä Kongosta laadituissa uutisissa viitataan maassa toimiviin humanitaarisiin järjestöihin. Vuonna 2022 Kongossa toimi YK:n humanitaaristen asioiden koordinoitumiston OCHA:n mukaan ainakin 118 kansainvälistä järjestöä (OCHA 6.6.2022). Vakituinen edustus Kongossa on tällä hetkellä muun muassa Punaisella ristillä, lähetys- ja kehitysyhteistyöjärjestö Fidalla, World Visionilla, Lääkärit ilman rajoja -järjestöllä, YK:n lastenjärjestöllä Unicefillä, Pelastakaa lapset -järjestöllä ja Maailman ruokaohjelmalla (järjestöjen verkkosivut 2023).

3 AFRIKAN MEDIAKUVA

Olen edellä käsitellyt toimitustyön käytäntöjä ja realiteetteja, jotka vaikuttavat siihen, kuinka uutiset syntyvät. Tässä luvussa pureudun tarkemmin siihen, kuinka nämä valinnat ja olosuhteet näkyvät siinä, millaista kuvaa uutiset välittävät käsittelemistään maista. Etenkin länsimaisen median synnyttämää Afrikan mediakuvaa on tutkittu paljon viimeisten vuosikymmenien aikana. Yleinen käsitys on ollut, että koska informaatiovirrat ovat olleet ja yhä ovat pitkälti länsimaiden tuottamia, Afrikan globaali mediakuva on rakennettu länsimaisten linssien läpi, eivätkä Afrikan maat ole itse juurikaan osallistuneet siihen, millaista kuvastoa länsimainen media on niistä luonut. (Bunce ym. 2016, 1–4.)

Luon ensin tiiviin katsauksen historiaan eli siihen, mistä Afrikan mediakuvan katsotaan alkaneen syntyä. Mediakuvan juuret ovat 1800-luvun matkakertomuksissa ja kolonialismin ajan tarinoissa ”pimeästä maanosasta”, ja tämän taustan ymmärtäminen on tärkeää, sillä osa tutkijoista katsoo sen vaikutuksen näkyvän Afrikkaa käsittelevässä journalismissa jossain määrin edelleen. Avaan 1900-luvun lopulla tehdyn tutkimuksen näkemyksiä siitä, millaista uutisointi Afrikasta on perinteisesti ollut ja millaista mediakuvaa se on maanosasta rakentanut. Vuosikymmenien ajan vallalla on ollut varsin yhtenäinen käsitys siitä, millaiset piirteet uutisoinnissa ovat korostuneet: uutisoinnin katsotaan muun muassa olleen korostetun negatiivista, stereotyyppistä uusintavaa sekä afrikkalaisia toiseuttavaa ja eksotisoivaa.

Toiseksi esittelen etenkin 2010-luvulta lähtien tehdyissä tutkimuksissa esiin nousutta kritiikkiä perinteistä mediakuvakäsitystä kohtaan. Uudet tutkimukset ovat kyseenalaistaneet sen, onko Afrikan länsimainen mediakuva lopultakaan sellainen kuin perinteisesti on ajateltu. Ilmoille on nostettu jopa kysymys siitä, onko kyseessä pikemminkin myytti, joka on vuosikausien ajan otettu itsestäänselvytenä: tuoreissa tutkimuksissa on nimittäin havaittu, että Afrikkaa käsittelevä uutisointi ei välttämättä olekaan niin negatiivista, yksipuolista ja stereotyyppistä kuin aiemmin on uskottu. Kritiikki kohdistuu myös itse tutkimukseen, sillä ”Afrikan mediakuvan” tutkimus on usein syylistynyt samaan yleistämiseen, josta se on syyttänyt journalismia.

3.1 Perinteinen näkemys: matkakertomusten ja kolonialismin perintö

Tarinoita kaukaisista maista ja kulttuureista on kerrottu vuosisatojen ja -tuhansien ajan. Antiikin kreikkalaisen historiantutkijan Herodotoksen tuotantoa pidetään yleensä

esimerkkinä varhaisimmista matkakertomuksista, joiden tarkoituksena oli muun muassa viihdyttää ja hämmästyttää kotiyleisöä kertomalla vieraiden kulttuurien ”eksoottisista” piirteistä. Afrikan mediakuvan katsotaan alkaneen rakentua länsimaissa juuri varhaisten matkakertomusten pohjalta. Saharan eteläpuolisen Afrikan tunnetuin matkakertomus lienee walesilaisen toimittajan ja tutkimusmatkailijan Henry Morton Stanley'n retki 1860- ja 1870-lukujen vaihteessa keskiseen Afrikkaan etsimään kadoksissa ollutta tohtori David Livingstonea. Kirjoituksissaan Stanley toteaa mölyävien apinoiden kuulostaneen aivan riiteleviltä paikallisilta ihmisiltä. Brittiläinen kulttuuriantropologi sir Richard Francis Burton puolestaan kuvailee Afrikan mantereella kohtaamiaan paikallisia niin ”barbaarisiksi” ja ”auttamattoman alkukantaisiksi”, ettei heitä voisi turvallisesti päästää samaan tilaan eurooppalaisten kanssa. (Ibelema 2014, 167.)

1800-luvun edetessä matkakertomukset kehittyivät lähetyssaarnaajien ja siirtomaavirkamiesten parissa. He pitivät afrikkalaisia kulttuureja ja perinteitä yhteensopimattomina kristinuskon kanssa ja ottivat tavoitteekseen muuttaa niitä. Myös eurooppalainen lehdistö omaksui samansuuntaisia näkökulmia eikä tyytynyt ainoastaan kannattamaan kolonialismia, vaan ryhtyi perustelemaan sen filosofista oikeutusta. Afrikkalaisten ei koettu pärjäävän tai saavan mitään aikaan ilman eurooppalaisten ohjausta. (Ibelema 2014, 167–168.) 1800-luvulta lähtien Afrika on länsimaissa kuvattu villiksi seikkailutarinaksi, ja vuosikymmeniä vallalla olleiden käsitysten mukaan matkakertomuksista periytyneitä piirteitä on näkynyt ja kenties näkyy yhä myös median tavassa uutisoida Afrikan maista, minkä on katsottu johtaneen siihen, että länsimaissa vallalla oleva kuva Afrikasta ei ole vain puutteellinen, vaan myös osin virheellinen ja paikkansa pitämätön (Fabian 2013, 95; Hawk 1992, 4–5).

1900-luvulla kylmä sota vaikutti siihen, kuinka Afrikan maiden tapahtumia kehystettiin länsimaisessa ja erityisesti yhdysvaltalaisessa mediassa. Myös kolonialismin vastaiset ajatukset saivat toisen maailmansodan jälkeen laajalti jalansijaa, ja ne näkyivät myös median tavassa uutisoida Afrikasta. Toisinaan nämä taustalla vaikuttavat arvot johtivat kyseenalaiseen uutisointiin. Esimerkiksi Bookmiller ja Bookmiller (1992) tutkivat neljän yhdysvaltalaislehden uutisointia Algerian käymästä itsenäisyystaistelusta Ranskaa vastaan 1950- ja 1960-luvuilla. He huomasivat, että maailmanpoliittinen tilanne vaikutti siihen, kuinka algerialaiset toimijat esitettiin lehdissä: Ensin algerialaiset kuvattiin kolonialismin voimattomiksi uhreiksi, mutta kun sota Ranskaa vastaan alkoi, kommunismin pelko johti siihen, että algerialaisten nationalistien tulkittiin olevan ”toisen puolen” eli Neuvostoliiton tukemia. Samalla heidät alettiin kuvata yhdysvaltalaismediassa ensin ”pelkiksi roistoiksi” ja ”muslimifanaatikoiksi” ja vasta vuosia myöhemmin kansansa legitiimeiksi edustajiksi.

(Ema., 62–63.) Bookmiller ja Bookmiller (1992, 63) painottavat, että erilaiset taustalla vaikuttavat arvot ja muut syyt voivat vastaavasti vaikuttaa myös muiden medioiden tapaan kehystää Afrikan maiden konflikteja ja muita tapahtumia, ja nämä kehykset tulisi kyetä tunnistamaan ja kyseenalaistamaan.

Länsimaisten medioiden tapa uutisoida nimenomaan Afrikan maista eroaa osittain siitä, miten kehittyvistä maista ylipäänsä globaalissa pohjoisessa uutisoidaan. On esimerkiksi havaittu, että Afrikan maiden köyhyydestä ja nälänhädästä uutisoidaan ikään kuin ne olisivat olosuhteista johtuvia, ”luonnollisia” seurauksia ja afrikkalaiset näiden ilmiöiden voimattomia uhreja. Muiden maanosien maiden ongelmia käsiteltäessä syytä on useammin etsitty vaikkapa paikallisesta politiikasta ja yhteiskunnallisista jännitteistä, mikä on antanut kuvan, että näiden maiden ihmisiä on uutisissa pidetty ”enemmän syyllisinä” ongelmiinsa kuin afrikkalaisia omiinsa. Tällaisen käsittelytavan on katsottu periytyvän kolonialismin ajalta, jolloin afrikkalaisia pidettiin yleisesti lapsenomaisina eikä heillä tunnustettu olevan aktiivista toimijuutta. (Scott 2009, 534–535.) Palaan toimijuuteen tarkemmin luvussa 3.1.4.

3.1.1 Toiseus ja ”heimopakomielle”

Afriikkaa käsittelevässä länsimaisessa uutisoinnissa on tyypillisesti tunnistettu ilmauksia ja käsittelytapoja, jotka ylläpitävät käsitystä afrikkalaisten ”toiseudesta” (Larsen & Jensen 2020, 324). Toiseudella viitataan johonkin, jota pidetään lähtökohtaisesti ”meistä länsimaalaisista” erillisenä ja perustavanlaatuisesti erilaisena tai jopa vastakohtana niin kutsutulle ”länsimaiselle identiteetille”, jonka tunnuspiirteisiin katsotaan lukeutuvan muun muassa juutalaiskristillinen uskonto, kapitalismi ja demokratia. Länsimaisen identiteetin on katsottu olevan modernin sivistyksen määritelmä, jolloin sen vastakohta, toiseus, on liitetty esimerkiksi alkukantaisuuteen tai perinteisyyteen. Varhaisiin Afrikan narratiiveihin länsimaissa lukeutuivatkin sen kaltaiset termit kuin ”villeys”, ”primitiivisyys” ja ”barbaarisuus”. (Ibelema 2014, 165.) Tietyllä tapaa toiseuden voi sanoa näkyvän myös uutiskriteereissä ja siinä, millaisella kulttuurisella arvostuksella eri puolilla maailmaa tapahtuvista asioista uutisoidaan. Kansainvälisillä suhteilla ja valtioilla on kuvitteellinen hierarkia, jonka huipulle on perinteisesti katsottu sijoittuvan Yhdysvallat ja muut länsimaat ja pohjalle erityisesti niin kutsutun globaalien etelän kehittyvät maat. Hierarkian huipulla olevista maista uutisoidaan enemmän, kattavammin ja taustoittavammin kuin arvoasteikon pohjalle sijoittuvista maista. (Ebo 1992, 21.)

Siitä huolimatta, että toimittajat ovat yhä tiedostavampia ja globalisaatio ja esimerkiksi sosiaalinen media ovat tuoneet maailman kolkat yhä lähemmäs toisiaan, osa tutkijoista

näkee mediassa yhä Afrikan toiseutta uusintavaa kielenkäyttöä, vaikka toiseuden ilmaukset ovatkin muuttuneet kolonialismin ajoista. Afrikka ilmentää yhä jotakin ”toista”, jossa omituiset asiat ovat arkipäivää ja josta länsimaiseen ”normaaliin elämään” kuuluvat asiat ovat kaukana: Afrikan kaupunkien katukuviin ei liitetä pilvenpiirtäjiä tai kalliita urheiluautoja eikä paikallisten oleteta tuntevan vaikkapa amerikkalaisia Hollywood-tähtiä. (Ibelema 2014, 207.) Bunce, Franks ja Paterson (2016, 2) kirjoittavat tapauksesta, jossa länsimaisen mediatalon toimittaja ehdotti uutispäällikölleen, että toimituksesta lähetettäisiin toimittajia uutisoimaan Nigerian lähestyvistä vaaleista. Pomo tiedusteli, onko odotettavissa, että vaalien yhteydessä puhkeaa levottomuuksia: ”Jos Lagosin kaduilla on ruumiita, sitten meidän on mentävä.” Toimittaja pohti, eivätkö suuren ja merkittävän valtion vaalit olisi uutisarvoinen aihe jo itsessään. Yhdenkään Euroopan valtion vaaleista uutisoiminen ei edellytä ruumiita. (Emt., 2.)

Toiseuteen liittyvä läheisesti myös etenkin englanninkielisessä mediassa tunnistettu tapa kuvata Afrikan maiden konflikteja primitiivisiksi, ”heimojen” välisiksi kahakoiksi sen sijaan, että ne uutisoitaisiin nykypäivän monitasoisiksi, sosiopoliittisiksi tilanteiksi, joiden taustat avataan ymmärrettävästi (Ibelema 1992, 77–78). Tämän ”heimoihin liittyvän pakkomielteen” (*tribal fixation*) ovat havainneet etenkin viime vuosisadan lopulla lukuisat länsimaista Afrikka-uutisoitinta tarkastelleet tutkijat. Hawk (1992, 7) on todennut, että vastaavia väkivaltaisia konflikteja käsittelevien uutisten kieli on aivan erilaista riippuen siitä, onko konflikti käynnissä Afrikassa vai Euroopassa. Esimerkiksi 1900-luvun lopulla entisen Jugoslavian väkivaltaisuuksia selitettiin monipuolisemmin kuin Afrikan maiden ”heimokonflikteja”. Hawk katsoo heimo-termin olevan jäännös kolonialistisesta kielenkäytöstä: kolonialismin ajan eurooppalaisesta näkökulmasta ainoastaan valtio saattoi olla kansakunta, joten afrikkalaisia kansoja kutsuttiin alempiarvoisella termillä heimoiksi, mikä vähätteli maanosan kulttuurista kompleksisuutta ja historiallista syvyyttä. (Hawk 1992, 7–8.) Ibelema (2014, 173) on todennut, että sittemmin termi ”heimo” on usein journalistisissa teksteissä korvattu sanalla ”etninen”, mutta käytännössä termin vaihdolla ei ole suurta merkitystä. Hänen mukaansa etnisiä konflikteja on joka puolella maailmaa, mutta ainoastaan afrikkalaisia konflikteja ja väkivaltaa selitettäessä ”etnisyyteen” turvaututaan lähes äärimmäisyyksiin menen: etnisyys liitetään alkukantaisuuteen tai elämellisyteen, joka on ”tyypillistä” Afrikalle.

3.1.2 Negatiivisuus

Yksi sitkeimmin juurtuneista ja useimmin tutkituista käsityksistä on se, että länsimaisessa Afrikka-uutisoinnissa korostuvat niin kutsutut negatiiviset aiheet. Ensimmäisten joukossa

tämän huomion toivat kansainväliseen keskusteluun 1950- ja 1960-luvuilla itsenäistyneet Afrikan valtiot, jotka alkoivat yhdessä Aasian valtioiden ja Neuvostoliiton kanssa ajaa uutta kansainvälistä informaatiojärjestystä 1970-luvulta lähtien. Nämä valtiot huomauttivat, että maailmanpoliittisesti vaikutusvaltaisten alueiden ulkopuolella sijaitsevat valtiot pääsivät vain marginaalisesti maailman uutisiin ja että kehittyvien valtioiden (etenkin Afrikan valtioiden) saama mediahuomio oli valtaosin negatiivista. (Ibelema 2014, 170–171.)

Viimeisen puolen vuosisadan ajan maailmassa on vallinnut jokseenkin täydellinen yksimielisyys siitä, että negatiiviset aiheet ovat suhteettomasti korostuneet globaalissa Afrikka-utisoinnissa. Erimielisyyttä on kuitenkin siitä, mistä tämä johtuu. Ibeleman (2014) mukaan negatiivisuudelle on esitetty ainakin kaksi suosittua selitystä. Ensimmäinen selitys on niin kutsuttu peilikuvaselitys, jolla tarkoitetaan sitä, että uutisointi yksinkertaisesti ”heijastaa todellisuutta”: uutisoinnin kohteena olevissa maissa on paljon negatiivisiksi koettuja tapahtumia, kuten konflikteja, mikä johtaa siihen, että negatiiviset aiheet korostuvat myös uutisoinnissa. Toisen niin kutsutun portinvartijaselityksen mukaan toimituksissa tehdään aktiivisia valintoja, jotka vaikuttavat siihen, kuinka eri valtiot esitetään mediassa. (Ema., 171.)

Portinvartijaselityksen kannattajien näkökulmasta negatiivisuus voi korostua uutiskriteerinä muun muassa siksi, että dramaattisten, negatiivisten tapahtumien ja ilmiöiden on havaittu kiinnostavan yleisöä usein enemmän kuin positiivisten aiheiden. Kuten edellä on todettu, Afrikkaa koskevat uutiset eivät yleensä ole klikatuimpien uutisaiheiden joukossa, joten talouden logiikka voi varsinkin Afrikka-utisoinnissa saada toimitukset suosimaan negatiivisia aiheita positiivisten kustannuksella. Saharan eteläpuolisen Afrikan rauhalliset ja suhteellisen demokraattiset maat (Etelä-Afrikkaa lukuun ottamatta) saavat tutkitusti vähemmän mediahuomiota kuin poliittisesti epävakaa ja etnisesti tai uskonnollisesti jakautuneet maat (Mellese & Müller 2012, 206, 218). Yksi syy negatiivisten aiheiden valinnalle Afrikan maista uutisoitaessa voi olla myös se, että paikallisia konteksteja ei tunneta riittävästi, jotta sieltä osattaisiin nostaa uutisiksi ”positiivisia” aiheita.

Galtung ja Ruge (1965) totesivat aikoinaan, että negatiivisuus on yksi keskeisimmistä uutiskriteereistä siksi, että negatiivinen on ”helppoa”. Heidän havaintojensa mukaan ”positiivisia” uutisia tapahtuu harvemmin kuin negatiivisia ja positiivisista aiheista uutisoiminen on vaikeampaa ja vie enemmän aikaa. Negatiivisista aiheista uutisoiminen on yleensä nopeaa muun muassa siksi, että negatiiviset uutiset ovat usein odottamattomampia ja harvinaisempia kuin positiiviset, joten ne tunnistetaan helpommin ”uutisiksi”. Muutoksia parempaan päin pidetään ”kehityksenä” eli normaalina, josta ei tarvitse raportoida, koska se ei edusta ”mitään uutta”. Galtung ja Ruge havainnollistavat tätä käytännön esimerkeillä:

talon tai lentokoneen rakentaminen vie huomattavasti enemmän aikaa kuin talon tuhoutuminen tulipalossa tai lentokoneen romuttaminen. (Ema., 69–70.)

Yleisen käsityksen mukaan Afrikasta uutisoitaessa kauhu ja katastrofit ovat tavallisia teemoja ja niin kutsutut normaalit aiheet esimerkiksi liike-elämästä tai kaupunkien arjesta ovat harvoin esillä länsimaisessa mediassa. Kuten edellä on todettu, suuri osa globaalissa pohjoisessa asuvista ihmisistä muodostaa käsityksensä Afrikasta lähes täysin median välittämän kuvan pohjalta. (Franks 2010, 74–75.) Suhteellisen harva on ikinä vierailut missään Afrikan maassa (varsinkaan Kongon tapaisissa maissa, joissa ei käytännössä ole vakiintunutta turismia), eikä esimerkiksi Suomen televisiossa näy juurikaan afrikkalaisia sarjoja tai elokuvia. Koska Afrikan maat ovat näkyvillä usein katastrofien yhteydessä eikä media tarjoile näistä maista tavallisia arkikuvia, katastrofikuvastoa aletaan pitää näiden maiden ”normaalina”. Suomen näkökulmasta esimerkiksi Yhdysvallat, Australia tai vaikka Korea ja Japani sijaitsevat maantieteellisesti hyvin kaukana eikä näissäkään maissa valtaosa suomalaisista ole käynyt, mutta joukkoviestimien välittämän kuvaston lisäksi muun muassa televisiosarjat, elokuvat, musiikki ja sosiaalinen media tuovat arkeemme myös toisenlaisia välähdyksiä näiden maiden todellisuuksista. Siitä syystä vaikkapa New Orleans ei ole mielikuvissamme pelkkä tulvien ja katastrofien kenttä, vaikka vuonna 2005 hurrikaani Katrina iski Louisianan rannikolle ja New Orleansia käsittelevä uutiskuvasto täyttyi viikoiksi hirmumyrskyn tuhoista (Franks 2010, 75).

Kabamba (2010, 268) toteaaakin, että jos eurooppalaisilta tai yhdysvaltalaisilta kysyy, millaisia käsityksiä heillä on ”Afrikasta”, he melko varmasti mainitsevat ”köyhyyden”, ”katastrofin” ja ”sodan”. Nämä yleisesti ”Afrikkaan” liitetyt käsitykset kohdistuvat myös Kongoon, mutta lisäksi Kongo herättää mielikuvia, joihin lukeutuu usein aivan erityistä sekasortoa ja järkyttävää väkivaltaa. Kongoa on perinteisesti kuvattu myös tutkimusmatkailijoiden ja seikkailijoiden ”villiksi” viidakoksi, joka on vaarallinen ja synkkä. Kirjailija Joseph Conradin sanoin Kongo on peräti ”pimeyden sydän”. (Kabamba 2010, 270.)

3.1.3 Stereotypiat

Toiseuttavan kielenkäytön ja negatiivisten uutisaiheiden korostumisen lisäksi Afrikka-uutisoinnin on todettu vilisevän stereotypioita ja kliseitä. Stereotypioiden sanotaan näkyvän esimerkiksi siinä, että toisinaan Afrikkaan viitataan journalistisissa jutuissa kuin se olisi homogeeninen kokonaisuus, ikään kuin ”yksi valtio” (Ibelema 2014, 165).

Niin kutsutulla National Geographic -syndroomalla viitataan kenties stereotyyppisimpään Afrikka-kuvastoon, jossa toistuvat muun muassa pölyiset tasangot, valtavat eläinlaumat,

perinteisiin asuihin pukeutuneet miehet, rinnat paljaina kulkevat naiset sekä alastomat, laihat ja vatsoistaan turvonneet lapset (Franks 2010, 73). Tutkimuksessa tämä kuvasto on nimetty yhdysvaltalaisen tiede- ja aikakauslehden National Geographicin mukaan, sillä perustamisvuodestaan 1888 lähtien lehti julkaisi juttuja eri puolilta maailmaa ja esitti usein kaukaiset kansat ja maat hyvinkin stereotyyppisesti, kliseisesti ja rasistisesti. Näissä jutuissa toistuivat ajatukset ”ihannevilleistä” ja ”villistä kauneudesta”. Lehti julkaisi romantisoituja kuvauksia ihmisistä, jotka elivät onnellisina ja harmoniassa luonnon kanssa mutta olivat äärimmäisen alkukantaisia. (Ibelema 2014, 169.) Vuonna 2018 National Geographic julkaisi silloisen päätoimittajansa Susan Goldbergin kirjoittaman artikkelin, jossa lehti pyysi rasistista uutisointiaan anteeksi (National Geographic Magazine 12.3.2018).

Selvimmän stereotypiat näkyvät juuri visuaalisissa presentaatioissa. Toisinaan stereotyyppinen esittäminen on mennyt niinkin pitkälle, että kliseistä ”Afrikka-kuvastoa” on saatettu käyttää kuvituksena riippumatta siitä, liittyykö se edes käsittelyn kohteena olevaan maahan. Bollig ja Heinemann (2002) ovat todenneet, että esimerkiksi namibialainen himba-paimentolaiskansa on usein saanut toimia ikään kuin koko ”Afrikan” kasvoina. Bollig ja Heinemann kertovat törmänneensä jopa tietokirjaan, jonka kannessa oli perinteisesti laittautunut himbanainen, vaikka kirja käsitteli nykypäivän poliittisia kahakoita Länsi- ja Koillis-Afrikassa, eikä aihe siis millään tavalla liittynyt himboihin tai edes Namibiaan. (Ema., 267–268.)

Afriikkaa esittävän kuvaston yhteydessä voidaan usein puhua niin sanotusta ”positiivisesta rasismista”, joka kulkee käsi kädessä toiseuttamisen kanssa: esimerkiksi himbat kuvataan ylpeiksi, omanarvontuntoisiksi ja kauniiksi ihmisiksi, eristäytyneiksi ja ajattomiksi aavikon kulkijoiksi, jotka ovat ”Afrikan viimeisiä villejä” eli pohjimmiltaan jotakin muuta kuin länsimainen yleisö. Tällaisen esitystavan sanotaan kumpuavan kolonialismin ajalta, jolloin ero ”meidän” ja ”heidän” välillä vahvisti siirtomaavallan oikeutusta ja pönkitti käsitystä valkoisesta ylemmyydestä. (Bollig & Heinemann 2002, 267, 304.)

Afriikkaan liitettyyn stereotyyppiseen kuvastoon sisältyy käsitys afrikkalaisista ”eksoottisena toisena” (Nothias 2018, 1139), mikä näkyy kahdella tapaa. Yksi eksootikan muoto on edellä käsitelty ihailu ja ihmettely, jossa Afrikka esitetään romantisoituna, ”alkukantaisena” kokonaisuutena ja paikalliset ja heidän tapansa erikoisina kuriositeetteina. Toinen muoto on afrikkalaisten esittäminen esimerkkeinä siitä, mihin ihminen karmeimmillaan kykenee. Tähän kuvastoon kuuluvat muun muassa ruumiskasat kaduilla, taistelujen tuhoamat seudut, lapsisotilaat ja nälkää näkevät lapset. (Fabian 2013, 99, 104.) Nykyjournalismissakin on yhä havaittu ilmaisia, joiden katsotaan periytyvän kolonialismin

ajan kirjallisuudesta ja pitävän yllä negatiivissävytteisiä stereotyyppioita Afrikasta. Tällaisia ovat esimerkiksi Afrikkaan viittaaminen ”pimeänä” (Nothias 2018, 1143) tai ”toivottomana” maanosana (Khis 2016, 304; Nothias 2014, 323).

3.1.4 Valkoinen ylemmyys

Larsen ja Jensen (2020, 327–328) ovat huomauttaneet, että Afrikan kuvaaminen katastrofaaliseksi, kaoottiseksi, väkivaltaiseksi ja kapinalliseksi maanosaksi on johtanut käsitykseen, ettei Afrikan maissa ole poliittista toimijuutta näiden ilmiöiden taltuttamiseksi. Lisäksi media usein jättää huomioimatta länsimaiden tai länsimaisten yritysten ja organisaatioiden omat toimet, jotka ruokkivat erilaisten kriisien ja katastrofien jatkumista tai saattavat jopa täysin olla niiden taustalla. Tällainen käsittelytapa luo afrikkalaisista kuvan passiivisina objekteina, joilla ei ole kykyä eikä halua ratkaista omia ongelmiaan, ja legitimoit siten länsimaiden valta-asemaa Afrikan mantereella. Länsimaiset toimijat kuvittelevat itsensä ”ihanteelliseksi kehitykseksi” ja omaksuvat niin kutsutun sivistävän tehtävän (*mission civilisatrice*) eli diskurssin, jonka mukaan ratkaisujen katsotaan tulevan ennen kaikkea länsimaista. (Ema., 324–325.) Länsimaissa usein jo peruskoulun historiantunneilla opetetaan, että Afrikan historiassa eurooppalaiset ovat olleet aktiivinen osapuoli ja asioita ”eteenpäin ajava voima”, eivät afrikkalaiset (Hawk 1992, 4).

Rudyard Kiplingin runon mukaan nimetty käsitys ”valkoisen miehen taakasta” periytyy 1800-luvulla alkaneen kolonialismin ajoilta, jolloin eurooppalaiset perustelivat siirtomaaherruutta ”isällisellä velvollisuudellaan” sivistää valloittamia alueita (Kabamba 2010, 269). Tällaista ajattelutapaa tuskin monikaan enää nykyään ainakaan avoimesti kannattaa, mutta juonteita siitä on säilynyt. Fabian (2013, 103) nostaa esimerkiksi vaikkapa sen, kuinka toimittajat saattavat jutuissaan esittää, että Afrikan maiden tilanne on kurjistunut niiden itsenäistymistä seuranneina vuosikymmeninä: kyseessä on maanosa, joka on vastaanottanut eniten kansainvälisiä avustuksia, mutta jossa on nykyään maailman lyhimät eliniänodotteet, korkein lapsikuolleisuus ja matalin elintaso ja jossa väestö on globaalisti vertailtuna kouluttamattominta ja lukutaidottominta. Fabianin mukaan tämäntyyppinen uutisointi tuo kaikuja 1800-luvulta ja viestii rivien välissä, että jos Afrikka jätetään itsekseen, se romahtaa. (Ema. 102–103.) Näin on siitäkin huolimatta, että etenkin 2000-luvulla on huomattu, että länsimaiden pyrkimykset kehittää ja demokratisoida Afrikkaa ovat monesti olleet kyseenalaisia, ja ne ovat pikemminkin johtaneet paikallisten, länsimielisten eliittien vallan vahvistumiseen eivätkä ole edesauttaneet köyhän väestönosan sosioekonomista voimaantumista. On myös todettu, että demokraattisemman hallinnon ja taloudellisen liberalismien juurruttamispyrkimysten taustalla ovat pikemminkin olleet länsimaiden ja

länsimaisten instituutioiden halu edistää omia intressejään Afrikassa. (Syed & Ali 2011, 357.)

Yksi kenties tunnistettavimmista valkoisen ylemmyyden ilmenemismuodoista nykyjournalismissa ovat jutut kehittyvissä maissa avustustyötä tekevistä länsimaisista ”hyväntekijöistä”. Niin kutsutulla valkoisen pelastajan kompleksilla (*White Savior complex*), viitataan ilmiöön, jossa etuoikeutettu (yleensä valkoinen) henkilö ottaa tehtäväkseen auttaa huono-osaisempia (yleensä ei-valkoisia) ihmisiä. Usein auttajat ovat naisoletettuja, minkä vuoksi ilmiötä on toisinaan intertekstuaalisesti kutsuttu myös ”valkoisen naisen taakaksi”. (Syed & Ali 2011, 349–350, 357.)

Auttajien tarkoitusperät ovat yleensä hyvät, ja he pitävät itseään hyväntahtoisina, rehellisinä ja eettisinä (Syed & Ali 2011, 351). Ilmiötä ja sen vaikutuksia sekä siitä uutisoimista on kuitenkin myös kritisoitu. Yksittäisten hyväntekeväisyysaloitteiden on esimerkiksi havaittu lisäävän paikallista apuriippuvuutta ja yksinkertaistavan käsityksen kehitysyhteistyöstä ”sääliperformanssiksi, jossa keskeisin toimija on valkoinen pelastaja”. Toisin sanoen yksittäisen hyväntekijän nostaminen jalustalle esimerkiksi mediassa talloo alleen pitkäjänteistä ja rakenteisiin kohdistuvaa kehitysyhteistyötä, kuten väitöskirjatutkija Martta Kaskinen kirjoittaa Antroblogissa. Lisäksi toiminnalla voi olla vielä konkreettisempiakin vaikutuksia paikallisten elämään: esimerkiksi vaihtuvat vapaaehtoiset lastenkodeissa luovat epävakautta lasten arkeen. Toisinaan länsimaiset hyväntekijät auttamishimossaan ovat kykenemättömiä arvioimaan omaa pätevyyttään. Yhtä tällaista tapausta on puitu Ugandan oikeudessa, kun yhdysvaltalainen lähetystyöntekijä hoiti vuosia ugandalaislapsia klinikallaan ilman terveydenalan pätevyyttä, mikä johti useiden lasten kuolemiin. (Antrologi 4.2.2020.)

Valkoisen pelastajan kompleksi on nähty jatkumoksi sille, kuinka kolonialismin aikana etenkin eurooppalaiset naiset kampanjoivat siirtomaissa paikallisten (eli ”Toisten”) puolesta, sillä heidän koettiin olevan huomommin kohdeltuja kuin eurooppalaisten itsensä. Tämän toiminnan keskeiseksi motiiviksi on tunnistettu eurooppalaisnaisten pyrkimykset vahvistaa omia poliittisia oikeuksiaan ja toimijuuttaan. Samalla tällaisella ”puolesta puhumisella” poljettiin jatkuvasti paikallisten omaa subjektiutta ja kokemusta toimijuudesta. Eurooppalaiset kokivat itsellään olevan tietotaitoa ja velvollisuus ”auttaa” muita riippumatta siitä, tarvitsivatko tai halusivatko paikalliset sitä vai eivät, ja sama piirre leimaa myös nykyajan auttajia. (Syed & Ali 2011, 350–352.) Auttaminen ja siitä saatu huomio tuottavat auttajalle myös mielihyvää, mikä edesauttaa sitä, että auttajan on vaikea havaita oman asemansa ongelmallisuutta (Antrologi 4.2.2020).

Kuten edellä muun muassa uutiskriteerien yhteydessä on todettu, länsimaisen median näkökulmasta länsimaisten ihmisten tekemiset Afrikassa ovat usein "uutisia", sillä niiden katsotaan tuovan aiheen länsimaiselle yleisölle läheisemmäksi ja kiinnostavammaksi. Esimerkiksi Helsingin Sanomat (6.11.1019) julkaisi henkilökuvan suomalaisnaisesta, joka perusti 19-vuotiaana lastenkodin Kenian maaseudulle, ja pian Yle ja lukuisat muut mediat uutisoivat samasta aiheesta, eikä yhdessäkään jutussa tuotu esiin kriittistä näkökulmaa omatoimiseen hyväntekemiseen (Antroblogi 4.2.2020). Tämäntapainen uutisointi on kyseenalaista myös sen kannalta, millaista kuvaa se luo Afrikasta ja afrikkalaisista. Näissä uutisissa aktiivisina toimijoina ovat lähes poikkeuksetta länsimaiset hyväntekijät ja paikallisten ääni jää kuulumattomiin, mikä entisestään pönkittää ajatusta afrikkalaisista avuttomina ja autettavina (Syed & Ali 2011, 358).

Toisaalta on todettava, että nykyään toimittajat yhä useammin kiinnittävät huomiota siihen, ketkä jutuissa esiintyvät toimijoina. He ovat myös entistä tietoisempia aiemmin esitellyistä stereotyyppioista ja niiden taustoista sekä siitä, että heillä on ollut osansa niiden juurruttamisessa osaksi Afrikan globaalia mediakuvaa. Esimerkiksi negatiivisiksi miellettyistä uutisaiheista uutisoimista ei pidä välttää, vaan tärkeää on se, kuinka niistä uutisoidaan. Fabian (2013) nostaa esimerkiksi aidsia käsittelevän uutisen, jossa todettiin taudin leviävän Itä-Afrikassa, mutta samalla esiteltiin, millaisilla eri keinoilla paikalliset estävät sen leviämistä. Tällainen käsittelytapa antoi toimijuuden paikallisille. (Ema., 103.)

3.2 Mediakuva 2000-luvulla ja tutkimuksen kritiikkiä

1980- ja 1990-luvuilta lähtien on tuotettu valtavasti tutkimusta, joka on tukenut ajatusta siitä, että länsimaisen median kuvaukset Afrikasta ovat kolonialismista kumpuavan eksotiikan, valkoisen ylemmydentunteen ja lopulta suoranaisten rasmin värittämiä. 2000-luvulle tultaessa ja etenkin 2010-luvulta lähtien on kuitenkin alettu kyseenalaistaa sitä, onko länsimainen Afrikka-uutisointi todella sellaista, kuin perinteisesti on ajateltu, vai onko uutisoinnin oletetuista piirteistä tullut pikemminkin myytti, jota toistetaan itsestäänselvytenä ilman, että sille on vakuuttavia perusteita. (Nothias 2018, 1139.)

Nothias (2018) on omassa tutkimuksessaan selvittänyt, pitävätkö länsimaisen median Afrikka-uutisoinnista yleisesti esitetyt väitteet paikkansa. Hän kävi läpi 282 journalistista tekstiä, jotka on julkaistu kahdeksassa ranskalaisessa ja brittiläisessä sanomalehdessä vuosina 2007–2012, ja tutki erityisesti sitä, kuvattiinko Afrikkaa journalistisissa teksteissä "pimeäksi" ja oliko teksteissä viittauksia "heimoihin", esitettiinkö Afrikka homogeenisena kokonaisuutena, nojasiko uutisointi valtaosin länsimaisiin lähteisiin ja keskittyikö lehtien uutisointi kriiseihin ja muihin negatiivisiksi miellettyihin aiheisiin. Tekstianalyysin lisäksi hän

haastatteli kyseisten sanomalehtien Afrikan-kirjeenvaihtajia. (Ema., 1138–1144.) Myös Scott (2009) on tutkinut samantyyliä seikkoja brittilehdistön Afrikka-utisoinnista. Hänen tutkimuksensa perusteella yleinen väite siitä, että Afrikan maita käsiteltäisiin länsimaisessa mediassa vähän, ei saanut vahvistusta: hänen tutkimissaan brittilehdissä Afrikka maanosana sai enemmän huomiota kuin esimerkiksi Kiina. 54 valtiosta koostuvan maanosan vertaaminen yhden yksittäisen valtion saamaan mediahuomioon on toki kyseenalaista, mutta Scott huomauttaa, että tutkimuksensa tekohetkellä Kiinassa asui enemmän ihmisiä kuin Afrikan maissa yhteensä. (Ema., 539.)

Nothias havaitsi, että uutisointia kohtaan esitetty kritiikki ei täysin pidä paikkaansa, vaikka ongelmiakin on. Hänen tutkimissaan jutuissa eivät järjestelmällisesti toistuneet viittaukset heimoihin tai pimeyteen, mutta toisaalta epävakaus ja väkivalta korostuivat uutisaiheissa. Peräti 73 prosentissa jutuista oli jonkinlaisia yleisiä viittauksia ”Afrikkaan” kokonaisuutena tai eri maita verrattiin perusteettomasti toisiinsa. (Ema., 1143–1146.) Samoja huomioita teki myös Scott (2009, 543) omassa tutkimuksessaan: tyypillistä brittilehtien uutisoinnille oli esimerkiksi tapa viitata otsikossa ”Afrikkaan”, vaikka todellisuudessa teksti käsitteli vain yksittäistä valtiota.

Nothiaksen aineistossa afrikkalaisia haastateltavia oli käytetty yhtä paljon tai jopa enemmän kuin länsimaisia lähteitä. Toisaalta Nothias huomautti, että ääneen pääsi enimmäkseen niin kutsuttu eliitti eli esimerkiksi poliitikot, toimittajat, tutkijat ja järjestötoimijat, eivätkä niinkään tavalliset kansalaiset. Tämä tosin on tyypillistä journalismille ylipäänsä, ei ainoastaan Afrikka-utisoinnille. Etenkin niiden juttujen, joissa ääneen pääsivät tai toimijoina esiintyivät afrikkalaiset poliitikot, erityispiirteenä korostui postkoloniaalinen ”huonon afrikkalaisen hallinnon” narratiivi, mikä tarkoittaa, että afrikkalainen johtaminen järjestelmällisesti kehystetään pohjimmiltaan toimimattomaksi. Vaikka tällaisissa jutuissa näennäisesti toimijoina esiintyvätkin afrikkalaiset, heidän toimijuutensa esitetään sitä heikentävään sävyyn. (Ema., 1149–1154.)

Yleisesti on huomattu, että tällä vuosituhanella media vaikuttaa reagoineen saamaansa kritiikkiin, ja Afrikka-utisoinnissa on havaittu ”positiivisen uutisoinnin aalto” (Nothias 2018, 1140; Bunce ym., 3). Scott (2009) havaitsi, että perinteisesti negatiivisina pidetyt aiheet, kuten sisällissodat ja muut konfliktit, avustukset ja velkataakka, terrorismi, luonnonkatastrofit, elinolosuhteet, sairaudet ja ihmisoikeusloukkaukset, muodostivat hänen aineistostaan pienemmän osan kuin yleisesti positiiviksi mielletyt aiheet, jotka liittyivät esimerkiksi kulttuuriin, uskuntoon tai turismiin (ema., 547). On jopa sanottu, että uutisoinnissa olisi siirrytty ”afropessimismistä” eli Afrikan yltiönegatiivisesta esittämisestä ”afro-optimismiin”. Uutisoinnissa on tunnistettu ”nousevan Afrikan” narratiivi (*”Africa rising”*),

mikä tarkoittaa esimerkiksi Afrikan maiden talouskasvuun ja kasvavaan keskiluokkaan, teknologiseen kehitykseen ja moderniuteen keskittymistä. (Nothias 2014.) Toisaalta on todettu, että esimerkiksi nälänhätä ja tautiepidemiat ovat todellisuutta tiettyissä osissa Afrikan maita ja niiden jättäminen vähälle huomiolle uutisissa vääristäisi kuvaa todellisuudesta (Scott 2009, 548). Lisäksi on kysytty, kenen etuja palvelee sellainen journalismi, joka keskittyy kertomaan ostoskeskuksissa shoppailevasta keskiluokasta tai tieto- ja viestintäteknologiateollisuuden kukoistuksesta ja jättää tarinan ulkopuolelle köyhän ja nälkäisen valtaosan kansalaisista (Bunce ym., 6).

Länsimaisen Afrikka-utisoinnin lisäksi myös siihen pureutunut tutkimus on saanut viime aikoina kritiikkiä osakseen – jopa niinkin paljon, että on kysytty, tiedämmekö lopulta lainkaan, millainen ”länsimaisen median” luoma ”Afrikan” mediakuva on. Esimerkiksi Scott (2017) kävi läpi, millaisia tutkimuksia on tehty vuosina 1990–2014 brittiläis- ja yhdysvaltalaismedian tavasta uutisoida Afrikan maista. Yhteensä 163 tutkimusartikkelista, kirjasta ja kirjan luvusta koostuneen aineistonsa pohjalta hän toteaa, että tutkimusta on lopulta tehty hyvin suppeista lähtökohdista. Hänen mukaansa näiden tutkimusten perusteella ei voi oikeastaan tehdä juuri minkäänlaisia johtopäätöksiä siitä, millä tavalla Afrikka esitetään yhdysvaltalais- ja brittimediassa. (Ema., 191–193.)

Scottin tutkimien tutkimusten suurimpiin puutteisiin lukeutuu muun muassa se, että niissä on yleisesti keskitytty hyvin harvojen Afrikan maiden mediakuvan tutkimiseen. Valtaosa tutkimuksista paneutui johonkin tai joihinkin seuraavista kuudesta valtiosta: Etelä-Afrikkaan, Ruandaan, Sudaniin, Keniaan, Sierra Leoneen tai Somaliaan. Sen sijaan 28 Afrikan valtiota ei ollut yhdenkään analyysin kohteena. Näihin maihin lukeutuivat muun muassa Kamerun, Niger, Senegal ja Botswana. (Scott 2017, 200.) Scott keskittyi nimenomaan englanninkielisiin tutkimuksiin englanninkielisestä mediasta, mikä on saattanut korostaa sitä, että monissa kohteina olevissa maissakin virallisena kielenä on englanti. Silti on huomionarvoista, että muun muassa ranskankieliset Afrikan maat jäivät pitkälti tutkimuksen varjoalueelle.

Lisäksi Scott pani merkille, että valtaosa tutkimuksesta keskittyi melko harvojen, suurten mediatalojen uutisoinnin perkaamiseen. Monesti tutkimuskohteeksi oli vieläpä rajattu jokin tietty tapahtuma. Merkittävää ja laadukasta tutkimusta on tehty esimerkiksi siitä, kuinka The New York Timesin ja The Guardianin kaltaiset suuret mediat ovat käsitelleet vaikkapa Ruandan kansanmurhaa vuonna 1994 tai kuinka joitakin Afrikan maita on esitetty kourallisessa Hollywood-elokuvia. Näiden ulkopuolelta tutkimusta on kuitenkin tehty hyvin vähän siitä, millaista uutisointi on ollut valtaosasta Afrikan manteretta suurimman osan

aikaa eikä ainoastaan erityisen merkillepantavien tapahtumien yhteydessä. (Scott 2017, 201–203.)

Scott huomauttaa, että monissa tutkimuksissa on käytännössä tutkittu yhden tai muutaman mediatalon uutisointia, ja näiden tulosten pohjalta on tehty yleistyksiä, joiden mukaan koko ”länsimainen media” tai ”kansainvälinen media” toimii tietyllä tavalla. Tutkittu uutisointi on puolestaan käsitellyt tiettyjä, melko harvoja Afrikan maita, minkä pohjalta on puolestaan yleistetty, kuinka media käsittelee ”Afrikkaa”. Scott toteaaakin, että tutkimus vaikuttaa usein syyllistyneen samaan syntiin, josta se on syyttänyt journalismia: liialliseen yleistämiseen ja Afrikan kohtelemiseen yhtenä kokonaisuutena. Jotta todella olisi mahdollista selvittää, kuinka Afrikka esitetään mediassa, olisi tutkittava maanosan kaikkien kolkkien ja afrikkalaistaustaisten henkilöiden esiintymistä kaikissa median eri osa-alueissa: printissä, verkossa, televisiossa, radiossa, paikallisjournalismissa ja valtakunnallisissa sisällöissä, uutisissa ja viihteessä ja niin edelleen. Aineistoa tulisi kerätä lukuisista tiedotusvälineistä ja pitkältä ajanjaksolta. (Scott 2017, 203–204.)

Scott painottaa, että hänen tutkimuksensa toteaa vain sen, ettei hänen tutkimiansa tutkimusten perusteella ole mahdollista sanoa yleispätevästi, millaista länsimainen Afrikka-uutisointi on. Se ei tarkoita, etteivätkö yleiset käsitykset esimerkiksi Afrikka-uutisoinnin yhtiönegatiivisuudesta tai viime aikojen ”nousevan Afrikan” narratiiveista pitäisi paikkaansa – voi hyvin olla niin, mutta tehdyt tutkimukset eivät sitä riittävän aukottomasti todista. (Ema., 206.)

4 AINEISTO JA MENETELMÄ

Avaan seuraavaksi tarkemmin sitä, millä perustein valitsin tutkielmani kohteiksi Helsingin Sanomat ja Yleisradion ja kuinka rajasin ja keräsin näiden tiedotusvälineiden journalistisista jutuista koostuvan aineistoni. Perustelen luvussa myös tutkimusmenetelmäni valintaa ja avaan sitä, kuinka toteutin määrällisen ja laadullisen sisällönanalyysin.

4.1 Aineisto: Helsingin Sanomat ja Yleisradio

Uskalin (2007, 24) mukaan niin kutsutut valtavirtamediat ovat kansallisia ja kansainvälisiä joukkoviestimiä, jotka ovat tavoittavuudeltaan mitattuna suuria ja perinteisesti arvovaltaisina pidettyjä. Suomen kontekstissa tällaisina medioina voidaan pitää Suomen suurimpiin lukeutuvia tiedotusvälineitä Helsingin Sanomia ja Yleisradiota, jotka molemmat valitsin tutkielmani kohteiksi. Helsingin Sanomien kokonaistavoittavuus on tuoreimmissa tilastoissa lähes 1,7 miljoonaa lukijaa (KMT 2022) ja Yle.fi-sivuston reilut 2,2 miljoonaa (FIAM 2022).

Vaikka Kansallisen mediatutkimuksen mukaan iltapäivälehdet Ilta-Sanomat ja Iltalehti tavoittavat lukijoita huomattavasti enemmän (IS:n ja IL:n kokonaistavoittavuus lähentelee molemmilla lehdillä noin kolmea miljoonaa; KMT 2022), niitä pidetään yleisesti vähemmän luotettavina kuin Yleä ja Helsingin Sanomia. Esimerkiksi Ylen Uutis- ja ajankohtaistoiminnan tilaaman Uutisarvostukset 2021 -seurantatutkimuksen mukaan Ylen uutiset koetaan Suomen luotettavimmaksi uutismediaksi: tämän tutkimuksen perusteella 83 prosenttia suomalaisista arvioi luotettavimmaksi Ylen ja 70 prosenttia Helsingin Sanomat, kun taas Ilta-Sanomat kokee luotettavimmaksi 25 prosenttia ja Iltalehden 22 prosenttia suomalaisista (Uutisarvostukset 2021).

Omassa tutkimuksessani tiedotusvälineiden nauttima luottamus oli aineiston valinnassa keskeinen kriteeri: jos tiedotusvälineeseen luotetaan, siinä julkaistuja journalistisia tekstejä on taipumus pitää ”totena”. Siksi on kiinnostavaa tutkia, millaista ”totuutta” nämä tiedotusvälineet luovat valtiosta, josta etenkin suomalaisen yleisön voi olettaa saavan tietonsa suurelta osin juuri median kautta.

Vaikka tutkielmani kohteena eivät ole ainoastaan ulkomaanuutisiksi luokiteltavat journalistiset tekstit, suuri osa aineistostani on ulkomaanuutisia. Siksi Helsingin Sanomien ja Ylen valintaa puolsi myös se, että näillä medioilla on Suomen laajimmat ulkomaantoimitukset ja vuosikymmenien historia oman ulkomaanjournalismin tekemisessä.

4.1.1 Aineiston rajaus

Pro gradu -projektini ajallisen venähtämisen vuoksi pohdin aineiston rajaukseen liittyviä kysymyksiä useaan otteeseen vuosien varrella. Esimerkiksi Cheas (2018, 275) on kritisoinut sitä, että tutkimukseen kerätään ulkomaan uutisaineistoa liian lyhyeltä, esimerkiksi vain muutaman viikon tai kuukauden ajalta, sillä hänen mukaansa suomalaisessa mediassa on tapana eritellä näkökulmia eri artikkeleihin. Tutkimuksen aineistoon saattaa siten päätyä artikkeleita, joissa on siteerattu vaikkapa vain yhtä puhujaa tietystä aiheesta ja joissa on vain yksi tai kaksi pääasiallista kehystä. Tällaisen aineiston perusteella tutkija saattaa päätellä uutisoinnin olevan näkökulmiltaan yksipuolista, mutta jos aineistoa olisi kerätty pidemmällä aikajänteellä, saattaisi käydä ilmi, että ”erilaiset ja erilaajuiset kehykset ja niiden takana olevat eri eteläiset äänet muodostavat rikkaan, vivahteikkaan ja moniulotteisen kertomuksen maidensa tapahtumista” (Cheas 2018, 275).

Ensin suunnittelin tarkastelevani kahden vuoden ajalta Ylen ja Helsingin Sanomien kaikkia juttuja, joissa Kongoon viitataan edes lyhyesti. Kahden vuoden otanta tuntui perustellulta, sillä halusin aineistosta gradun mittapuulla mahdollisimman kattavan ja uskoin, että kahden vuoden ajalta kahdesta mediasta koottu aineisto olisi kuitenkin vielä hallittavissa. Ajattelin myös, että tällä tavoin Kongoon liittyvästä uutisoinnista saisi ikään kuin todenmukaisemman kuvan eivätkä johonkin tiettyyn vuoteen tai ajanjaksoon sattumalta osuvat, uutiskynnystä alentavat poikkeukselliset tapahtumat vaikuttaisi liikaa kokonaiskuvaan. Tällä tarkoitan sitä, että jos olisin päättänyt valita aineiston esimerkiksi tietyn vuoden tietyiltä kuukausilta, jolloin Kongossa esimerkiksi valmistauduttiin kansainvälistä huomiota herättäneisiin presidentinvaaleihin, aineistoon olisi saattanut kertyä huomattavasti enemmän artikkeleita kuin edellisvuoden vastaavalta ajanjaksolta. Tutkimukseni alkuvaiheessa pidin tällaisen asetelman välttämistä tärkeänä. Yksi keskeisimmistä länsimaiseen Afrikka-uutisointiin perinteisesti liitetystä piirteistä on se, että Afrikan maita käsitteleviä uutisia on länsimaisessa mediassa vähän (Nothias 2018, 1141), ja siksi ajattelin, että omaan aineistooni kertyvien juttujen määrä on jo itsessään tärkeä tulkinnan kohde ja aineisto tulisi kerätä mahdollisimman ”tavalliselta”, uutismielessä ”tasaiselta” ajanjaksolta.

Nopeasti kävi toki ilmi, ettei ”tavallista” ajanjaksoa ole. Keräsin useaan otteeseen kahden vuoden aineiston vuosilta 2015–2021, ja tänä aikana Kongossa tapahtui muun muassa seuraavaa: Presidentti Joseph Kabilan presidenttikauden olisi pitänyt päättyä vuoden 2016 lopussa, mutta entinen presidentti riippui vallankahvassa vielä pari vuotta kautensa päättymisen jälkeenkin. Presidenttikauden lopun lähestyessä ja etenkin Kabilan kieltäytyttyä luopumasta vallasta lain vaatimassa aikataulussa Kongossa oli poikkeuksellisen laajoja levottomuuksia, joiden hetkittäin arvioitiin voivan leimahtaa

sodaksikin. Vaalien lykkääminen kahdesti lisäsi tyytymättömyyttä. Joulukuun lopussa 2018 Kongossa pidettiin historiansa ensimmäiset vapaiksi kutsutut vaalit, joissa valta vaihtui demokraattisesti ja presidentiksi nimettiin tammikuussa 2019 Félix Tshisekedi. Tänä seitsemän vuoden ajanjaksona ehdittiin myös julistaa verenvuotokuume ebola selätetyksi sekä kehittää sitä vastaan kolmekin rokotetta ja parantavia lääkkeitä, kunnes maailman toiseksi vakavin ebolaepidemia puhkesi Kongossa kesällä 2018. Vuodesta 2020 koronapandemia on puolestaan aiheuttanut poikkeustiloja kaikkialla maailmassa ja vaikuttanut myös uutisointiin. Esimerkiksi matkustusrajoitukset ja rajojen sulkemiset ovat konkreettisesti hankaloittaneet ulkomaan uutisointia.

Edellä kuvatuista syistä päädyin lopulta valitsemaan tarkasteluajanjaksoksi vuoden 2021. Koska kahdenkaan vuoden tarkasteleminen ei tee aineistosta niin kattavaa, että sen perusteella voisi tehdä kovinkaan yleistäviä päätelmiä siitä, millainen Helsingin Sanomien ja Ylen luoma kuva Kongosta kaiken kaikkiaan on, päätin keskittyä yhteen vuoteen. Vuodelta 2021 oli mahdollista kerätä tuorein mahdollinen aineisto. Kyseinenkin vuosi on toki monella tapaa poikkeuksellinen, eikä vähiten siksi, että edeltävän vuoden lopulla Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen toimittaja ja entinen Afrikan kirjeenvaihtaja Sami Sillanpää ja Ylen Afrikan-toimittaja Liselott Lindström olivat tehneet viikkoja kestäneen matkan Kongossa ja matkustaneet 1700 kilometriä valtion poikki Kongojokea pitkin. Matkan antina Sillanpää kirjoitti huhtikuun 2021 Kuukausiliitteeseen reportaasin Kongosta ja julkaisi samana vuonna kirjan Keskellä virtaa Kongo (HS Kirjat 2021).

Koska tavoitteenani on tutkia sitä, millainen kuva Kongosta uutisoinnin perusteella syntyy, päätin jo tutkimukseni alkuvaiheessa sisällyttää aineistoon molemmissa tiedotusvälineissä julkaistut kaikki journalistiset tekstit, joissa Kongo mainitaan vähintään nimeltä. En siis rajannut aineistoa esimerkiksi vain ulkomaan uutisiin, vaikka suuri osa Kongoa käsittelevistä teksteistä toki onkin määritelmällisesti ulkomaan uutisia. Myös Scott (2009, 546) havaitsi omassa tutkimuksessaan, että Afrikan maita koskevista journalistisista teksteistä valtaosa on nimenomaan uutisia: hän tutki kuuden länsimaisen lehden uutisointia kaikista Afrikan maista kahden viikon ajan, ja hänen aineistostaan valtaosa eli yli 70 prosenttia oli uutisia. Silti noin 30 prosenttia oli muiden osastojen juttuja (kuten urheilu-uutisia, matka- ja kulttuurijuttuja, kolumneja), mikä osoitti, että lukijat saavat merkittävän osan Afrikkaan liittyvistä käsityksistään myös muista kuin uutisjutuista. Itse asiassa nämä journalistiset tekstit esittävät Afrikan maista mahdollisesti hyvin erilaisen puolen kuin uutiset (ema., 546). Siksi pelkästään (ulkomaan)uutisiin keskittyminen olisi jättänyt aineistosta pois valtavan määrän journalistisia tekstejä, jotka myös osaltaan vaikuttavat Kongon mediakuvaan. Aineiston koostamista kaikista Kongon mainitsevista journalistisista teksteistä puolsi myös se seikka, että tyypillisesti Afrikan maiden mediakuva käsittelevä tutkimus on keskittynyt

nimenomaan uutisiin ja siten muut journalistiset genret ovat jääneet tutkimuksen varjoalueelle (Scott 2017, 194).

Koska otin mukaan kaikki jutut, joissa esiintyy sana ”Kongo”, aineistoon päätyneistä jutuista kaikki eivät välttämättä käsittele sinänsä Kongoa tai kongolaisia, vaan Kongo saattaa esiintyä lyhyenä mainintana vaikkapa vain sivulauseessa. Tällaisetkin maininnat ovat mielenkiintoisia: millaisissa yhteyksissä Kongo mainitaan eli millaisiin asioihin maa liitetään?

Otin juttujen kuvituksen mukaan pintapuolisesti selvittääkseni, oliko jutuissa ylipäänsä käytetty valokuvia tai grafiikkaa, kuten karttoja tai tilastoja. Juttuihin liittyvät videot laskin kuvitukseksi, jos niissä näkyi ikään kuin valokuvana toimiva pysäytyskuva. Tällöin luokittelin videon sisällön sen mukaan, mitä pysäytyskuvassa näkyi, mutta muuten jätin videosisällön tarkastelun ulkopuolelle. Tutkin, millaisia asioita kuvissa näkyi ja mistä lähteistä kuvat olivat peräisin. Kuvat vaikuttavat osaltaan merkittävästi siihen, millaisia käsityksiä journalistiset jutut luovat ja ylläpitävät Afrikan maista, ja siksi kuvien sisällyttäminen myös tähän tutkimukseen oli perusteltua. Päähuomioni kiinnitin kuitenkin tekstisisältöihin.

4.1.2 Aineiston keruu

Keräsin molemmista medioista aineiston käyttämällä verkkosivujen hakutoimintoja: asetin hakusanaksi ”Kongo” ja etsin tuloksia välillä 1.1.2021–31.12.2021. Ylen sivuilla valitsin haun kohteeksi ”artikkelit” (eli jätin esimerkiksi Yle Areenan videosisällön pois), kieleksi suomen ja kategoriaksi ”kaikki palvelut”, johon sisältyvät uutiset, urheilu, oppiminen, Elävä arkisto ja YleX. Helsingin Sanomien sivuilla valitsin osastoksi ”kaikki osastot”, joka sisältää myös muun muassa HS Vision, Nyt-liitteen ja Kuukausiliitteen jutut. Otin näiden liitteiden sisällön mukaan aineistooni, sillä ne kaikki kuuluvat Helsingin Sanomien tilaukseen, vaikka ne onkin eroteltu omiksi sisältökokonaisuuksikseen.

Ylen aineistohaku antoi ensin tulokseksi 65 juttua. Kävin hakutulokset silmämääräisesti läpi ja karsin aineistosta artikkelit, jotka käsitelivät Kongon demokraattisen tasavallan sijaan naapurivaltiota Kongon tasavaltaa (tällaisia juttuja oli viisi) tai joissa Kongo mainittiin ainoastaan jutun loppuun linkkeinä kerättyjen juttujen otsikoissa (4). Osassa jutuista Kongoon ei viitattu kertaakaan valtion koko nimellä, mutta suurimmasta osasta pystyin joko yleistiedon tai lyhyen lisäselvittelyn perusteella päättelemään, että kyse oli nimenomaan Kongon demokraattisesta tasavallasta. Ainoastaan yhden jutun kohdalla ei selvinnyt, kumpaa Kongoa tarkoitettiin, mutta päädyin hyväksymään tämän jutun silti mukaan aineistoon (juttu käsitteli suomalaisen sianlihan vientiä ja yhdeksi suurimmista kohdemaista

mainittiin Kongo; maiden kokojen perusteella voinee uskoa, että juuri Kongon demokraattinen tasavalta voisi olla Kongon tasavaltaa suurempi vientimaa). Haku antoi myös neljä koostetta, joissa puffattiin muutamalla virkkeellä aiemmin viikolla ilmestyneitä juttuja, mutta koosteita itsessään ei voinut laskea varsinaisiksi journalistisiksi jutuiksi. Lisäksi yhdessä aineiston ulkopuolelle jääneessä jutussa puffattiin kobolttikaivoksia käsittelevää juttua (joka lukeutui aineistoon) ja saman illan A-studiota, jossa aihetta käsiteltäisiin lisää, ja pyydettiin yleisöä osallistumaan keskusteluun chatissa. Aineiston ulkopuolelle jäi myös juttu, jossa ”Kongo” viittasi Krimin-Kongon verenvuotokuumevirukseen, jota eurooppalaiset punkit saattavat levittää. Tämä juttu ei siten viitannut varsinaisesti Kongossa leviävään tautiin, vaikka se onkin nimetty maan mukaan. Kaikkiaan Ylen verkkosivuilta aineistoon päätyi 50 juttua.

Helsingin Sanomien verkkosivuilla haku antoi alkuun 83 hakutulosta. Näistä yksi oli urheilutuloksia, rahapelejä ja tv-urheilua esittelevä koostejuttu, jossa ei ollut lainkaan varsinaista leipätekstiä, joten tämän jätin aineiston ulkopuolelle. Kahdessa jutussa mainittiin luettelomaisesti teos, jonka nimessä esiintyy sana Kongo (ensimmäisessä oli kyse Viikon suosituksien -listauksesta, jossa toimittaja Sami Sillanpään tietokirja Keskellä virtaa Kongo oli päässyt Helmet-kirjastojen varatuimpien teosten listalle; jälkimmäinen artikkeli puolestaan oli henkilöjuttu sarjakuvataiteilijasta, josta kootussa faktalaatikossa mainittiin nimeltä taitelijan tekemä sarjakuvakirja Karmea tarina: kertomus Kongosta). Nämäkin jutut jätin ulkopuolelle, sillä vaikka lyhytkin maininta on aineistoon hyväksymisen kannalta riittävä, katsoin, että näissä maininnoissa ei suoranaisesti viitattu Kongoon, vaan ainoastaan näihin teoksiin. Lisäksi karsin aineistosta kaksi lukijoiden kirjoittamaa mielipidetekstiä, sillä tarkoitukseni oli koostaa aineisto ainoastaan toimituksellisesta, journalistisesta materiaalista, ja jutun, jossa ”Kongo” viittasi Blue Kongo -perunalajikkeeseen. Yhdestä hakutulokseen lukeutuneesta, Olkiluodon ydinvoimalaa käsittelevästä jutusta en puolestaan löytänyt ainoatakaan mainintaa Kongosta, vaikka luin jutun kuvateksteineen tarkoin läpi kahdesti ja käytin myös näppäinkomentoa Ctrl + f löytääkseni sivulta sanan ”Kongo”. Tämä juttu jäi siten niin ikään pois aineistosta. Sen sijaan hyväksyin mukaan muutaman artikkelin, joissa ei ollut täyttä varmuutta siitä, kumpaan Kongoon jutussa viitattiin, mutta nähdäkseni todennäköisempää oli, että kyse oli nimenomaan Kongon demokraattisesta tasavallasta. Näin ollen Helsingin Sanomista aineistoon päätyi lopulta 76 juttua. Sisällönanalyysin kohteeksi molemmista medioista kertyi siis yhteensä 126 journalistista tekstiä vuodelta 2021.

4.2 Menetelmänä määrällinen ja laadullinen sisällönanalyysi

Suomalaismedioiden tapaa käsitellä Kongoa ja näin syntyvää Kongon mediakuva ei Suomessa ole tietääkseni aiemmin tutkittu, minkä vuoksi valitsin tutkimusmenetelmäksi määrällisen sisällönanalyysin, jota täydennän laadullisella sisällönanalyysillä. Usein hedelmällisimmät tutkimustulokset saadaan juuri yhdistämällä määrällinen ja laadullinen tutkimusmenetelmä, sillä näin tulosten merkitykset on mahdollista saada paremmin esiin: toisinaan laadullisen sisällönanalyysin tulokset voivat jopa kyseenalaistaa määrällisen sisällönanalyysin tulokset. (Tuomi & Sarajärvi, 106–107.)

Jotta voidaan pohtia sitä, millainen Kongon mediakuva suomalaismediassa on ja kuinka se vertautuu aiempaan tutkimukseen Afrikan mediakuvasta länsimaisessa mediassa, täytyy ensin selvittää, millaista tämä Kongoa koskeva journalismi Suomessa ylipäänsä on. Määrällisellä sisällönanalyysillä pääsee käsiksi muun muassa sellaisiin kysymyksiin, kuten kuinka paljon Kongosta kirjoitetaan ja kuinka pitkiä nämä jutut ovat, ovatko jutut mediatalon omien toimittajien ja avustajien tekemiä vai onko niissä hyödynnetty uutistoimistojen materiaalia tai muiden medioiden tietoja, mitkä aiheet korostuvat eli mitkä uutiskriteerit vaikuttavat ohjaavan aihevalintaa, onko juttuja kuvitettu ja millä tavoin sekä millaiset tahot jutuissa esiintyvät aktiivisina toimijoina ja ketkä pääsevät jutuissa ääneen. Siten määrällinen sisällönanalyysi antaa hyvän pohjan tutkimusaiheelle, jota ei ole aiemmin tutkittu. Määrällisen sisällönanalyysin jälkeen pyrin pureutumaan laadullisen sisällönanalyysin keinoin syvemmin siihen, onko omasta aineistostani löydettävissä edellä esiteltyjä Afrikan mediakuvaan liitettyjä piirteitä ja millaista kuvaa Helsingin Sanomien ja Yleisradion jutut luovat Kongosta.

Määrällisessä sisällönanalyysissä keskeistä on järjestelmällisyys eli se, että koko aineistosta etsitään samoja seikkoja ja aineisto käydään huolella läpi. Siksi luokitusrunon sisältöluokkien valintaa ja määrittelyä voidaan pitää määrällisen sisällönanalyysin tärkeimpänä tutkimusvaiheena. Lisäksi täsmällisesti laadittu luokitusrunko tekee tutkimuksesta toistettavan. Luokitusrunon sisältöluokat voidaan muodostaa joko tutkittavan sisällön pohjalta ja sitä painottaen tai ulkopuolisen viitekehityksen ja teorian perusteella (Pietilä 1973, 52, 96–97.) Muodostin tutkielmani luokitusrunon aiemmista Afrikan mediakuvaan tai länsimaista ulkomaan uutisointia tutkineista tutkimuksista saamani mallin (etenkin Béni 2021; Ezeru 2022; Scott 2009; Pietiläinen 1998) ja tutkielmani teoreettisessa viitekehityksessä esiin nousseiden huomioiden pohjalta. Lisäksi lisäsin tarpeen mukaan luokitusrunkoon uusia luokkia aineistolähtöisesti. Lopuksi jätin pois joitakin luokkia ja yhdistelin alaluokkia pääluokiksi.

Lukuisiin aiempiin Afrikan mediakuvatutkimuksiin verrattuna päädyin tekemään omaan luokitusrunkooni keskeisen muutoksen. Merkittävä osa länsimaisen Afrikka-uutisoinnin tutkimuksesta on pyrkinyt selvittämään, onko uutisointi ”negatiivista”. Näissä tutkimuksissa aineistoa on koodattu tyypillisesti joko kolmiportaisella (negatiivinen, neutraali, positiivinen) tai viisiportaisella (positiivinen, melko positiivinen, ristiriitainen, melko negatiivinen, negatiivinen) asteikolla. Jälkimmäisissä on saattanut lisäksi olla arvo 0, joka on viitannut neutraaliuteen. Journalististen tekstien negatiivisuus tai positiivisuus on usein pyritty määrittelemään uutisoinnin kohteina olleiden maiden tai koko Afrikan maanosan näkökulmasta (esim. Mellese & Müller 2012, 201).

Jo koostaessani tutkielmani teoreettista viitekehystä ja tutustuessani aiempiin tutkimuksiin huomasin, etten itse pidä aineiston luokittelua negatiivisuuden tai positiivisuuden mukaan mielekkäänä, joten jätin sen omasta luokitusrungostani kokonaan pois. Galtung ja Ruge (1965, 69–70) ovat todenneet, että negatiiviset tapahtumat pystytään yleensä melko yksimielisesti määrittelemään negatiivisiksi, kun taas joillekin positiivinen asia ei välttämättä ole sitä kaikille. En täysin allekirjoita heidän näkemystään, sillä myös negatiivisuus on vahvasti subjektiivista ja aineiston luokittelu negatiiviseksi, neutraaliksi tai positiiviseksi voi olla käytännössä melko mielivaltaista eikä lopulta kerro niinkään aineistosta vaan tutkijan omista arvoista ja käsityksistä. Nothias (2018, 1143) antaa esimerkin: Burkina Fasossa oli vuonna 2014 rajuja mielenosoituksia, joissa vastustettiin presidentin yritystä muuttaa perustuslakia niin, että hän voisi jatkaa virassaan jatkokaudelle. Protestit johtivat 27 vuotta hallinneen itsevaltaisen presidentin eroon. Onko kyseessä siis negatiivinen vai positiivinen uutinen?

Samoin voidaan kysyä, olisiko vaikkapa valkoisen ylemmyyden yhteydessä mainitsemani Helsingin Sanomien (6.11.2019) juttu lastenkodin Keniaan perustaneesta suomalaisnaisesta negatiivinen vai positiivinen. Länsimainen tutkija saattaisi koodata jutun positiiviseksi, sillä kyseessä on suomalaisesta näkökulmasta katsottuna hyvänmielen juttu paikallisten lasten auttamisesta. Antroblogi (4.2.2020) puolestaan toteaa, ettei kyseinen juttu varmasti läpäisi esimerkiksi kenialaisen medialaton eettistä seulaa, sillä jutun narratiivi jää kauas globaalin tasa-arvon edistämisestä. Vastaavia esimerkkejä voi keksiä loputtomiin: onko positiivista vai negatiivista, että talouskasvun ja vaikkapa merkittävän teollisuuslaitoksen tieltä tuhotaan luonnon monimuotoisuuden tai paikallisten elinkeinojen kannalta merkittäviä luontoalueita? Pyrkimys määritellä negatiivisuus ja positiivisuus ”afrikkalaisten” näkökulmasta on myös kyseenalaista, sillä näitä näkökulmia on Afrikassa 1,4 miljardia. Siinä, missä yksi iloitsee työpaikoista ja nousevasta elintasosta, toinen saattaa surra menettämiään metsästysmaita.

Negatiivisuus–positiivisuus-luokittelun sijaan pidän mielekkäämpänä tutkia muun muassa sitä, millaisista aiheista juttuja on tehty, ketkä niissä esiintyvät aktiivisina toimijoina ja ketkä pääsevät ääneen. Avaan seuraavaksi luokitusruntoni pääkohdat sanallisesti.

Muodostamani luokitusrunko koostui 16 sisältöluokasta eli muuttujasta. Havaintoyksikköjä eli Yleisradion ja Helsingin Sanomien verkkosivuilta keräämiäni journalistisia juttuja oli yhteensä 126. Luokittelin jutut Excel-taulukoon tekemääni havaintomatriisiin, josta pystyin laskemaan, kuinka monta kertaa kunkin muuttujan mikäkin luokka esiintyy. Havainnollistan seuraavassa luvussa tuloksia taulukoiden ja kaavioiden avulla.

Ensimmäinen sisältöluokka kertoo, kummassa tiedotusvälineessä juttu on julkaistu, toinen sisältöluokka kertoo jutun julkaisupäivämäärän, kolmas toimittajan nimen, jos se on jutun alussa mainittu, ja neljäs jutun otsikon. Viides sisältöluokka kertoo jutun osaston. Helsingin Sanomat ja Yle käyttävät jossain määrin erilaista osastojakoa, mutta pyrin yhdistelemään osastoista kokonaisuuksia, joihin molempien medioiden jutut oli luonteva sijoittaa. Helsingin Sanomissa osastoja on Yleä enemmän ja etenkin hyvinvointiin, perheeseen, ruokaan ja kotiin liittyville teemoille on kullekin omat osastonsa. Yhdistin nämä aiheet human interest -nimekkeen alle, johon lukeutuivat myös esimerkiksi henkilötarinat.

Kuudenteen sisältöluokkaan luokittelin juttutyypit, joita tuli yhteensä viisi: uutinen (laajasti ymmärrettynä), henkilöjuttu, mielipiteellinen juttu (pääkirjoitus, kolumni tai analyysi), reportaasi ja ”muu”, jollaisiksi luokittelin esimerkiksi esseetyyppiset tekstit ja arvostelut.

Seitsemäs sisältöluokka kertoo jutun pituuden. Koska aineistoni koostui verkossa julkaistuista jutuista eikä printtilehtien sivuista, juttukokojen määrittäminen tarkasti esimerkiksi palstojen mukaan ei ollut vaihtoehto. Päädyin luomaan kokoluokat itse ja arvioimaan juttujen merkkimäärät silmämääräisesti. Kahden lyhimmän kokoluokan rajamaille sijoittuvat jutut tapauskohtaisesti kopioin Wordiin, jotta pystyin määrittämään niiden merkkimäärän tarkasti. Pitempien juttujen kohdalla tällainen toiminta olisi vienyt kohtuuttomasti aikaa, sillä jutut olisi pitänyt kopioida erissä, koska niiden lomassa oli valokuvia ja mainoksia. Jaoin jutut neljään luokkaan: erittäin lyhyisiin, sähkötyyppisiin juttuihin, joiden merkkimäärä oli alle 1000 merkkiä, tiiviisiin 1000–3000 merkin juttuihin, pitkäköihin 3000–6000 merkin juttuihin ja pitkiin tai erittäin pitkiin juttuihin, joiden pituus oli 6000 merkistä todennäköisesti kymmeneen tuhansiin.

Kahdeksas sisältöluokka kertoi, kuinka laajasti Kongoa tai kongolaistaustaisia henkilöitä juttu käsitteli. Koska sisällytin aineistooni kaikki Helsingin Sanomien ja Yleisradion journalistiset jutut, jotka edes mainitsivat Kongon, oli keskeistä selvittää, kuinka laajasti Kongoa jutuissa itse asiassa käsiteltiin. Ensimmäiseen luokkaan koodasin jutut, joissa Kongoon viitattiin ainoastaan luettelomaisesti tai ohimennen esimerkiksi kuvatekstissä.

Toiseen luokkaan luokittelin jutut, joissa Kongoon viitattiin hieman laajemmin, parin tai muutaman virkkeen verran. Kolmanteen luokkaan kuuluvissa jutuissa viittaus oli jo selvästi edellisiä luokkia pitempi, useiden virkkeiden tai kappaleiden mittainen mutta ei kuitenkaan jutun pääaihe. Pääaiheenaan Kongoa käsittelevät jutut luokittelin luokkaan neljä.

Koska tavoitteenani oli selvittää, millaisissa yhteyksissä nimenomaan Kongoa käsitellään journalistissa jutuissa, en luokitellut lainkaan juttujen varsinaisia pääaiheita vaan ainoastaan aiheet, joiden yhteydessä Kongo mainittiin. Valtaosa jutuista ei käsitellyt Kongoa pääaiheenaan, joten nähdäkseni olisi ollut turhaa tutkia, mikä juttujen varsinainen aihe oli. Kongoon liittyvien aiheiden luokittelun pohjaksi muodostin aluksi itse sisältöluokkia aiempien Afrikan mediakuvaa ja ulkomaanjournalismin aiheita tutkineiden tutkimusten mallien pohjalta, mutta kun testasin luokittelurunkoa muutamalla jutulla, huomasin, että valmiiden sisältöluokkien määrittelemisen ei ollut antoisaa. Yhdeksän eli aiheita käsittelevän sisältöluokan alaluokat muodostin siis lopulta aineistolähtöisesti ja kirjasin Exceliin ylös kunkin jutun Kongo-mainintaan liittyvän aiheen. Lopuksi yhdistelin luokkia yhteen ja määrittelin niille yläluokat osittain aiemman tutkimuksen mallin pohjalta.

Kymmenes sisältöluokka kertoi jutun pääasiallisen lähteen eli sen, pohjautuiko juttu omaan haastatteluun, juttukeikkaan tai muuhun tiedonhankintaan vai muilta kotimaisilta tai ulkomaisilta medioilta tai uutistoimistoilta, järjestöiltä (esimerkiksi tiedotteet), tutkimuksista tai eri tahojen verkkosivuilta peräisin olevaan materiaaliin. Monista jutuista tämä näkyi selvästi, mutta joissakin tapauksissa jutun pääasiallinen lähde ei ollut aivan yksiselitteinen. Saattoi olla mahdollista, että jutun pohjalla oli vaikkapa ulkomaisen uutistoimiston tai mediatalon materiaali, jota oli jonkin verran täydennetty omalla tiedonhankinnalla muista eri lähteistä. Tällaisten juttujen lähteeksi luokittelin ulkomaisen median tai uutistoimiston. Toisinaan jutun alkupuolella ei välttämättä viitattu mihinkään lähteeseen, mutta jutun loppupuolella oli maininta ulkomaisesta mediasta tai uutistoimistosta. Tällaistenkin juttujen lähteeksi tuli ulkomainen muu media tai uutistoimisto. Jos keskenään hyvin erilaisia lähteitä lueteltiin useita, luokittelin jutun omaksi jutuksi. Jos jutun materiaalina oli hyödynnetty ulkomaisia uutistoimistoja tai medioita mutta juttu oli tyypiltään kolumni, kommentti tai muu mielipiteellinen teksti, luokittelin sen omaksi jutuksi.

Pääasiallisen lähteen valinnassa tulkinnanvaraa aiheutti välillä myös se, tulisiko pääasialliseksi lähteeksi luokitella Suomen Tietotoimisto STT vai ulkomainen uutistoimisto tai media. Molemmista tiedotusvälineissä muutamissa jutuissa jutun kirjoittajaksi oli merkitty STT, mutta joko heti jutun kärjessä oli lainattu ulkomaisia lähteitä tai jutun perään oli lisätty maininta, mistä lähteestä kyseinen juttu oli peräisin (esimerkiksi näin: ”Lähteet: AFP”). Näissä kaikissa jutun sisältö pohjautui siis tosiasiallisesti ulkomaisiin lähteisiin, mutta

jos jutun kirjoittajana oli pelkkä STT tai STT oli merkitty kirjoittajaksi ensin (esimerkiksi näin: STT-Yle), katsoin jutun olevan peräisin STT:ltä ja luokittelin sen lähdeluokkaan ”kotimainen media tai uutistoimisto”. Jos kirjoittajakentässä luki ensimmäisenä toinen tutkimistani tiedotusvälineistä (esimerkiksi näin: HS-STT-AFP), katsoin, että sisältöä oli täydennetty muista lähteistä peräisin olevilla tiedoilla, joten luokittelin tällaiset jutut lähdeluokkaan ”ulkomainen media tai uutistoimisto”.

Yhdenteentoista sisältöluokkaan luokittelin jutun pääasiallisen, aktiivisen toimijan Kongoa koskevassa osuudessa. Määritin pääasiallisen toimijan ennen kaikkea jutun otsikon, ingressin ja kärjen perusteella, jos juttu käsitteli pääaiheenaan Kongoa tai jos jutun pääasiallisen toimijan toiminta kytkeytyi myös Kongoa koskevaan aiheeseen jutussa. Jos jutussa esiintyi useita Kongoon liittyviä toimijoita, valitsin pääasialliseksi sen, joka oli saanut silmämääräisesti eniten tilaa jutussa. Pääasiallisen toimijan luokittelu kuitenkin jätti huomiotta muut jutussa mahdollisesti esiintyvät, toissijaiset toimijat: pääasiallisena toimijana saattoi olla vaikkapa kansainvälinen järjestö, mutta silti juttu saattoi antaa pienimuotoisemmin tilaa myös kongolaisten toimijuudelle. Siksi loin erillisen sisältöluokansa sille, kuinka monessa jutussa nimenomaan kongolaiset tai kongolaistaustaiset henkilöt esiintyivät toimijoina ja olivatko he niin kutsutun eliitin edustajia (esimerkiksi viranomaisia, asiantuntijoita tai julkisuuden henkilöitä) vai yksityishenkilöitä. Kolmastoista sisältöluokka käsitteli juttujen pääasiallisia puhujia Kongoon liittyvässä aiheessa eli suoraan tai epäsuorasti siteerattuina ääneen pääseviä tahoja.

Kuvituksen luokittelin karkeasti sen mukaan, oliko jutussa Kongoon liittyviä valokuvia, grafiikkaa tai kumpiakin (sisältöluokka 14), mistä lähteestä kuvitus oli peräisin (sisältöluokka 15) ja mikä oli kuvan sisältö (sisältöluokka 16).

Kävin ensin koko aineiston läpi ja luokittelin Excel-taulukkoon kaikkien Yleisradion ja Helsingin Sanomien juttujen otsikot, julkaisupäivämäärät sekä sen, kuinka laajalti juttu käsitteli Kongoa tai kongolaisia ja millaisiin aiheisiin nämä maininnat liittyivät. Tämän käsittelyn jälkeen järjestin havaintomatriisissa jutut mainintojen laajuuden mukaan niin, että otin erilleen ne jutut, joissa Kongoon tai kongolaisiin viitattiin luettelomaisesti tai ohimenevästi esimerkiksi kuvatekstissä tai yhdessä sitaatissa tai virkkeessä (eli nämä havaintoyksiköt saivat koodauksessa arvon 1). Tällaisia juttuja oli Yleisradion aineistossa yhteensä 34 ja Helsingin Sanomien aineistossa 40. Tutkimukseni kannalta on kiinnostavaa, millaisissa yhteyksissä Kongo mainitaan lyhyestikin, ja erittelen näiden mainintojen aiheita Tulokset-luvussa. Katsoin, että tarkempaa sisällönanalyysiä näistä jutuista ei kuitenkaan kannattanut tehdä. Syvempään syyniin otin aineiston jutut, jotka käsittelivät Kongoa

luettelomaista mainintaa enemmän. Tällaisia juttuja oli lopulta yhteensä 52, joista 16 oli Yleisradion aineistosta ja 36 Helsingin Sanomista.

Määrällisen sisällönanalyysin jälkeen tarkastelin aineistoa laadullisesta näkökulmasta. Laadullinen sisällönanalyysi perustuu määrällisen sisällönanalyysin tavoin koodaukselle, jonka tavoitteena on tunnistaa ja nimetä aineistosta sisällöllisiä elementtejä. Jaana Vuoren (2021) sanoin "[k]oodaus voi olla aineistolähtöistä, jolloin tutkija lähtee avoimin mielin etsimään sellaisia kohtia aineistosta, jotka kertovat tutkittavasta asiasta jotakin tutkijaa kiinnostavaa." Lisäksi niin kutsutussa teorian ohjaamassa koodauksessa tutkija valitsee "teoreettisen ymmärryksensä pohjalta, mitkä seikat häntä aineistossa kiinnostavat" (Vuori 2021). Omassa laadullisessa sisällönanalyysissäni yhdistelin näitä molempia tapoja. Kävin koko 126 jutun aineiston läpi ja etsin jutuista piirteitä, joiden on Afrikan mediakuvan tutkimuksessa katsottu olevan Afrikka-journalismille tyypillisiä:

- 1) Stereotyyppisiä, toiseuttavia ja eksotisoivia kuvauksia
- 2) Viitteitä "valkoisesta ylemmyydestä"
- 3) Viime aikoina yleistynyttä "afro-optimismia" tai viittauksia "nousevan Afrikan narratiiviin" eli muun muassa talouskasvuun, teknologiseen kehitykseen ja kasvavaan keskiluokkaan

Lisäksi etsin teksteistä erityisesti Kongoa kuvailevia kohtia selvittääkseni, liittyvätkö nuo maininnat lähinnä väkivaltaan, kaaokseen ja pimeyteen eli sanalla sanoen "negatiivisiin" aiheisiin, kuten perinteisesti on ajateltu, vai antaako oma aineistoni tukea muun muassa Scottin (2009) ja Nothiaksen (2018) näkemyksille siitä, että käsitys Afrikan maita koskevan uutisoinnin yltiönegatiivisuudesta saattaa olla itsestäänselvyydeksi muuttunut myytti.

5 TULOKSET

Käyn tässä luvussa läpi tekemäni tutkimuksen tulokset ja havainnollistan niitä taulukoilla ja kaavioilla. Seuraavassa luvussa vedän yhteen johtopäätöksiä saamieni tulosten perusteella.

5.1 Määrällisen sisällönanalyysin tulokset

Pureudun ensin määrällisen sisällönanalyysin tuloksiin, joiden esittelyjärjestys noudattelee pääosin luokitusrunkoni rakennetta. Esittelen jokaisen luokitusrungon kohdan tuottamat tulokset erikseen.

5.1.1 Juttujen määrä ja Kongo-mainintojen laajuus

Vuonna 2021 Yleisradio julkaisi 50 ja Helsingin Sanomat 76 aineistooni määritelmällisesti kuuluvaa journalistista tekstiä, joissa Kongo esiintyi vähintään mainintana. Jutut ilmestyivät melko tasaisesti vuoden mittaan molemmissa tiedotusvälineissä (Taulukko 1). Yleisradiossa ilmestyi Kongon mainitsevia juttuja eniten marraskuussa (7) ja Helsingin Sanomissa helmikuussa (12). Marraskuu oli myös Helsingin Sanomissa vuoden toiseksi vilkkain kuukausi Kongo-mainintojen osalta (8).

Marraskuun uutisointia selittää osaltaan se, että tuolloin suomalaismedioissa puhuttivat Valko-Venäjän ja Puolan rajoilla olevat siirtolaiset, joiden joukossa oli muun muassa Kongon demokraattisen tasavallan kansalaisia. Ylen marraskuun jutuista kolme ja Helsingin Sanomien jutuista kaksi liittyi siirtolaisten tilanteeseen.

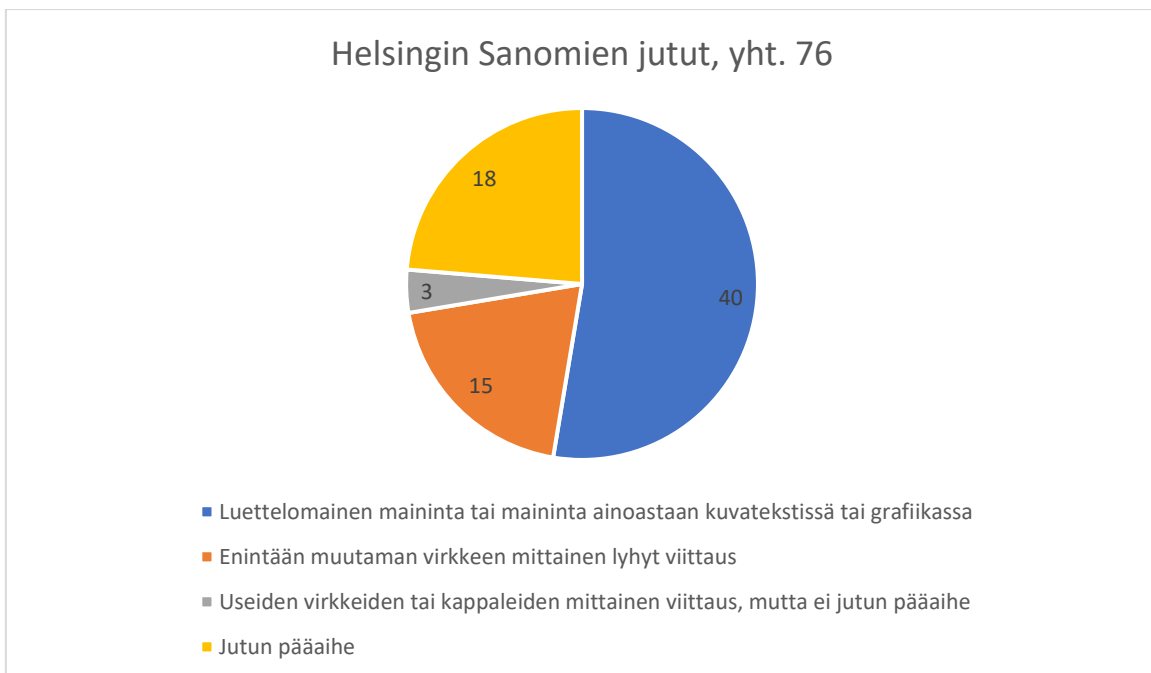
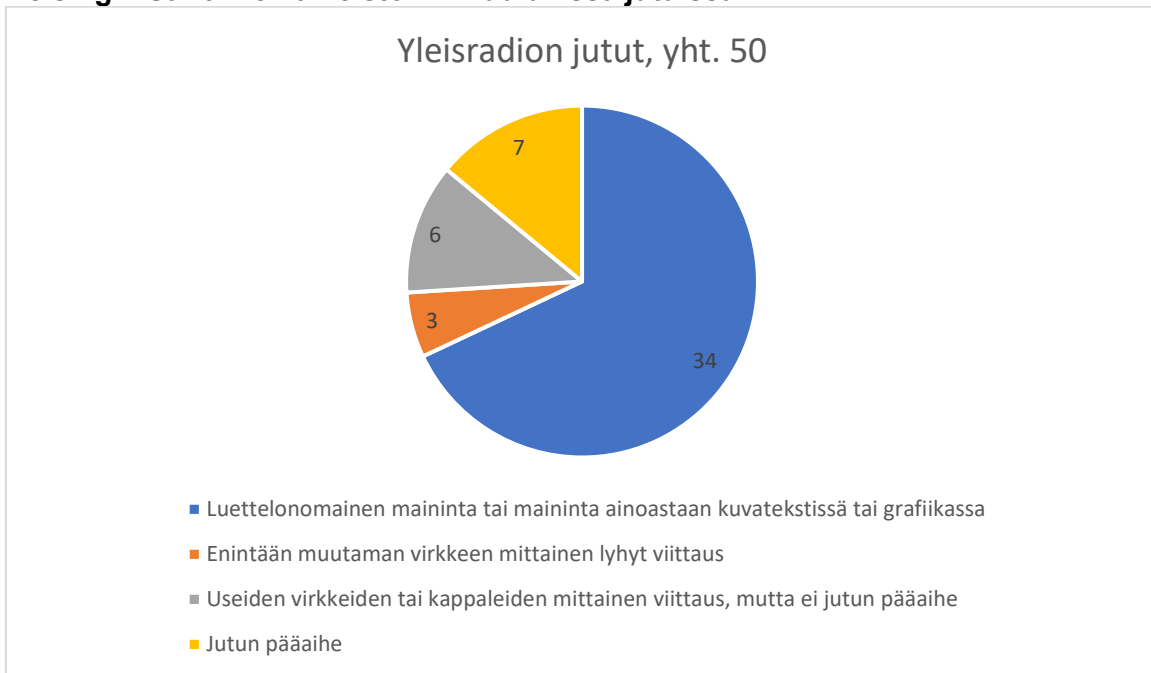
Helsingin Sanomien suhteellisen vilkkaan helmikuun voi puolestaan katsoa johtuneen pitkälti sattumasta, sillä suurin osa tuolloin julkaistuista Kongon mainitsevista jutuista ei varsinaisesti liittynyt ”päivänpäällisiin” tapahtumiin. Tosin helmikuussa Kongo sai myös muutamaan otteeseen osakseen kansainvälistä mediahuomiota, sillä tuolloin uutisoitiin muun muassa Italian suurlähettilään ampumisesta Pohjois-Kivun Gomassa ja ebolaepidemian leviämisestä Kongossa ja Länsi-Afrikassa sijaitsevassa Guineassa. Näistä tapahtumista uutisoivat myös molemmat tutkimani tiedotusvälineet. Lisäksi Helsingin Sanomat uutisoi helmikuussa kuolonuhreja vaatineesta laivaturmasta Kongojoella.

Taulukko 1: Kongon mainitsevien juttujen lukumäärät kuukausittain vuonna 2021

Kuukausi	Yleisradio	Helsingin Sanomat
Tammikuu	2	4
Helmikuu	5	12
Maaliskuu	6	4
Huhtikuu	6	5
Toukokuu	6	7
Kesäkuu	2	6
Heinäkuu	3	6
Elokuu	3	4
Syyskuu	4	7
Lokakuu	5	7
Marraskuu	7	8
Joulukuu	1	6
Yhteensä	50	76

Luokittelin kaikki aineiston jutut sen mukaan, kuinka laajalti kukin juttu käsitteli Kongoa tai kongolaisia (Kaavio 1). Ylivoimaisesti suurin osuus molempien tiedotusvälineiden jutuista (68 prosenttia Ylen jutuista eli 34 juttua ja 53 prosenttia Helsingin Sanomien jutuista eli 40 juttua) viittasi Kongoon luettelomaisena mainintana joko tekstissä, kuvatekstissä tai grafiikan yhteydessä. Kuusi prosenttia Ylen jutuista (3) käsitteli Kongoa muutaman virkkeen verran, kun taas Helsingin Sanomien aineistosta tällaisia juttuja oli viidennes (15). Useiden virkkeiden tai kappaleiden verran mutta ei kuitenkaan jutun pääaiheena Kongo esiintyi 12 prosentissa Ylen jutuista (6) ja neljässä prosentissa Helsingin Sanomien jutuista (3). Pääaiheenaan Kongoa tai kongolaisia käsitteli 14 prosenttia Ylen (7) ja 24 prosenttia Helsingin Sanomien jutuista (18).

Kaavio 1: Kongoon liittyvien viittausten laajuus (kpl juttuja) kaikissa Yleisradion ja Helsingin Sanomien aineistoihin kuuluvissa jutuissa

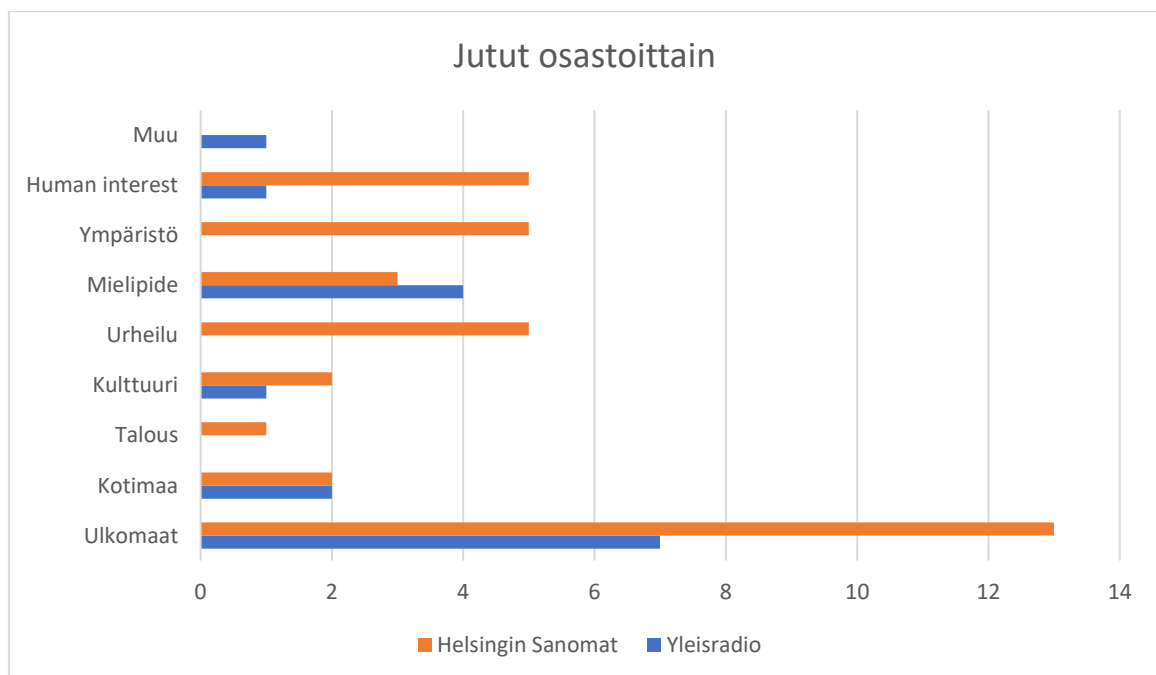
Enemmän kuin ohimennen nimeltä mainiten Kongoa käsiteltiin siis 16:ssa Ylen jutussa ja 36:ssa Helsingin Sanomien jutussa eli yhteensä 52 jutussa. Käyn erikseen Kongo-mainintojen yhteydessä läpi, millaisissa yhteyksissä Kongoon viitattiin sekä ohimennen että laajemmin. Tarkan sisällönanalyysin kohteeksi otin kuitenkin vain nämä 52 juttua, joissa Kongo sai luettelomaista mainintaa enemmän huomiota. Seuraavat tulokset perustuvat tähän aineistoon, ellei muuta mainita.

5.1.2 Osastot

Suurin osa sekä Yleisradion (44 %) että Helsingin Sanomien (36 %) jutuista sijoittui ulkomaanosastoon (Kaavio 2). Toiseksi suurin osa eli neljännes Ylen Kongo-jutuista sijoittui mielipideosastoon. Näistä kaikki olivat Ylen Afrikan-toimittajan Liselott Lindströmin kirjoittamia kolumnityyppisiä kirjoituksia, jotka sijoituivat joko Arkea maailmalta -otsakkeen tai Toimittajalta-otsakkeen alle. Ylen muista jutuista kaksi sijoittui kotimaanosastoon (12,5 %), ja kulttuuriin ja human interest -nimekkeen alle sijoittui yksi juttu kumpaankin. Yhden jutun koodasin osastoon ”muu”. Kyseessä oli kolonialismin historiaan paneutuva kirjoitus (Yle 18.6.2021), joka liittyi Yle Radio 1:n lähettämään Lukuja rasismin historiasta - ohjelmasarjaan. Tämä juttu oli esseetyyppinen kokonaisuus, joka osaltaan myös puffasi kyseistä radiosarjaa, enkä katsonut sen luontevasti sijoittuvan mihinkään muuhun osastoon.

Helsingin Sanomissa ulkomaanosaston jälkeen eniten juttuja sijoittui urheiluun, ympäristöön ja human interestiin (viisi juttua kuhunkin). Helsingin Sanomien aineistoon lukeutui lisäksi kolme mielipideosaston juttua (yksi pääkirjoitus ja kaksi toimittajien omaa kolumnia tai sellaiseen vertautuvaa tekstiä), kaksi kulttuurin ja kotimaan juttua sekä yksi talousosaston juttu.

Kaavio 2: Yleisradion ja Helsingin Sanomien juttujen jakautuminen osastoittain (kpl juttuja)

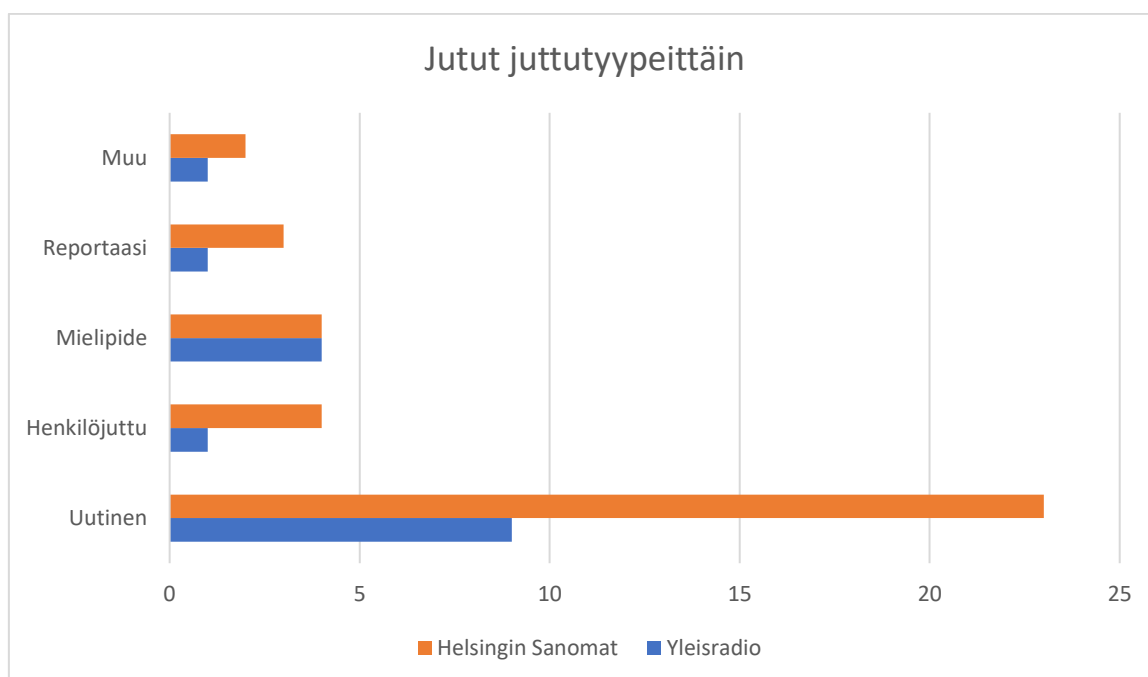

Pääaiheenaan Kongoa käsittelevät jutut olivat molemmissa medioissa pitkälti ulkomaanosaston juttuja. Ylen seitsemästä pääaiheenaan Kongoa käsittelevästä jutusta viisi sijoittui ulkomaanosastoon, yksi mielipideosastoon ja yksi kulttuuriin. Helsingin Sanomien vastaavista jutuista (18) kahdeksan sijoittui ulkomaanosastoon, neljä urheiluun, kolme human interestiin, yksi kulttuuriin, yksi ympäristöön ja yksi mielipiteisiin.

5.1.3 Juttutyypit

Tutkimani aineiston juttutyypinjakoa (Kaavio 3) heijastelee edellä esittelemääni osastojakoa. Kummassakin tiedotusvälineessä Kongoa käsittelevät jutut olivat useimmin uutisia: Ylen aineistosta yhdeksän juttua eli reilut 56 prosenttia ja Helsingin Sanomien aineistosta 23 juttua eli 64 prosenttia oli uutisia.

Kaavio 3: Yleisradion ja Helsingin Sanomien juttujen jakautuminen juttutyypeittäin (kpl juttuja)

Helsingin Sanomissa oli lisäksi neljä henkilöjuttua ja neljä mielipidejuttua. Mielipidejutuista kaksi oli kolumneja ja yksi lehden pääkirjoitus. Neljäs mielipiteelliseksi koodaamani juttu oli ulkomaanosaston uutiskommentti, joka ruoti Yhdysvaltojen järjestämää demokratiahuippukokousta (HS 13.12.2021). Lisäksi Helsingin Sanomien aineistoon lukeutui kolme reportaasia (Ugandassa tehty juttu vuorigorilloista, HS 24.7.2021, Keniassa tehty juttu maailman viimeisistä zairenleveähuulisarvikuonoista, HS 31.12.2021, ja Kuukausiliitteessä julkaistu reportaasi Sami Sillanpään matkasta Kongojoella, Kuukausiliite

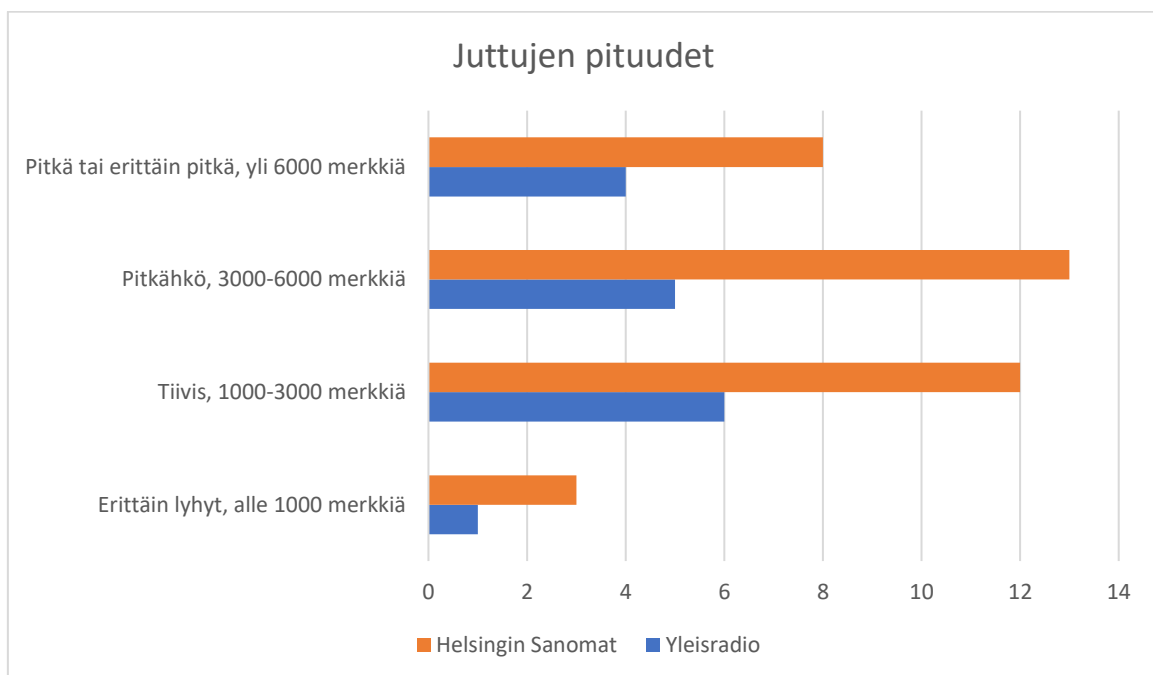
3.4.2021) ja kaksi ”muiksi juttutyypeiksi” koodaamaani juttua, joista toinen oli levyarvostelu ja toinen kirja-arvostelu.

Ylen jutuista uutisten jälkeen suurin osa eli neljännes aineistosta (neljä juttua) oli mielipidejuttuja. Näistä jokainen oli edellä mainitsemani Liselott Lindströmin kolumneja. Lisäksi Ylen aineistossa oli yksi henkilöjuttu (suomalaisräppärit kertoivat rahan merkityksestä, Yle 1.10.2021), yksi reportaasi (osin paikan päällä tehty juttu Kongon kobolttiikaivoksista, Yle 14.3.2021) ja yksi ”muu”, jollaiseksi koodasin edellä mainitsemani esseetyyppisen jutun kolonialismin historiasta.

5.1.4 Juttujen pituudet

Molemmissa tiedotusvälineissä suurin osa jutuista jakautui pituudeltaan kahteen keskimmaiseen luokkaan, joko tiiviisiin 1000–3000 merkin juttuihin tai pitkäköihin 3000–6000 merkin juttuihin (Kaavio 4).

Kaavio 4: Yleisradion ja Helsingin Sanomien juttujen pituudet (kpl juttuja)

Ylellä suurin osa jutuista oli tiiviitä: niitä oli aineistosta noin 38 prosenttia. Jutut jakautuivat kuitenkin myös muihin kokoluokkiin melko tasaisesti, sillä pitkäköjä juttuja oli aineistosta noin 31 prosenttia ja pitkiä tai erittäin pitkiä juttuja tasan neljännes. Sen sijaan erittäin lyhyitä, alle tuhannen merkin juttuja oli aineistossa vain yksi. Pääaiheenaan Kongoa

käsittelistä jutuista valtaosa (5/7) oli tiiviitä juttuja, ja pitkäköjä ja pitkiä juttuja oli yksi kumpiakkin.

Helsingin Sanomien jutuista suurin osa eli reilut 36 prosenttia oli pitkäköjä juttuja ja toiseksi suurin osa, reilut 33 prosenttia, tiiviitä juttuja. Melko merkittävä osa eli reilut 22 prosenttia (8 juttua) oli pitkiä tai erittäin pitkiä juttuja. Erittäin lyhyitä juttuja oli aineistossa kolme. Pääaiheenaan Kongoa käsittelevistä jutuista suurin osa oli Ylen tavoin tiiviitä juttuja (8/18). Pitkäköjä juttuja oli toiseksi eniten (4/18) ja erittäin lyhyitä ja erittäin pitkiä juttuja kolme kumpiakkin.

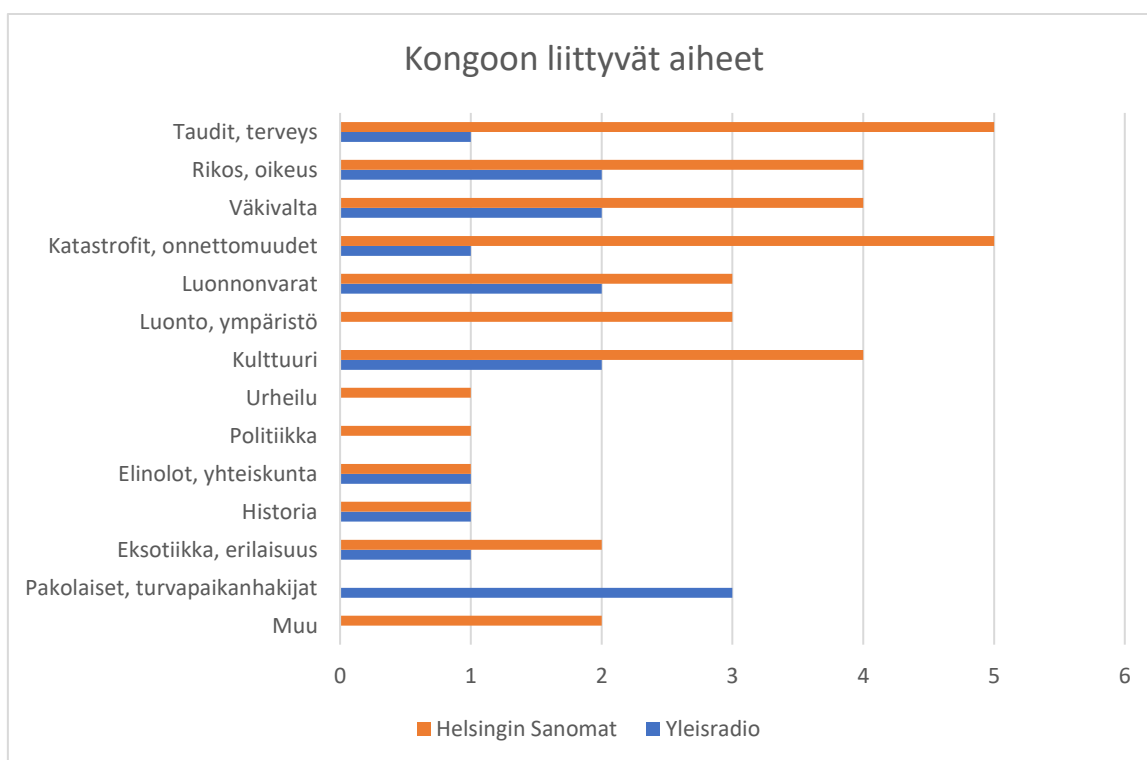
5.1.5 Juttujen ja viittausten aiheet

Kongo-journalismin aiheita tutkiessani jaoin aineiston kahteen osaan. Esittelen ensin Kongoon liittyvät aiheet niissä jutuissa, joissa Kongoon viitattiin vähintään parilla virkkeellä tai pidemmin tai jotka käsitelivät täysin Kongoa. Sen jälkeen tarkastelen Kongoon liitettyjä aiheita niissä jutuissa, jotka mainitsivat Kongon ainoastaan luettelomaisena, pikaisena viittauksena.

Kongoa osittain tai kokonaan käsittelevien juttujen Kongoon liittyvät aiheet jakautuivat molemmissa tiedotusvälineissä melko tasaisesti useiden aihepiirien kesken (Kaavio 5). Helsingin Sanomien aineistosta (36 juttua) suurin osa Kongo-aiheista liittyi tauteihin ja terveyteen (5 juttua) tai erilaisiin katastrofeihin ja onnettomuuksiin (5 juttua). Taudit-aihepiiriin jutuista kolme liittyi ebolaan ja kaksi koronaepidemiaan. Katastrofit ja onnettomuudet -aihepiiriin lukeutuivat kaksi tulivuorenpurkaukseen liittyntä juttua, kaksi laivaturmia käsitellyttä juttua ja yksi juttu, joka käsiteli Kongojoelta alkunsa saanutta vedenalaista maanvyöryä, joka katkoi tietoliikennekaapeleita.

Yleisradion aineistossa suurin yksittäinen aiheryhmä olivat pakolaiset ja turvapaikanhakijat (3), joihin ei Helsingin Sanomissa viitattu kertaakaan niissä jutuissa, joissa Kongo esiintyi luettelomaista mainintaa pidemmin. Ylen pakolaisjutuista kaksi liittyi Suomen vastaanottamiin kiintiöpakolaisiin ja yksi EU:n rajoilla tehtyihin laittomiin käännytyksiin. Seuraavaksi eniten Kongoon liittyvät aiheet koskivat rikoksia ja oikeutta (2 juttua: oikeuslaitoksen antamat kuolemantuomiot ja rahan huijaaminen koronatesteillä), luonnonvaroja (2 kaivostoimintaa käsittelevää juttua), väkivaltaa (2 juttua: Italian suurlähettilään ampuminen ja avustustyöntekijöiden tekemät raiskaukset) ja kulttuuria (2 juttua: kongolaistaustaisen suomalaisräppäriin haastattelu ja kongolaistaustaisen laulajan valinta Ruotsin euroviisuedustajaksi).

Kaavio 5: Kongoa osittain tai pääaiheenaan käsittelevien juttujen Kongoon liittyvät aiheet Yleisradion ja Helsingin Sanomien aineistossa (kpl juttuja)

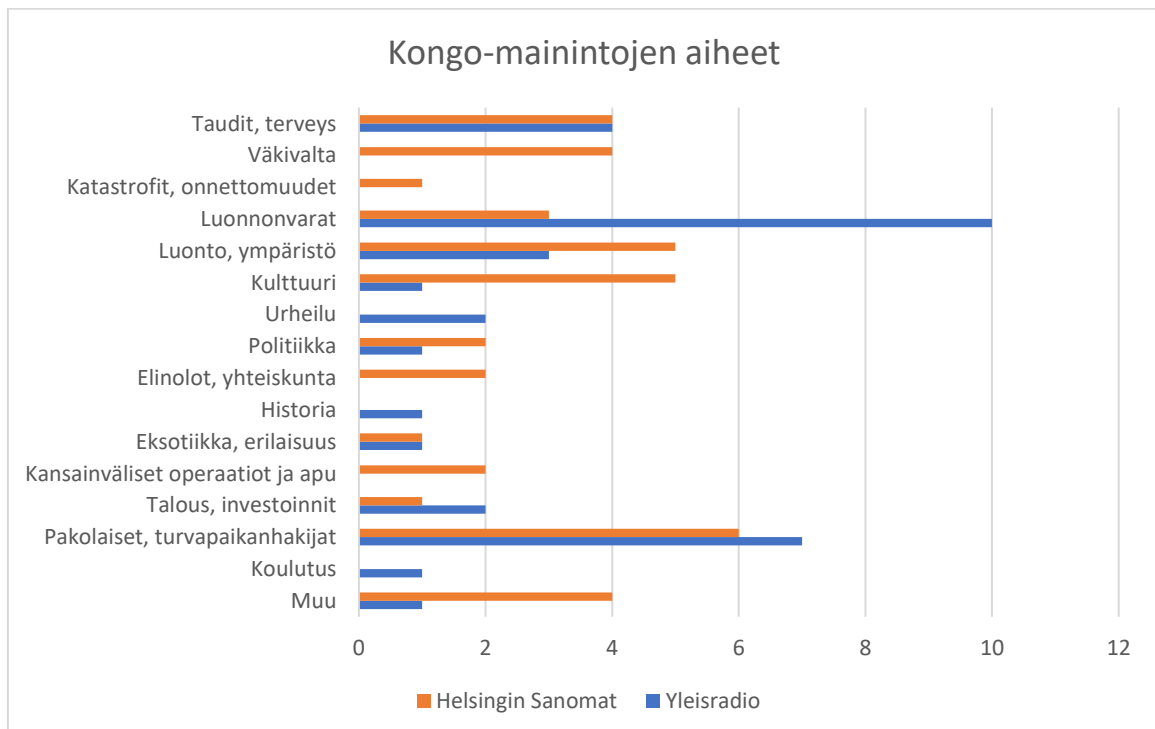
Yhteensä kahdeksan Helsingin Sanomien juttua liittyi joko erilaisiin rikoksiin ja epärehellisyyteen (4) tai väkivaltaan (4). Rikos-nimikkeeseen alle luokittelin jutut, joissa viitattiin Kongon poliittisen johdon riistämiin rikkauksiin ja Kongon kansallisen jalkapalloliiton kavaltamiin rahoihin. Samaan kategoriaan päätyivät myös jutut kahdesta eri kongolaisjalkapalloilijasta, joista toinen oli valehdellut vuosien ajan oikean henkilöllisyytensä ja toinen oli tehnyt vakuutuspetoksen lavastamalla oman kuolemansa. Väkivalta-kategoriaan luokittelin jutut, jotka käsitelivät siirtolaisleirien joukkosurmia, avustustyöntekijöiden raiskaamia lapsia ja naisia ja Italian suurlähettilään ampumista. Neljäs Kongo-maininnan yhteydessä väkivaltaa käsitellyt juttu viittasi Kongon eli silloisen Zairen sisällissotaan, jonka väkivaltaisuuksissa äärimmäisen uhanalaisen sarvikuonolajin populaatio tuhottiin lähes täysin.

Luonnonvaroja eli käytännössä kaivostoimintaa ja akkumineraaleja käsitteleviä juttuja oli Helsingin Sanomien aineistossa kolme. Saman verran oli myös luontoon ja ympäristöön liittyviä aiheita (kaksi käsiteli sademetsien tuhoa ja yhdessä viitattiin lyhyesti Kongossa eläviin vuorigorilloihin). Kulttuuriin liittyviä aiheita oli neljä: levyarvostelun ja kirja-arvostelun lisäksi aineistoon lukeutui kaksi pitkää henkilöjuttua. Yhdessä haastateltiin maskuliinisuutta ja miesten tunteista puhumista käsittelevän podcastin tekijöitä, joista yksi oli kongolaistaustainen, ja toinen oli Kuukausiliitteen muotijuttu, jonka malleiksi valitut kongolaistaustaiset veljekset kertoivat elämästään.

Helsingin Sanomien aineistossa oli yksittäisiä juttuja, jotka liittyivät urheiluun, politiikkaan, elinoloihin ja yhteiskuntaan sekä historiaan. Eksotiikka ja erilaisuus -kategoriaan luokittelin kaksi juttua, joista yksi käsitteli kulttuurieroja ja toinen kongolaistaustaisen jalkapalloilijan kokemaa rasismia. Kaksi juttua päätyi luokkaan "muu": Miss Eurooppa Leena Brusiinin kuolinuutisessa ollut maininta Kinshasassa vuonna 1968 järjestetyistä missikisoista ja Pete Parkosen isoisän vaiheita selvittänyt juttu, jossa mainittiin isoisän työskennelleen kongolaisessa yökerhossa. Yleisradion aineistossa yksittäisiä juttuja oli aihepiireissä taudit ja terveys, katastrofit ja onnettomuudet, elinolot ja yhteiskunta, historia sekä eksotiikka ja erilaisuus.

Luettelomaisesti tai ohimennen Kongon mainitsevilla jutuilla (Kaavio 6) viittausten aiheet poikkesivat jonkin verran niistä jutuista, joissa Kongoa käsiteltiin laajemmin. Uusia aihekategorioita tuli kolme: talous ja investoinnit (tähän liittyviä mainintoja oli Ylellä kaksi ja Helsingin Sanomissa yksi), kansainväliset operaatiot ja apu (Helsingin Sanomissa kaksi juttua, Ylellä ei yhtään) sekä koulutus (Ylellä yksi juttu, Helsingin Sanomissa ei yhtään). Rikoksiin ei liittynyt yksikään Kongo-maininta kummassakaan tiedotusvälineessä. Lisäksi Ylen maininnoista yksikään ei liittynyt väkivaltaan eikä katastrofeihin tai onnettomuuksiin. Helsingin Sanomissa väkivaltaan liittyviä mainintoja oli neljä ja luonnonkatastrofiin liittyi yksi maininta.

Kaavio 6: Luettelomaisten tai ohimennen jutuissa esiintyvien Kongo-mainintojen aiheet Yleisradion ja Helsingin Sanomien aineistossa (kpl juttuja)

Ylen aineistossa ylivoimaisesti suurin osa Kongo-maininnoista (10/34) liittyi luonnonvaroihin ja seuraavaksi suurin osa pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin (7/34). Helsingin Sanomien mainintojen aiheet jakautuivat jonkin verran Yleä tasaisemmin. Suurin aihealue oli Helsingin Sanomien aineistossa pakolaiset ja turvapaikanhakijat (6/40) ja seuraavaksi suurimmat olivat luonto ja ympäristö (5/40) sekä kulttuuri (5/40).

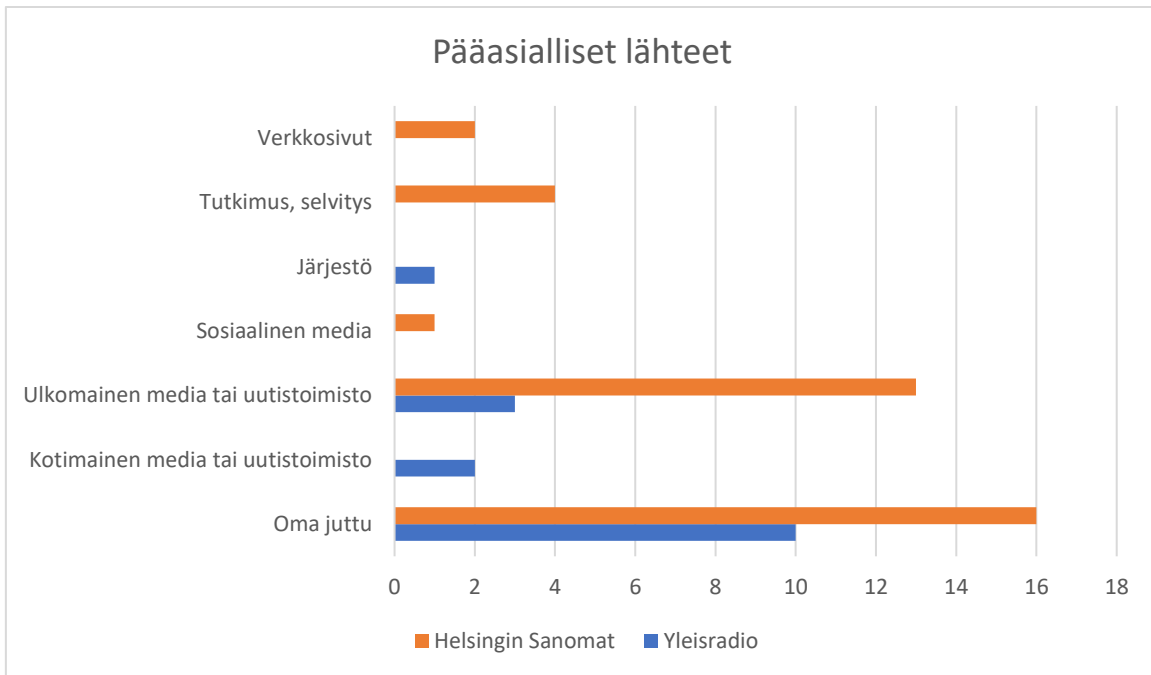
5.1.6 Lähteet

Lähes kaksi kolmasosaa Yleisradion (10/16) ja vajaa puolet Helsingin Sanomien (16/36) jutuista pohjautui oman toimittajan tai avustajan tekemään haastatteluun, juttukeikkaan paikan päällä tai muuhun aktiiviseen tiedonhankintaan (Kaavio 7). Seuraavaksi eniten molemmat tiedotusvälineet hyödynsivät ulkomaisia lähteitä, joko uutistoimistoja (näistä useimmin mainittiin AFP, Reuters ja AP) tai muita medioita (näistä mainittiin useita kertoja muun muassa CNN, BBC, The Guardian, CBS ja The New York Times sekä yksittäisiä kertoja muun muassa saksalaiset Deutsche Welle ja Süddeutsche Zeitung, yhdysvaltalainen Time, norjalainen Verdens Gang, kanadalainen TSN, ruotsalainen SVT ja brittiläinen The Economist). Ulkomaisia lähteitä oli pääasiallisina lähteinä käytetty 13:ssa Helsingin Sanomien jutussa ja kolmessa Ylen jutussa. Kahden Ylen jutun pääasialliseksi lähteeksi luokittelin kotimaisen uutistoimiston, mutta näidenkin juttujen sisältö pohjautui tosiasiallisesti ulkomaisiin lähteisiin. Helsingin Sanomien jutuissa pääasialliseksi lähteeksi luokittelin tutkimuksen tai selvityksen yhteensä neljässä jutussa, erilaisten tahojen verkkosivut kahdessa jutussa ja sosiaalisen median yhdessä jutussa.

Yhdessä Ylen jutussa pääasiallisena lähteenä oli järjestö, kun taas yhteenkään Helsingin Sanomien juttuun en luokitellut järjestöä päälähteeksi. Käytännössä osa jutuista kuitenkin pohjautui myös järjestöjen antamiin tietoihin, sillä molemmat tiedotusvälineet käyttivät ulkomaisten medioiden tai uutistoimistojen materiaalia, joka oli ainakin osin peräisin järjestöiltä. Aineistoni jutuissa järjestöistä mainittiin muun muassa Punainen Risti, Maailman terveysjärjestö WHO, YK:n pakolaisjärjestö UNHCR ja lastenjärjestö Unicef, Lääkärit ilman rajoja ja Kansainvälinen valuuttarahasto IMF.

Molemmissa tiedotusvälineissä julkaistiin vuonna 2021 yksi journalistinen juttu, jota varten oli tehty juttukeikka Kongoon paikan päälle: Yleisradiossa 14.3.2021 julkaistu Liselott Lindströmin ja Sara Rigatellin reportaasi Kongon kaivostoiminnasta ja Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä 3.4. julkaistu Sami Sillanpään reportaasi matkasta Kongojoella.

Kaavio 7: Yleisradion ja Helsingin Sanomien juttujen pääasialliset lähteet (kpl juttuja)

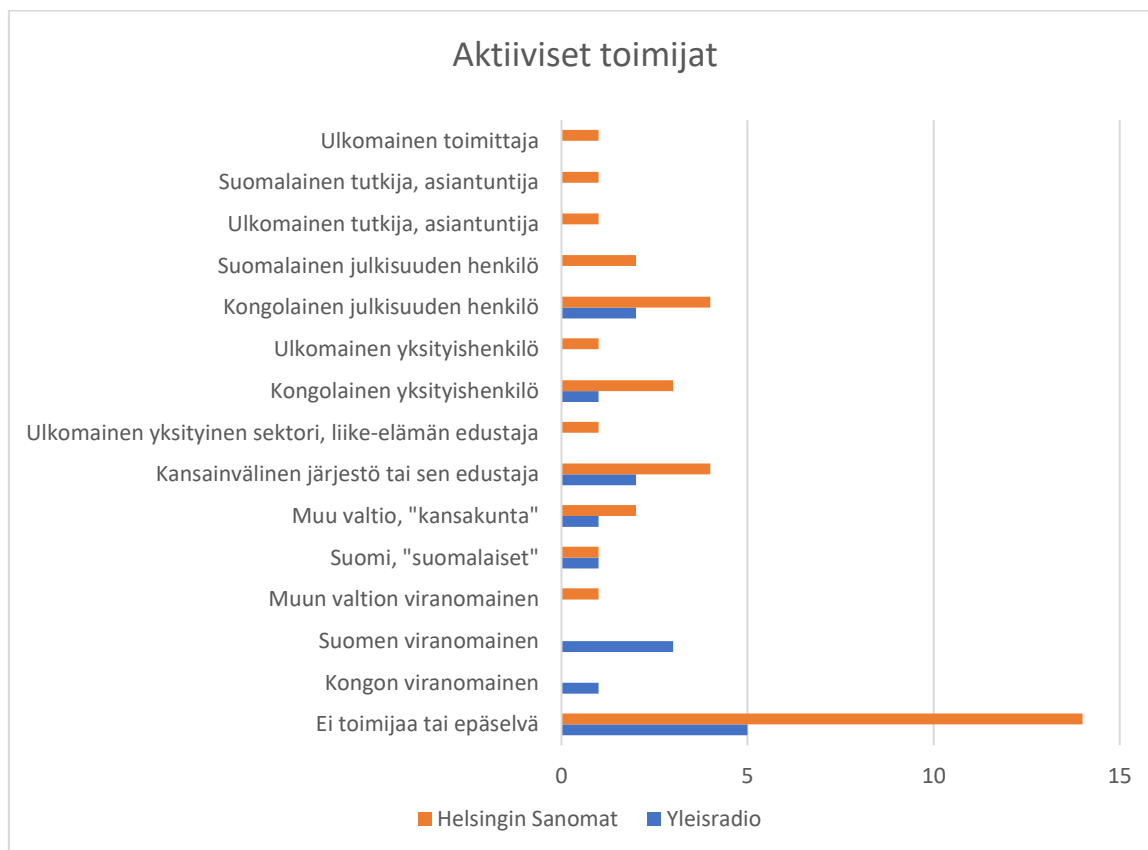
5.1.7 Aktiiviset toimijat ja keskeiset puhujat

Tutkin aineiston jutuissa esiintyvää toimijuutta kahdella tapaa. Ensimmäiseksi selvitin kunkin jutun Kongoon liittyvän aiheen pääasiallisen toimijan, jos sellainen oli selvästi havaittavissa. Kuten olen edellisessä luvussa maininnut, määritin pääasiallisen, aktiivisen toimijan ennen kaikkea jutun otsikon, ingressin ja kärjen perusteella, jos toimijan toiminta kytkeytyi myös Kongoa koskevaan aiheeseen jutussa. Jos jutussa esiintyi useita toimijoita, valitsin pääasialliseksi sen, joka oli saanut silmämääräisesti eniten palstatilaa. Pääasiallisen toimijan luokittelu kuitenkin myös hukkaa tietoa, sillä useissa jutuissa eriasteisia toimijoita oli useita. Siksi tutkin aineistosta myös sen, kuinka monessa jutussa nimenomaan kongolaiset henkilöt esiintyivät toimijoina ja olivatko he niin kutsutun eliitin edustajia vai tavallisia kansalaisia.

Suurella osalla sekä Helsingin Sanomien (14/36) että Yleisradion (5/16) juttuja ei ollut havaittavissa aktiivista toimijaa (Kaavio 8). Helsingin Sanomien jutuissa useimmin toimijoina esiintyivät kansainväliset järjestöt tai niiden edustajat (4), kongolaiset julkisuuden henkilöt (4) ja kongolaiset yksityishenkilöt (3). Kuitenkin alaluokkia yhdistämällä selviää, että kongolainen taho oli pääasiallisena toimijana vain kahdeksassa jutussa 36:sta. Tilanne on samansuuntainen Yleisradion aineistossa, jossa kongolaiset olivat pääasiallisina toimijoina

neljässä jutussa 16:sta. Yleisradion jutuissa pääasiallisina toimijoina esiintyivät useimmin Suomen viranomaiset.

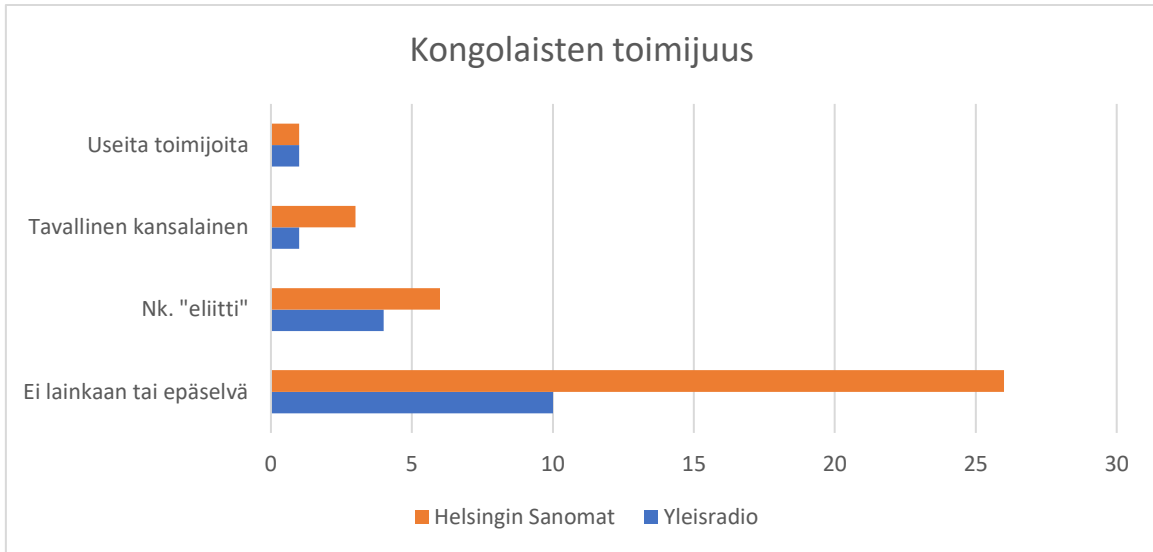
Kaavio 8: Yleisradion ja Helsingin Sanomien juttujen pääasialliset, aktiiviset toimijat Kongoon liittyvissä aiheissa (kpl juttuja)

Kun tarkastellaan kaikkea kongolaisten toimijuutta aineiston jutuissa, selviää, että kongolaiset esiintyvät hieman edellä esitettyä useammin toimijoina (Kaavio 9). Näin tarkasteltuna yhteensä kymmenessä Helsingin Sanomien jutussa kongolaiset esitetään toimijoina: kuudessa jutussa aktiivisia toimijoita ovat eliitin edustajat (lähinnä julkisuuden henkilöt ja viranomaiset) ja kolmessa jutussa tavalliset kansalaiset. Yhdessä jutussa eli Sami Sillanpään reportaasissa kongolaisia toimijoita on lukuisia.

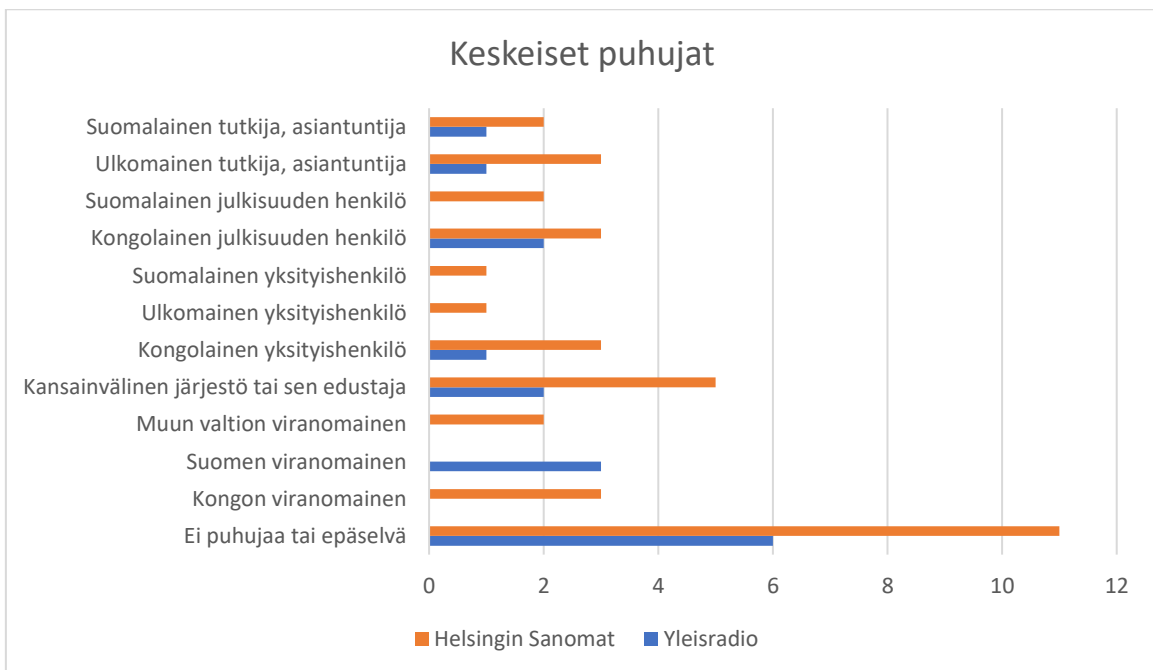
Yleisradion aineistossa puolestaan kongolaisia toimijoita esiintyy yhteensä kuudessa jutussa, mutta jakauma eliitin ja kansalaisten välillä on samansuuntainen kuin Helsingin Sanomissa: eliitti on toimijoina neljässä jutussa, tavallinen kansalainen yhdessä. Yleisradion aineistossa on niin ikään juttu, jossa kongolaisia toimijoita on lukuisia (Liselott Lindströmin ja Sara Rigatellin reportaasi Kongon kaivoksilta). Vaikka näin luokiteltuna kongolaisten toimijuus näyttäytyy hieman laajempaan, on silti huomattava, että valtaosassa molempien tiedotusvälineiden jutuista kongolaiset eivät saa lainkaan aktiivista toimijuutta.

Kaavio 9: Kongolaisten toimijuus Yleisradion ja Helsingin Sanomien jutuissa (kpl juttuja)

Keskeisten puhujien eli suoraan tai epäsuorasti siteerattuina ääneen pääsevien tahojen jakauma (Kaavio 10) noudattelee pitkälti pääasiallisten toimijoiden jakaumaa, vaikka toimijan asema ei suoraan takaakaan ääneen pääsyä jutussa eikä päinvastoin. Helsingin Sanomien jutuissa useimmin ääneen pääsivät kansainvälisten järjestöjen edustajat (5) ja Yleisradion jutuissa Suomen viranomaiset (3).

Kaavio 10: Yleisradion ja Helsingin Sanomien keskeiset puhujat juttujen Kongoon liittyvissä aiheissa (kpl juttuja)

5.1.8 Kuvitus

Yleisradion ja Helsingin Sanomien koko aineistosta eli yhteensä 126 journalistisesta jutusta 33:ssa oli valokuvia tai grafiikkaa Kongosta. Ylen 50 jutusta noin viidenneksessä (11) oli Kongoon liittyvä valokuva ja yhdessä jutussa oli lisäksi mukana grafiikkaa. Helsingin Sanomien aineiston 76 jutusta 20:ssä oli yksi tai useampi valokuva, minkä lisäksi kahdessa jutussa oli sekä valokuvia että grafiikkaa. Ylen neljän jutun kuvituksessa oli käytetty omien valokuvaajien tai avustajien kuvia, kahdessa kuvapankkien kuvia tai pressikuvia ja neljän jutun kuvitus oli peräisin ulkomaisilta uutis- tai kuvatoimistoilta. Yhden kuvan lähde ei ollut ilmoitettu. Helsingin Sanomien jutuista kahdeksaan kuvan oli ottanut oma valokuvaaja tai avustaja ja 12 jutun kuvat olivat ulkomaisilta uutis- tai kuvatoimistoilta. Lisäksi Helsingin Sanomien kuvista yksi oli pressikuva ja yksi peräisin sosiaalisesta mediasta.

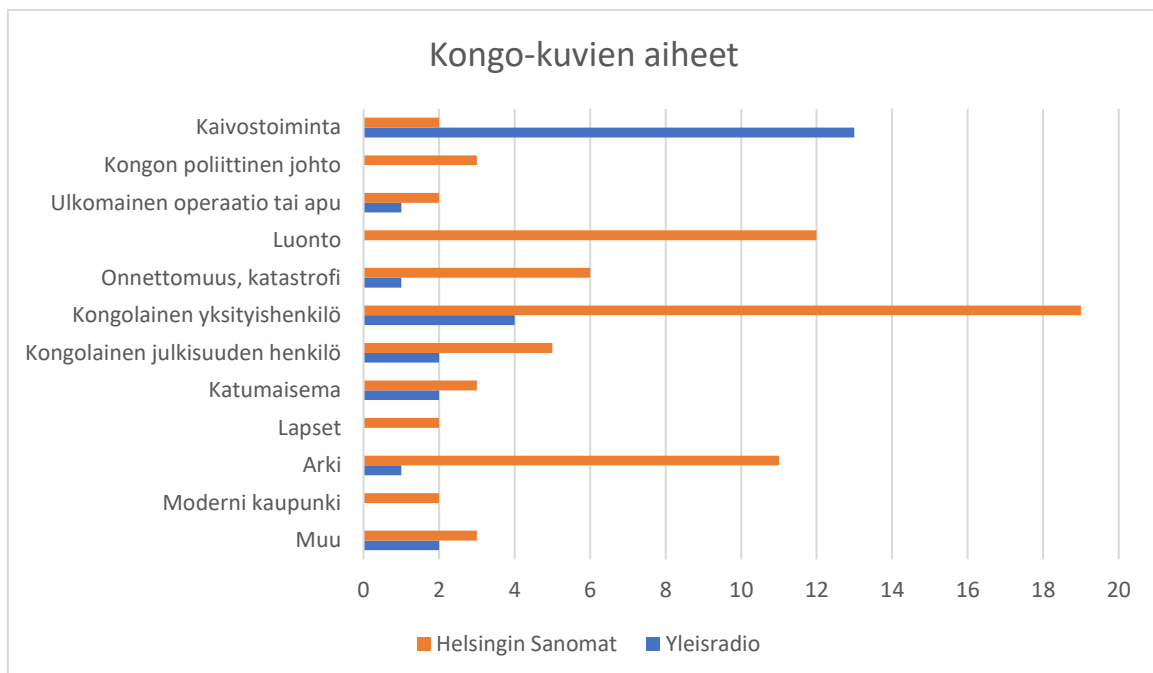
Liselott Lindströmin ja Sara Rigatellin reportaasia lukuun ottamatta Yleisradion jutuissa oli enintään yksi Kongoon liittyvä valokuva (multimediatyylillä tehdyssä reportaasissa kuvia ja videoita puolestaan oli yhteensä 16). Näistä kolme kuvaa kaivostoimintaa: kuvissa näkyi tomuista maisemaa, syviä kaivoskuoppia ja niiden reunamilla tasapainottelevia kaivajia, joiden nimiä ei mainittu. Kaksi kaivoskuvista oli itse asiassa samoja, jotka oli otettu Lindströmin Kongon-kaivoskeikan yhteydessä ja julkaistu alun perin hänen ja Rigatellin reportaasissa. Lisäksi kuvissa oli ulkomaisia avustustyöntekijöitä, yleistä, kuvituskuvamaista katumaisemaa ja tulivuorenpurkauksen aiheuttamia tuhoja. Reportaasin kuvat esittivät valtaosin kaivostoimintaa, mutta lisäksi kuvissa oli jutussa haastateltuja kaivostyöntekijöitä.

Helsingin Sanomien Kongo-aiheisia kuvia sisältävistä jutuista hieman alle puolessa (9/22) oli enemmän kuin yksi valokuva. Ylivoimaisesti eniten kuvia oli Sami Sillanpään reportaasissa matkasta Kongojoella: tässä jutussa oli kaikkiaan 22 kuvaa, joista osaa käytettiin uudelleen kuvituksena myös muissa Helsingin Sanomien aineiston jutuissa. Kongo-aiheiset kuvat jakautuivat usean aihepiirin kesken. Eniten kuvissa oli jutuissa haastateltuja yksityishenkilöitä (19 kuvaa, joskin tilastoon vaikuttaa Kuukausiliitteen muotijuttu, jossa esiintyvien kongolaisveljesten kuvia oli jo yksistään 10). Lisäksi Helsingin Sanomien kuva-aiheissa korostuivat luonto (12 kuvaa) ja tavallista arkea esittävät kuvat (11).

Molempien tiedotusvälineiden kaikissa jutuissa oli yhteensä 96 Kongo-aiheista valokuvaa, joista 70 julkaistiin Helsingin Sanomissa ja 26 Yleisradiossa (Kaavio 11), joskin on huomattava, että muutama kuva esiintyy tässä lukemassa kahdesti tai peräti kolmesti. Etenkin kaivostoiminta (yhteensä 15 kuvaa), arkikuvasto (12 kuvaa) ja luonto (12 kuvaa) nousivat suurimmiksi aihekategorioiksi, jos kuvia, joissa esiintyy yksityishenkilöitä (23) ei

oteta huomioon. Etenkin arkikuvastoissa näkyi maisemia, joita voidaan pitää stereotyyppisesti ”afrikkalaisina” eli savimajoja, hökkeleitä, täyteen sullottuja proomuja ja kaotuksen näköistä liikennettä, mutta muutoin aineistoni kuvasto ei juuri vastaa sitä, millaiseksi Afrikan maita koskevien juttujen kuvia on perinteisesti kuvattu. Esimerkiksi puolialastomia lapsia oli vain kahdessa kuvassa: yksi Sillanpään Kongojoki-reportaasissa ja toinen Leena Brusiinin kuolinuutisessa. Jälkimmäinen oli arkistokuva, joka oli otettu vuonna 1968 Kinshasassa järjestettyjen Miss Eurooppa -kisojen yhteydessä ja esitti vähäpukeisia kongolaislapsia seisomassa eurooppalaisten missiehdokkaiden edessä. Lisäksi onnettomuus- tai katastrofikuvastoa oli koko aineistossa verraten vähän, yhteensä seitsemän kuvan verran, jotka oli julkaistu yhteensä kolmessa jutussa: nämä kaikki käsittelivät toukokuussa tapahtunutta tulivuorenpurkausta ja sitä seurannutta varoitusta toisen vuoren purkauksesta. Kuvissa eivät korostuneet ulkomaiset avustustyöntekijätäkään: erilaisiin kansainvälisiin operaatioihin tai humanitaariseen apuun liittyviä kuvia oli aineistossa kolme.

Kaavio 11: Kongoon liittyvien kuvien aiheet Yleisradion ja Helsingin Sanomien jutuissa (kpl juttuja)

5.2 Laadullisen sisällönanalyysin tulokset

Esittelen seuraavaksi laadullisen sisällönanalyysin tulokset. Kävin koko 126 jutun aineiston läpi ja etsin jutuista piirteitä, joiden on Afrikan mediakuvan tutkimuksessa katsottu olevan

Afriikka-journalismille tyypillisiä: stereotyyppisiä, toiseuttavia ja eksotisoivia kuvauksia sekä viitteitä ”valkoisesta ylemmydestä”. Etsin jutuista myös esimerkkejä niin kutsutusta ”afro-optimismista” ja viittauksia ”nousevan Afrikan” narratiiviin, joiden on sanottu yleistyneen Afrikan maita käsittelevässä journalismissa etenkin 2010-luvulta lähtien. Lisäksi tutkin, millä tavoin teksteissä kuvataan Kongoa ja millaiseksi ”Kongon mediakuva” näiden kuvausten perusteella muodostuu.

5.2.1 Stereotypit, toiseus ja eksoottisuus

Jos Afrikan länsimaiseen mediakuvaan paneutunut tutkimus on jostakin ollut vuosikymmenien ajan erityisen yksimielinen, niin siitä, että Afrikan maita käsittelevässä journalismissa katsotaan toistuneen stereotyyppiset, toiseuttavat ja eksotisoivat kuvaukset maanosasta ja sen valtioista. Tällaisia löytyi jonkin verran myös omasta aineistostani.

Proomulla, jolla kuljimme, eräs nainen kokkaili joka päivä mustia toukkia kattilassaan. Olisin minä varmaan niitäkin syönyt, jos oikein nälkä olisi ollut.

Kun lensimme Kongossa Mbandakan kaupungista pääkaupunkiin Kinshasaan, matkaseurana oli epäilyttävä laatikko. Se oli täynnä kuolleita apinoita ja kaloja, matkalla Kinshasan hienostoravintoloihin.

Yhtäkkiä herkullinen kalaillallinen Kinshasassa ei tuntunutkaan enää niin houkuttevalta. (Yle 5.4.)

Yksi etenkin Afrikan maihin liittyvän eksotiikan muoto on ikään kuin ulkopuolelta tuleva ihailu ja ihmettely, jossa Afrikka esitetään romantisoituna, ”alkukantaisena” kokonaisuutena ja paikalliset ja heidän tapansa erikoisina kuriositeetteina. Se, mitä kerrotaan, on osoitus siitä, mitä pidetään erilaisena ja erikoisena eli länsimaiden ja Suomen tavoista poikkeavana. Toimittaja arvioi kongolaisen naisen oletettavasti normaalia arkiruokaa epäillen ja antaa ymmärtää, että söisi niitä itse lähinnä vain pakon edessä. Kinshasan hienostoravintoloidenkin viitataan olevan takapajuisia: niiden raaka-aineet kuljetetaan ”epäilyttävässä laatikossa”, mutta tarkemmin ei avata, mikä kuljetustavassa erityisesti vaikuttaa kirjoittajan mielestä olevan pielessä. Suomalaisravintoloihinkin tulevat kalat ja lihat lienevät ”kuolleita”. Elintapojen oudoksuminen tai erikoisiksi esittäminen voi vahvistaa ennakkoluuloja, joten tällaisten valintojen kanssa tulisi olla varovainen erityisesti journalismissa.

Eksotiikan sisältämä ajatus toisen kulttuurin ”erilaisuudesta” kulkee käsikkäin toiseuden kanssa. Kuten luvussa 3 kävin läpi, Afrikan katsotaan yhä ilmentävän jotakin ”toista”, jossa omituiset asiat (kuten toukkien syöminen, mutta myös esimerkiksi kaaos ja katastrofit) ovat arkipäivää ja josta länsimaiseen ”normaaliin” elämään kuuluvat asiat ovat kaukana.

Tällaisen ajatusmaailman on nähty heijastuvan myös uutiskriteereissä ja siinä, millaisella kulttuurisella arvostuksella eri puolilla maailmaa tapahtuvista asioista uutisoidaan. Niin kutsutun hierarkian huipulla olevista maista uutisoidaan kattavammin ja taustoittavammin kuin arvoasteikon pohjalle sijoittuvista maista. Tämä näkyy erityisesti siinä, kuinka erilaisista katastrofeista ja onnettomuuksista uutisoidaan.

Mahdollisesti kymmeniä ihmisiä on kuollut laivaturmassa Kongon demokraattisessa tasavallassa. Uutistoimisto Reutersin mukaan hukkuneita olisi ainakin 60, kun uutistoimisto AFP kertoo yhdeksän menehtyneen. (...)

”Paikalliset kertoivat nähneensä ruumiiden kelluvan joessa. Uhriluku saattaakin kasvaa”, paikallisviranomaisen Charles Mbutamuntu kertoi AFP:lle. (HS 16.2.)

Tietynlaisesta välinpitämättömyydestä voisi ajatella kertovan se, ettei edellä lainatussa Helsingin Sanomien onnettomuus uutisessa kerrota edes sitä, missä maakunnassa laivaturma tapahtui. Kuolleiden määrässä on lähteiden välillä jopa kymmenien henkien ero, mutta joka tapauksessa kuolleita on paljon: siitäkään huolimatta tapausta ei seurata eikä vahvistettua uhrimäärää uutisoida tai päivitetä vanhaan uutiseen. Jos vastaava onnettomuus tapahtuisi vaikkapa Euroopassa, seuranta olisi todennäköisesti hyvin paljon yksityiskohtaisempaa. Tarpeelliseksi on katsottu mainita se, että joessa on nähty kelluvan ruumiita, mikä vahvistaa Kongoon liitettyjä kaaoksen, kauhun ja kuoleman stereotyyppioita.

Kahden miljoonan asukkaan Goma säästyi isommilta tuhoilta, mutta mediatietojen mukaan ainakin 15 ihmistä on kuollut yrittäessään paeta tulivuoren purkausta. (HS 22.5.)

Kongon hallinto on antanut evakuointimääräyksen lähes 2 miljoonan asukkaan kaupunkiin. Ruanda kertoo, että yli 3 500 kongolaista on ylittänyt rajan paetessaan laavaa. (Yle 22.5.)

Toukokuussa maailman aktiivisimpiin tulivuoriin lukeutuva Nyiragongo purkautui lähellä Goman kaupunkia Itä-Kongossa. Molemmat tiedotusvälineet uutisoivat purkauksesta, mutta kumpikaan ei seurannut, kuinka kaupunki ja sen lähitienoot toipuivat luonnonkatastrofista, vaikka Helsingin Sanomienkin mukaan ”laava nieli rakennuksia kaupungin alueella”. Viikkoa myöhemmin Helsingin Sanomat julkaisi hieman hämmentävän uutisen, jonka otsikon mukaan ”Kongon demokraattisen tasavallan tulivuorenpurkaus olikin maan hallituksen mukaan väärä hälytys” (HS 29.5.) Kyse oli toisesta aktiivisesta tulivuoresta Nyamuragirasta, jonka purkauksesta Kongon hallitus oli varoittanut, mutta varoituksesta ei ollut lainkaan uutisoitu Helsingin Sanomissa. Siksi otsikon voi ajatella johdattavan ajatukset viikontakaiseen, toteutuneeseen purkaukseen. Tämän uutisen lopussa viitattiin parilla virkkeellä aiempaan Nyiragongon purkaukseen, jonka mainittiin tuhonneen 20 000 kotia. Purkauksen aiheuttama inhimillinen kärsimys oli siis melkoinen, mutta ei selvästi riittävä, jotta tapausta olisi seurattu enemmän kuin yhden uutisen verran.

Toiseuteen on liitetty myös tapa selittää Afrikan maiden konflikteja "heimojen" välisinä kahakoina tai nykyään vedoten etnisiin jännitteisiin. Esimerkkejä tällaisista maininnoista en löytänyt omasta aineistostani, mutta muutamissa väkivallantekoja käsitelleissä jutuissa ei ollut minkäänlaista taustoitusta. Tällaisen uutisoinnin on katsottu pönkittävän käsitystä siitä, että kaukaisissa maissa asiat tapahtuvat ennakoimattomasti ja pohjimmiltaan eri tavalla kuin tutussa kotimaassa. Esimerkiksi 4.6. Helsingin Sanomat uutisoi, kuinka "YK tyrmistyi Kongon siirtolaisleirien joukkosurmista": "itäosissa (...) tapahtuneissa hyökkäyksissä siirtolaisleireille kuoli yhteensä 57 ihmistä, joista seitsemän oli lapsia", lisäksi "iskuissa loukkaantui useita", "25 ihmistä kaapattiin" ja "[k]ymmeniä majoituspaikkoja poltettiin". Jutussa YK kertoo ulkomaiselle uutistoimistolle, että paikalliset ovat kertoneet YK:n kumppanijärjestöille (eli lähteenä ei ole ensimmäisen, toisen eikä edes kolmannen käden tietoa), että heidän sukulaisiaan paloi elävältä taloihin. Hyökkäykset siis vain "tapahtuivat". Epäillyksi tekijäksi mainitaan Isisiin yhdistetty ADF, mutta jutussa ei lainkaan avata sitä, mistä kyseisissä iskuissa tai ADF:n toiminnassa on kyse.

Sekä Yleisradion että Helsingin Sanomien aineistoihin lukeutui juttu, jossa käsiteltiin Kongon veristä siirtomaamenneisyyttä Belgian alaisuudessa. Kumpikin juttu mainitsi sen, kuinka kongolaisia tuotiin vuoden 1897 maailmannäyttelyyn Brysseliin ja esiteltiin ihmiseläintarhassa:

Kaksi miljoonaa eurooppalaista tuli innolla katsomaan, kuinka nämä raakalaismaisina esitetyt kongolaiset esimerkiksi tanssivat ihmisten edessä ja meloivat puiston lammella. (Yle 18.6.)

Varsinkin alkuvuosina ihmisiä todella esiteltiin kuin eläimiä, kummaa kieltä mumisevina villeinä, joita saattoi lisämaksusta koskettaa. (HS 5.12.)

Molemmat jutut on kirjoitettu paheksuvaan sävyyn, kuten nykypäivän journalismilta voi toki odottaakin. Siksi Helsingin Sanomissa 17.1. julkaistu urheilu-uutinen kongolaisesta käsipalloilijasta Gauthier Mvumbista on sanalla sanoen hämmentävä. Jo otsikko vie siirtomaahenkisen eksotiikan ja ihmettelyn tunnelmaan: "Kongon jättiläinen Gauthier Mvumbi hurmaa MM-kisoissa". Itse jutussa Mvumbia kuvaillaan "jättiläismäiseksi", "pysäyttämättömäksi paholaiseksi" ja "käsipallojättiläiseksi". Häntä verrataan koripallolegenda Shaquille O'Nealiin, mutta jutusta ei käy ilmi, millä tavoin vertausta perustellaan ja millainen Mvumbi on pelaajana, vaan teksti keskittyy hänen "jättiläisyytensä" ruotimiseen. Jutun loppupuolella hänen mittojaan arvioidaan kuin karjanäyttelyssä: Kansainvälisen käsipalloliiton mukaan hän on 192-senttinen ja 110-kiloinen "jättiläinen", mutta käsipallon MM-kisojen virallisten verkkosivujen mukaan "vain" 176-senttinen ja 89-kiloinen. Tämä jätetään jutussa ikään kuin roikkumaan ilmaan. Olivatpa hänen todellinen pituutensa ja painonsa mitkä tahansa, kumpikin vaihtoehto kuulostaa melko tavallisilta miesoletetun mitoilta. Jutussa Mvumbin kerrotaan rakastavan

poikkeuksellista huomiota: ”Koska jos ihmiset puhuvat minusta, he puhuvat Kongosta, maastani, ja se on minulle tärkeintä.” Kongosta jutussa on kuitenkin vain virkkeen mittainen huomio siitä, kuinka kyseessä on ensimmäinen kerta, kun Kongo pääsi käsipallon MM-kisoihin. Se kuulostaa uutiselta, jota olisi voinut käsitellä enemmänkin, mutta sen sijaan toimittaja päätti hämmästellä kongolaispelaajan ulkomuotoa.

Afrikan maihin ja etenkin Kongoon liittyviin stereotyyppisiin käsityksiin lukeutuu muun muassa epärehellisyys. Esimerkiksi Liselott Lindström kuvaa kolumnissaan, kuinka koronatestituloksilla *tietenkin* taotaan myös rahaa Afrikassa: ikään kuin afrikkalaisuuden tai tässä tapauksessa kongolaisuuden syvimpään olemukseen kuuluisi taipumus epärehellisyteen ja rahan huijaamiseen tavalla tai toisella.

Kongossa vaaditaan negatiivinen testituloksia myös maan sisäisillä lennoilla, mutta Kongon Gomassa matkakumppaniltani otettu testi oli lähinnä pieni pyyhkäisy sieraimen sisäosassa. Emme ole varmoja, tutkittiinko näytettä ikinä laboratoriossa vai tulostettiin negatiivinen tulos suoraan testin jälkeen. Kongossa negatiivisia testituloksia pystyi myös ostamaan, vaikka ei olisi käynyt koko testissä. (Yle 22.2.)

Edellä olevaa katkelmaa voi pitää esimerkkinä siitä, missä määrin näkökulmien ja aiheiden valintaa journalismissa ohjaa peilikuvaselityksen mukaisesti ”todellisuus” ja missä määrin taas portinvartijaselityksen mukaiset aktiiviset valinnat siitä, kuinka asiat halutaan esittää. Jos toimittajalla on varmaa näyttöä siitä, että väärennetyjä koronatestituloksia tehtaillaan Kongossa, se tulee tietenkin kertoa. Tällöin voi ajatella, että kyse ei ole stereotyyppioista vaan maan olojen pätevistä luonnehdinnasta. Edellä lainatussa kolumnissa oli kuitenkin myös ilmauksia, joissa toimittaja vaikutti tulkitsevan todellisuutta omien käsitystensä pohjalta: hän mainitsee itsestäänselvyytenä, kuinka testituloksilla *tietenkin* taotaan rahaa ja esittää epäilyksen siitä, tutkittiinko näytteitä lopulta lainkaan laboratoriossa. Helsingin Sanomat antaa Kongon koronatilanteen hoidosta hieman erilaisen kuvan:

Koronatilanne Kongossa on melko hyvä. Tartuntoja on vähemmän kuin Suomessa, vaikka ihmisiä on lähes 90 miljoonaa. Siihen ovat vaikuttaneet lämmin ilmasto, nuori väestö ja se, että ihmiset ylipäänsä matkustavat vähän. Turismi on melko tuntematon käsite.

Kongo myös toimii ripeästi. Kun korona puhkesi vuosi sitten, rajat pantiin kiinni. Viime syksystä lähtien maahan on päässyt vain, jos on esittää todistus tuoreesta negatiivisesta testistä. (HS 3.4.)

Epärehellisyys ohella Kongoon tiukasti liittyviä stereotyyppioita ovat matkailukertomuksista ammentavat kuvaukset ”pimeyden sydäimestä” ja ”toivottomuudesta”. Tällaisia mainintoja löytyi aineistosta muutamia. Kongon kaivostoimintaa käsittelevä Yleisradion reportaasi on otsikoltaan ”Pimeä akku” (Yle 14.3.). Lisäksi pimeyttä sivuttiin pariin otteeseen Helsingin Sanomissa:

Kongosta tuli valkoisen miehen pelkojen heijastuma. Mustan maanosan pimeä sydän. (HS 3.4.)

Uudet eurooppalaiset tietävät, ettei teknis-taloudellinen edistys merkitse korkeampaa moraalaa. Pahaa täytyy pitää koko ajan silmällä, koska pimeys on myös meidän sydämässämme. Sen Kongo meille opetti. (HS 5.12.)

Vaikka edellä lainatuissa kohdissa toimittajat eivät varsinaisesti itse kutsuneet Kongoa ”pimeäksi” vaan kyseessä olivat intertekstuaaliset viittaukset kolonialismin ajan kirjallisuuteen ja erityisesti Joseph Conradin Pimeyden sydän -romaniin, toistuvat maininnat pimeydestä kuitenkin uusintavat tätä Kongoon liitettyä mielikuvaa riippumatta siitä, kuinka tiedostavasti ja millaisissa yhteyksissä ”Kongon pimeys” tuodaan esiin.

Osassa aineiston jutuista toimittajat hyvinkin selvästi tiedostavat stereotypiat ja sanovat sen ääneen, kuten Liselott Lindström kolumnissaan: ”Afrikka-journalismia kritisoidaan usein negatiivisten stereotyyppien pönkittämisestä, joten sen kunniaksi päätän viimeisen kolumnini tässä hengessä.” (Yle 27.12.) Kolumnissaan hän luetteli suomalaisesta näkökulmasta erikoisilta tuntuneita käytäntöjä ja muita ilmiöitä, joita hän ei jää kaipaamaan nelivuotisen Afrikan-toimittajan pestinsä päättyessä. (Kongosta hän ei kaipaa saamaansa helikobakteeria ja amebiaasia eli suoliston alkueläintautia.) Toisessa Yleisradion jutussa puolestaan ruodittiin vanhojen iskelmien sanoituksia ja pohdittiin, opettavatko ne suvaitsemattomuutta:

Olavi Virran samettinen ääni kertoo meille, että Kongossa ei kaivata paitaa eikä sukkaa, sillä paikalliset haluavat juoksennella vain kelteisillään. (...)

Kukaan ei varmasti muodosta maailmankuvaansa iskelmätekstien pohjalta, mutta toistuvasti radiosta tai levyiltä kuultu renkutus jää päähän ja painuu selkäytimen syvimpiin ydinnestevirtauksiin.

Se odottaa lepotilassa, kunnes aivot tarvitsevat vahvistusta uudelle tiedolle tai havainnolle.

Sitten se sukeltaa muistin pintavesiin: siinä laulussakin sanotaan, että mustat eivät tee työtä. (Yle 31.3.)

Kolmas Yleisradion juttu puolestaan puki toiseuden sanoiksi:

Karan mukaan pitäisi tunnustaa, että kongolaiset käsinkaivajat työskentelevät meidän kaikkien huipputeknologisen hyvinvointimme hyväksi.

Miksi näin ei ole vielä tehty? Koska kyse on ”niistä”, ei ”meistä”, Kara sanoo.

”Emme antaisi omien lastemme hautautua elävältä. En usko, että yritykset ovat pahansuopia. Ne vain suhtautuvat välinpitämättömästi heidän tuskaansa.” (Yle 14.3.)

5.2.2 Valkoinen ylemmyys

Viittauksia niin kutsuttuun valkoiseen ylemmyyteen löytyi aineistosta erityisesti niistä journalistisista teksteistä, jotka käsittelivät tavalla tai toisella Kongon luonnonvaroja ja aivan erityisesti kobolttikaivostoimintaa. Juttujen aiheet liittyivät muun muassa siihen, ”[m]iten Suomesta saataisiin akkualan suurvalta”, kuten Yleisradion uutisen (26.1.) otsikko kysyi. Näissä uutisissa tyypillisesti asetettiin vastakkain eettiseksi ja ympäristön kannalta kestävämmäksi kuvattu suomalainen koboltintuotanto ja kongolaiset kobolttikaivokset, joiden ongelmista muistettiin aina mainita:

Tiedetään, että aseelliset konfliktit, lapsityövoiman ja pakkotyövoiman käyttö on yleistä esimerkiksi Kongon kaivoksilla. (Yle 20.4.)

Suuri osa kaikesta sähköautoissa käytetystä koboltista on peräisin Kongosta, missä kaivostoimintaan liittyy ympäristöongelmia, lapsityövoiman käyttöä ja muita vakavia ihmisoikeusongelmia. (Yle 19.5.)

Suuri osa esimerkiksi koboltista taas tulee Kongon demokraattisesta tasavallasta, jossa kaivosten olosuhteet ovat hälyttäviä. (Yle 22.5.)

Älypuhelinien raaka-aineita lapioivat pakkotyöläiset Kongossa. (HS 23.7.)

Tämän vuoden alussa EU:ssa tuli voimaan asetus konfliktimineraaleista. (...) Niiden tuotannon katsotaan esimerkiksi Kongossa olevan yhteydessä sotiin, väkivaltaisiin konflikteihin, ihmisoikeusloukkauksiin, lapsityövoiman käyttöön sekä ekologiseen tuhoon. (...) [P]ahimmassa tapauksessa reisiluuimplanttisi tantaalin on kaivanut joku kymmenvuotias tenava Kongon kaivoksissa. (HS 12.9.)

Kongosta poiketen Suomi kuvattiin aineiston jutuissa tyypillisesti luonnon ja ihmisten kannalta kestäväksi ja ”paremmaksi” vaihtoehdoksi: esimerkiksi Ylen juttu kertoi 26.1., kuinka työ- ja elinkeinoministeriön ”strategialla pyritään edistämään Suomen nousua vastuullisen akkutuotannon ja kestävänsähköistymisen kärkimaaksi”. Tämän voi lukea osaksi ”ihanteellisen kehityksen” diskurssia, jonka mukaan ratkaisujen katsotaan tulevan ennen kaikkea länsimaista. Harvassa jutussa todettiin, että Suomessakaan kaivostoiminta ei ole ongelmatonta. Vain yhdessä jutussa haastateltiin kongolaisen kansalaisjärjestön kaivosasiantuntijaa paikallisen kaivostoiminnan ongelmista: yleensä näkemyksiään jutuissa jakoivat länsimaiset asiantuntijat. Kyseistä kaivosreportaasia lukuun ottamatta ainoassakaan Kongon kaivostoimintaa käsittelevässä jutussa ei käsitelty sitä, mitä eri kongolaiset tahot tekevät tai haluaisivat tehdä ongelmien kitkemiseksi, vaan ratkaisuja etsivät nimenomaan länsimaiset toimijat.

Useissa jutuissa Kongon luonnonvarat kuvattiin siirtomaahenkiseen tyyliin ikään kuin ”vapaaksi riistaksi”, jonka hallinnasta muun muassa länsimaiset ja kiinalaiset tahot kilpailevat.

Bisnesvainua Dan Gertleriltä ei ainakaan puutu. Kun hän oli 23-vuotias ja oli suorittanut asepalveluksensa Israelin asevoimissa, hän perusti ensimmäisen oman yrityksensä ja päätti lähteä keskiafrikkalaiseen Kongoon etsimään mahdollisuutta rikastua. (HS 22.2.)

Kongo ei ole helppo maa tehdä bisnestä niin suomalaisille kuin muillekaan. (Yle 14.3.)

Kongon koboltista arviolta 40 prosenttia on kiinalaisten hallussa. Kiina on tarjonnut avokätisesti Kongolle lainaa ja yhteistyötä maaperän muidenkin mineraalien hyödyntämisessä. Kun Kongo ei pystynyt hoitamaan lainojaan, Kiina kirjasi osan lainoista alas. Samalla vanhaa yhteistyötä luvattiin tiivistää – nähtävästi kyse on siitä, että Kongo kiinnitetään velkojensa vuoksi yhä tiiviimmin Kiinan verkkoon. (HS 27.2.)

[Filippiinit, Intia, Puola, Kongon demokraattinen tasavalta ja Brasilia] ovat Yhdysvalloille omilla alueillaan merkittäviä strategisia kumppaneita tai ainakin kauppakumppaneita. Filippiinit sijaitsee tärkeässä kohdassa Kiinan suuntaan kiikaroitaessa, Puolaa tarvittaisiin Venäjän vastaisessa sodassa, Kongossa kilpaillaan luonnonvaroista ja Brasilia on Yhdysvaltain eteläisen takapihan mahtivaltio. (HS 13.12.)

Kongolaisia ei näissä yhteyksissä tyypillisesti esitetty aktiivisina osapuolina ellei viitattu poliittisiin johtajiin, jotka ovat vuosikymmenten saatossa haalineet itselleen osansa rikkauksista. Näissä jutuissa puolestaan näkyi postkoloniaalinen ”huonon afrikkalaisen hallinnon” narratiivi eli tapa kehystää afrikkalainen johtaminen pohjimmiltaan toimimattomaksi. Vaikka osasta näistä jutuista näennäisesti toimijoina esiintyvätkin kongolaiset, heidän toimijuutensa esitetään sitä heikentävään sävyyn.

Maan johtajat ovat korruptoituneita ja poliittinen tilanne ailahteleva. (Yle 14.3.)

Mobutu oli nimennyt Kongon Zaireksi ja luonut kleptokratian, ryöstövallan. Maa on jättäjäiskokoinen, ja siellä on valtaiset luonnonvarat. Niitä Mobutu oli rohumunnut antaumuksella kolmen vuosikymmenen ajan. (HS 22.2.)

Paljon parjatun huippukokouksen kutsuvieraslistasta on löytynyt monenlaisia kummallisuuksia, koska mukaan kutsuttiin hallituksia, joiden käsissä demokratia on tehnyt selvää takapakkia. Hyviä esimerkkejä edustivat Filippiinit, Intia, Puola, Kongon demokraattinen tasavalta ja Brasilia. (HS 13.12.)

Edellisistä lainauksista viimeisin esimerkiksi tyytyy vain toteamaan, että Kongossa ”demokratia on tehnyt selvää takapakkia”. Kyseinen uutiskommentti käsitteli Bidenin järjestämää demokratiahuippukokousta, johon kutsuttiin 110 maata ja aluetta. Moni maailman valtioista jäi siis ulkopuolelle, kun ”maailma jaettiin demokratioihin ja muihin”, mikä herätti keskustelua. Demokratiaksi Kongoa ei toki nimestään huolimatta voi kutsua, mutta viime vuosien kehitys on antanut viitteitä siitä, että varsinaisen takapakin sijaan maassa on otettu varovaisia askeleita entistä demokraattisempaan suuntaan. Esimerkiksi vuoden 2018 lopussa järjestettyjä vaaleja on kutsuttu Kongon historian demokraattisimmiksi, vaikka niidenkin yhteydessä on esitetty epäilyksiä vaalivilpistä. Rauhanomaisesti sujuneiden vaalien tuloksena vuosikausia hallinnut Joseph Kabila kuitenkin väistyi ja presidentiksi nousi Félix Tshisekedi.

Muidenkin kuin luonnonvaroihin liittyvien juttujen aktiivisina toimijoina esiintyivät tyypillisesti länsimaalaiset. Esimerkiksi koronarokotteita käsittelevässä jutussa pohdittiin, ”tulisiko rikkaiden maiden antaa kansalaisilleen kolmas rokoteannos vai lähettää rokotteen kehitysmaihin” (Yle 6.8.). Syyskuussa puolestaan Helsingin Sanomat uutisoi, kuinka Jeff Bezos ”suojelee alueita Kongojoella”, kun hän suuntaa osan 10 miljardin dollarin ympäristörahostaan jokiluonnon suojeluun (HS 22.9.). Vaikka uutisessa mainitaan, että tarkoituksena on antaa päätösvaltaa suojelutoimista ”alkuperäiskansoille ja paikallisyhteisöille”, uutisen toimijana on ainoastaan Bezos.

Yleisradio julkaisi muutamia juttuja Suomen kiintiöpakolaisista, joista lähes neljännes oli vuonna 2021 kongolaisia. Rautjärven kunta toivoi uusiksi asukkaikseen nimenomaan kongolaisia lapsiperheitä, sillä ”[k]unnan arvion mukaan he voisivat kotoutua Rautjärvelle paremmin kuin syyrialaiset pakolaiset. Taustalla on kokemus siitä, että Rautjärven aiemmin vastaanottamat, syyrialaiset turvapaikanhakijat ovat muuttaneet pois paikkakunnalta.” (Yle 16.2.) Uutisessa pakolaisia poimitaan kuntaan hieman irtokarkkien tapaan: syyrialaiset eivät olleet ihan sitä, mitä toivottiin, joten kokeillaanpa kongolaisia. Toisessa uutisessa Kuusamoon kolmen edeltävän vuoden aikana saapuneiden 80 kongolaispakolaisen kotoutumisesta on valittu kertomaan suomalainen sosiaaliohjaaja: ”Kuusamossa toimitaan hyvin ja yhteistyö eri organisaatioiden kanssa toimii. Kun tänne tulleita kiintiöpakolaisia haastattelee, niin he kertovat olevansa hyvin tyytyväisiä Kuusamossa asumiseen ja saataviin palveluihin.” (Yle 6.10.) Näissä pakolaisia koskevissa jutuissa Suomi tai Suomen kunnat olivat jälleen aktiivisia toimijoita ja auttajia, jotka ”ottivat” pakolaisia. Pakolaisille ei annettu ääntä, jotta he voisivat kertoa itse, kuinka heidän elämänsä on Suomeen saapumisen jälkeen sujunut. Tällaisella ”puolesta puhumisella” poljetaan pakolaisina saapuneiden ihmisten omaa subjektiutta ja kokemusta toimijuudesta. Kuten luvussa 3 totesin, se, että äänessä ovat ennen kaikkea länsimaiset auttajat, pönkittää mielikuvaa Afrikan maiden kansalaisista avuttomina ja autettavina.

Afrikan mantereeseen väestönkasvua käsittelevässä jutussa (HS 20.2.) todetaan, kuinka lähivuosikymmeninä Afrikan mantereelle nousee kymmenien miljoonien asukkaiden megalopoliksia, joista yksi on vuosisadan loppuun mennessä 80 miljoonan asukkaan väkiluvun saavuttava Kinshasa. Jutussa puhuu ruotsalainen antropologi Jesper Bjarnesen, jonka mukaan ”Euroopan kannattaisi tehdä sijoituksia, jotka auttavat tekemään Afrikasta ’uuden Kaakkois-Aasian’”. Jälleen siis ”Eurooppa” on se, joka tekee, ja ”Afrikka” puolestaan tekemisen kohde.

Pelkästään näiden kaupunkien rakentaminen ja infrastruktuurien luominen on valtaisa ponnistus. Mutta tähän ponnisteluun voi liittyä myös mahdollisuuksia.

”Ei kannata panikoida”, Bjarnesen sanoo. ”Suurin haaste on siinä, miten onnistumme hyödyntämään Afrikan väestönkasvua parhaalla mahdollisella tavalla niin, että se kääntyy kaikkien eduksi.” (HS 20.2.)

Juttuun valittu sitaatti siitä, kuinka väestönkasvun vuoksi ”ei kannata panikoida”, vahvistaa kuvaa väestönkasvusta ikään kuin hallitsemattomana kaaosvoimana. Bjarnesen ei erottele, keitä hän tarkoittaa ”meillä”, jotka onnistuvat hyödyntämään Afrikan väestönkasvua, mutta rivien välistä vaikuttaa siltä, että hyödyntäjinä ovat jälleen eurooppalaiset – ja ”sivistävän tehtävänsä” ansiosta eurooppalaisten toimien koetaan kääntyvän ”kaikkien eduksi”.

5.2.3 Afro-optimismi ja ”nouseva Afrikka”

Etenkin 2000-luvun kuluessa länsimaisen Afrikan maita käsittelevän uutisoinnin sävyn ja aihevalintojen on havaittu muuttuneen aiempaa ”positiivisemmiksi”, jopa siinä määrin, että niin kutsutun afropessimismin eli Afrikan maiden yltiönegatiivisen esittämisen sijaan on alettu puhua ”afro-optimismista”. Esimerkkejä tällaisesta löytyi myös omasta aineistostani.

Toisin kuin moni uskoo, lapsikuolleisuus on romahtanut ja elintaso noussut huikkeasti jopa Aasiassa ja Afrikassa. Yli 90 prosenttia maailman lapsista pääsee aloittamaan koulunkäynnin, myös tytöistä.

Väkivalta ja sodat ovat vähentyneet. Vuonna 2018 aseellisissa konflikteissa kuoli 76 000 ihmistä, kun 1970-luvulla uhreja oli kymmenkertainen määrä. Suomessa taas oli 1950-luvulla nykyiseen verrattuna 20-kertainen riski tulla surmatuksi alle yksivuotiaana.

Maailma on muuttunut, mutta maailmankuvamme on jämähtänyt menneisyyteen. (HS 28.4.)

Kielteisen lisäksi myös myönteisen kehityksen nostaminen esiin uutisissa on ensiarvoisen tärkeää erityisesti silloin, kun kyse on yleisön kannalta kaukaisista maista tai maanosista, joista moni saa suuren osan tiedoistaan joukkoviestinnän kautta. Toki Afrikan maiden ja varsinkin Kongon nykytilanteessa on yhä valtavasti parannettavaa. Kuitenkin pelkkien ongelmien korostaminen ilman, että huomioidaan sitä, että tilanne on lopulta viimeisten vuosikymmenien aikana parantunut, antaa perusteettoman kielteisen kuvan maanosan todellisuuksista.

Mobutun palatsin seinät on töhritty. Juhlasaleissa ja suurella terassilla kuljeskelee lapsia. Palatsi toimii nyt kouluna. Mobutun entisessä makuuhuoneessa pidetään matematiikan tuntia. Ehkä sieltä uusi Kongo nousee. (HS 3.4.)

Edellä oleva sitaatti on oppikirjaesimerkki nykyjournalismin ”nousevan Afrikan narratiivista”, joka on kirjaimellisesti saanut nimensä siitä, kuinka Afrikan maiden kuvataan nykyään ”nousevan”. Lainaamassani Helsingin Sanomien katkelmassa Kongon uuden,

kouluttautuvan sukupolven vihjataan nousevan entisen diktaattorin palatsin raunioilta, jonne on nykyään perustettu koulu.

Nousevan Afrikan narratiiville tunnusomaista on myös se, että uutisvalinnoissa ovat alkaneet näkyä muun muassa talouskasvuun, teknologiseen kehitykseen ja kasvavaan keskiluokkaan liittyvät aiheet. Aineistoni Kongoon liittyvissä maininnoissa tällaisia ei ollut käytännössä katsoen lainkaan. Nykypäivän vauraaseen elämään viitattiin lyhyesti oikeastaan vain yhdessä jutussa: ”Keskellä Kolwezia on ulkomaalaisten omistama pramea ostoskeskus. Lasi tuorepuristettua appelsiinimehua maksaa viisi dollaria. Mehuun menisi [kobelttikaivoksella työskentelevältä esiteiniltä] DieuDonnéta lähes koko viikon palkka.” (Yle 14.3.)

Optimismia tai myönteisyyttä oli havaittavissa useassa jutussa. Esimerkiksi Ugandan vuoden 2021 vaalien presidenttiehdokas, laulaja ja näyttelijä Bobi Wine nosti Helsingin Sanomien haastattelussa Kongon viimeisimmät vaalit esimerkiksi siitä, että Afrikan mantereella ”muutos on mahdollista” (HS 1.8.). Lisäksi optimismia näkyi kongolaisten tavallista arkea kuvaavissa jutuissa. Esimerkiksi Sami Sillanpään reportaasissa ääneen pääsivät lukuisat kongolaiset:

Marie hymyilee koko ajan. ”Olen iloinen, koska saan elää”, Marie sanoo. ”Uskon, että vaikka nyt ei ole mitään, asiat järjestyvät myöhemmin.” (HS 3.4.)

Rouva Modikili sanoo silti nauttivansa arjestaan. On ruokaa, juomaa, suojaa ja vähän tulojakin. Parisissa on turvallista elää. Toisinaan pidetään juhlia. ”Olen onnellinen täällä”, hän sanoo. ”Tämä on minun paikkani.” (HS 3.4.)

Baarissa seuraan liittyy Dadi. Hänen isänsä on Mombongon kyläpäällikkö. Dadi kertoo, että Mombongossa eletään ihan mukavasti. Kaikille on ruokaa ja perustoimeentulo, eikä erityisiä vaaroja ole. Dadi kuitenkin haluaisi kehitystä. ”Maata viljellään yhä käsin. Jos olisi koneita, työskentelisimme tehokkaammin. Kalastamme yhä samaan tapaan kuin satoja vuosia sitten.” (HS 3.4.)

Alhaalla joella kongolaiset jatkavat kulkuaan. He seisovat kanootissa tai istuvat proomulla, mutta kuitenkin he etenevät. Heidän matkansa jatkuu, vaikka se onkin epävarma. Sellaista elämä on useimmille maailman ihmisille. Yhteiskunnissa on vaaroja: korruptiota, tauteja, epävakautta. Se on normaalia. (HS 3.4.)

Optimismiin voisi katsoa lukeutuvan myös sen, että kongolaisille tahoille annetaan journalistisissa jutuissa sekä ääni että toimijuus. Sellaisia juttuja oli molempien tiedotusvälineiden aineistossa. Journalismin tehtäviin kuuluu kyetä arvioimaan ja kritisoimaan hallintojen toimintaa, jos ne antavat sille aihetta. Huonon hallinnon narratiivin mukaisesti Afrikan maiden hallintojen toimintaa on kuitenkin journalismissa usein kehystetty jo lähtökohtaisesti siitä näkökulmasta, että hallinto on pohjimmiltaan toimimatonta ja korruptoitunutta. Omasta aineistostani poimin kuitenkin esimerkkejä myös päinvastaisesta raportoinnista. Esimerkiksi Ylen uutisessa Glasgow’n ilmastokokouksesta Afrikan

neuvotteluryhmä vaati, että maanosan on oltava kokouksen keskiössä. Jutussa siteerattiin epäsuorasti Kongon presidenttiä Tshisekediä, joka pyysi ”kehittyneitä maita rahoittamaan puolet 25 miljardista dollarista, jonka Afrikka tarvitsee viiden seuraavan vuoden aikana ilmastonmuutokseen sopeutumiseksi. Puolet rahasta tulee Afrikan kehityspankilta.” (Yle 4.11.) Uutisessa Tshisekedi ja muut Afrikan maita edustaneet tahot esitettiin vakavasti otettavina kokouksen osallistujina siinä missä muidenkin maiden edustajat, eikä juttu sisältänyt lainkaan vaikkapa vihjailuja korruptiosta tai siitä, päätyisivätkö myönnettyt varat oikeaan tarkoitukseensa.

Toisen esimerkin myönteisestä hallinnon kuvauksesta poimin Helsingin Sanomista. Koronaviruksen havaittiin tarttuvan herkästi ihmisistä gorilloihin, joten ympäristöjärjestöt totesivat kansallispuistoissa vierailevien gorillaturistien olevan vakava uhka uhanalaisille vuorigorilloille ja pyysivät hallituksilta toimia.

Ugandan, Ruandan ja Kongon demokraattisen tasavallan hallitukset määräsivät lopettamaan gorillaturismin ja sulkemaan kansallispuistot pandemian ensimmäisiksi kuukausiksi. (...) Maiden viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen poikkeuksellinen yhteisponnistus on (...) ollut menestys. Toistaiseksi lääkärit eivät ole havainneet ainuttakaan koronavirustartuntaa vuorigorillojen keskuudessa. (HS 24.7.)

5.2.4 Kongon mediakuva

Kongoon on perinteisesti liitetty mielikuvia, joihin lukeutuu aivan erityistä sekasortoa ja väkivaltaa. Aineistoni otsikoissa viitattiin muun muassa hyväksikäyttöihin, joukkosurmaan, ampumiseen, petoksiin ja korruptioon, ja mielikuvaa tukevia katkelmia löytyi myös itse teksteistä:

Suurta Kongoa pidetään yhtenä maailman vaarallisimmista maista. (HS 3.4.)

Kongo ei ole mennyt koronasta sekaisin senkään takia, että normaalistikin elämä on aika sekavaa. On epävakaa politiikka, sisällissota, ebola, malaria, salakuljettajia ja aseryhmiä. Korona on vain yksi uusi riesa. (HS 3.4.)

(Ugandan) [r]ajan toisella puolella Kongon demokraattisessa tasavallassa toimii useita sissiryhmiä. (Yle 31.7.)

Kongo on korruption läpikotaisin rämettämä. (HS 22.2.)

Käsi kädessä väkivallan ja korruption kanssa kulkevat luonnonvarat, jotka niihin liittyvine ongelmineen muodostavat ison osan Kongon mediakuvasta. Usein esiin nostettiin nimenomaan luonnonvarojen negatiiviset puolet ja se, että kullasta, timanteista, uraanista, kuparista ja koboltista huolimatta Kongo on yksi maailman köyhimmistä valtioista. Luonnonvaroja kuvattiin sekä Yleisradiossa että Helsingin Sanomissa jopa kiroukseksi:

Perheen pihalta näkyy kaivos. Se tulee lähemmäs ja lähemmäs. Isä pelkää, että jonain päivänä se pyyhkäisee tieltään myös heidän kotinsa. Savimajan alla olevat rikkautet uhkaavat muuttua tällekin perheelle kiroukseksi. (Yle 14.3.)

Mineraaleista on kyse myös Itä-Kongon konfliktissa. Se ei ole vain kongolaisten sota. Monia sissiryhmiä tuetaan Ruandasta ja Ugandasta. Rikkauksia salakuljetetaan naapurimaihin, rahat karkaavat kongolaisilta, ja muu maailma saa tarvitsemansa raaka-aineet. Rikas maa. Köyhä kansa. Se on Kongon kirous. (HS 3.4.)

Afrikan mediakuva negatiivisuuden yhdeksi syyksi on esitetty sitä, että länsimaisissa toimituksissa tehdään valintoja, jotka nostavat kielteisiksi mielletyt aiheet uutisiksi positiivisia useammin. Osaltaan tälle näkemykselle löytyi aineistostani vahvistusta. Kongoon liittyviä juttuja julkaistiin jonkin verran esimerkiksi urheiluosastolla, mutta paria kongolaispelaajan ohimenevää nimeltä mainitsemista lukuun ottamatta kaikki Kongoon liittyvät "urheilu-uutiset" käsittelivät itse asiassa aivan muita aiheita kuin varsinaista urheilua. Kolmessa Helsingin Sanomien urheilu-uutisessa varsinainen aihe liittyi urheilun sijaan epärehellisyteen tai suoranaisiin rikoksiin: yksi käsitteli Kongon kansallisen jalkapalloliiton mahdollisesti kavaltamia varoja, minkä vuoksi nuorten naisten maajoukkue joutui nukkumaan kadulla ennen MM-karsintaottelua (HS 15.10.), ja kaksi muuta uutista käsitteli kongolaisjalkapalloilijoita, joista yksi oli vuosien ajan valehdellut henkilöllisyytensä (HS 8.6.) ja toinen tehnyt vakuutuspetoksen lavastamalla oman kuolemansa (HS 18.11.). Neljäs urheilu-uutinen oli puolestaan edellä mainittu käsipalloilija Gauthier Mvumbista kertova juttu (HS 17.1.), jossa olisi ollut mahdollista ottaa näkökulmaksi se historiallinen seikka, että Kongon joukkue eteni ensimmäistä kertaa MM-kilpailuihin, mutta sen sijaan jutussa ruodittiin lähes ainoastaan Mvumbin olemusta. Jutun aihe itsessään ei toki ollut sellainen, joka perinteisesti koetaan "negatiiviseksi", mutta tapa objektivoida Mvumbi vei häneltä toimijuutta ja siten juttu henki luvussa 3 esitellyn National Geographic -syndrooman piirteitä. Rikoksista tulee uutisoida, mutta niiden vastapainoksi olisi tärkeää olla uutisia myös "myönteisistä" tapahtumista. Esimerkiksi Mvumbin tapauksessa tällainen mahdollisuus olisi ollut tarjolla, mutta se hukattiin.

Nykypäivän rikosten ja väkivallan lisäksi lukuisissa jutuissa kulki mukana Kongon väkivaltainen menneisyys Belgian siirtomaana eli käytännössä kuningas Leopold II:n yksityisomaisuutena.

Belgialaisten kokoama La Force Publique -armeija otti tavakseen katkoa kongolaisilta raajoja. Silpominen oli rangaistus niskuroinnista. Ranne poikki. Niilka poikki. Niin tehtiin myös lapsille. Raajoja savustettiin. Niitä kerättiin koreihin näytteille. Kun sotilas vei irtihakatun käden esimiehelleen, hän sai palkkion. Tätä jatkui 23 vuotta. (HS 3.4.)

Leopoldin joukot hallitsivat aluetta julmasti. Kongolaiset alistettiin pakkotyöhön ja ihmisiä tapettiin summittain, ruoskittiin virtahevonnahkaisilla ruoskilla tai heiltä katkaistiin viidakkoveitsellä käsi. Kansanmurhan uhrien määrää ei kukaan tiedä, mutta miljoonia heitä oli. (HS 5.12.)

[N]join 6000 kilometriä etelämpänä Belgian kuninkaan alamaiset kohtelivat kongolaisia kuin eläimiä. Heidät laitettiin aseella uhaten pakkotyöhön: keräämään kumia, jota alettiin tuolloin tarvita auton renkaiden varten. (Yle 18.6.)

Edellä mainituilta osin voidaan sanoa, että aineisto jossain määrin ylläpiti vakiintuneita mielikuvia Kongosta väkivallan ja kaaoksen tyyssijana, jopa ”pimeyden sydämenä”, mutta aineistoni luomaan Kongon mediakuvaan mahtui laaja kirjo muitakin näkökulmia. Osassa jutuista esimerkiksi mainittiin kyllä väkivalta, mutta samalla se asetettiin kontekstiin: ”Useimmat ihmiset Kongossakin kuolevat muuhun kuin väkivaltaan.” (HS 3.4.)

Journalismissa juuri näkökulmilla ja sillä, mihin kiinnitetään huomiota, on väliä. Kuten yleisesti on tunnustettu, journalismi ei milloinkaan ole täysin objektiivista, sillä journalismissa tehdään aktiivisia valintoja lähtien siitä, mistä ylipäänsä uutisoidaan ja millä tavalla. Sama kohde voidaan kuvata hyvin eri tavoin, mitä havainnollistaa esimerkiksi se, kuinka Helsingin Sanomien kaksi eri juttua kuvaili Kongojokea: 27.10. julkaistu juttu mainitsi, kuinka Viron presidentti Alar Karis on matkustellessaan nähnyt ”Kongojoen, jonka pinta oli muoviroskan peitossa”. Sen sijaan Sami Sillanpään reportaasi näyttää myös toisen välähdyksen joen todellisuudesta:

Kongo näyttää upealta. Joki kimaltaa päiväntasaajan auringossa. Se virtaa mahtavana ja tyynenä eteenpäin, syvemmälle valtavan sademetsän keskelle. Taivas on sininen ja valkoinen. (HS 3.4.)

Molemmat kuvaukset lienevät totta. Koska äärimmäisen harva suomalainen vierailee elämänsä aikana Kongossa tehdäkseen itse omia havaintojaan, muun muassa journalismin tulisi esitellä maan todellisuuksista mahdollisimman monipuolinen paletti.

Kaivostoiminnan ongelmiin liittyvien lyhyiden mainintojen lisäksi Kongoon viitattiin osassa jutuista myös tavoilla, jotka mursivat perinteisiä, kielteissävytteisiä mielikuvia. Esimerkiksi intohimoisia matkailijoita käsittelevässä jutussa (HS 30.5.) todetaan koronarajoituksiin viitaten, että ”[e]ihän Ruotsi mikään Kongo, Bangladesh tai Bolivia ollut, mutta se oli auki”. Kongon voi tulkita näyttävästä tässä kiinnostavana, jännittävänä ja Ruotsia mieluisampana matkustuskohteena, jollaiseksi Kongoa harvoin ajatellaan: yleensä Kongosta ei juuri puhuta turismin yhteydessä. Pete Parkkosen isoisän Pierre Rassinin vaiheita selvittänyt Helsingin Sanomien juttu (6.2.) puolestaan mainitsee, kuinka ”1960-luvun alussa Rassin ihastui Belgian Kongoon, jäi sinne vuosiksi ja hankki sopimuksen Stanley-hotellin yökerhoon. Se oli pääkaupunki Léopoldvillen muodikkaimpia tanssipaikkoja.” Tässä kuvauksessa Kongon pääkaupungista, silloisesta Léopoldvillestä, piirtyy vastaava kuva kuin vaikkapa mistä tahansa suuresta eurooppalaiskaupungista, jonka tunnelma ja muodikkaat tanssipaikat ihastuttavat. Kiinnostava on myös Leena Brusinin kuolinuutisen (HS 23.6.) maininta siitä, kuinka hänet ”valittiin Miss Euroopaksi vuonna 1968 kilpailussa, joka jouduttiin siirtämään Ranskan levottomuuksien vuoksi Kongoon”. Tässä perinteinen asetelma on kääntynyt

päälaelleen: väkivalta ja levottomuudet tapahtuvat Ranskassa ja Kongo näyttäytyy vakaampana ja turvallisempana vaihtoehtona kauneuskilpailujen järjestämiseen.

Kongolaisesta kulttuurista aineistossa näkyy joitakin pilkahduksia. Kongolainen rumba mainitaan pariin otteeseen, ja Helsingin Sanomien kriitikko valitsee kongolaisen räppäriin Rey Sapienzin debyyttialbumin kesän parhaaksi rap-levyksi: ”Na Zala Zala on parasta räppiä, jota olen tänä kesänä kuullut.” (HS 3.8.) Kahdessa jutussa kongolaisia kuvataan kielitaitoisiksi:

Puhe soljuu useilla kielillä: kikongoksi, lingalaksi, swahiliksi, ranskaksi. Jokainen matkustaja osaa useita kieliä, kuten monikulttuurisessa Kongossa on yleistä. (HS 3.4.)

Siitä alkaakin intohimoinen puheenporina, jossa sanat räiskyvät toistensa päälle niin hengästyttävän kielitaitoisena suomen, englannin ja ranskan kimarana, että jos kuulija yrittäisi saada joka ikisestä sanasta selkoa, niin tulvana virtaisi hiki hänen kasvoiltansa! (HS 6.8.)

Kongolaiset ovat tunnettuja esimerkiksi niin kutsutusta sapeur-tyylistään, joka yhdistelee paikallisia elementtejä, keikarimaisuutta ja räppärimuotia. Varsinaisten sapeurien lisäksi muoti on kuitenkin myös monille muille kongolaisille tärkeää, sillä etenkin kinshasalaisten parissa huoliteltu ulkoasu on suoraan yhteyksissä ihmisen saamaan kunnioitukseen. Muotiin liittyviä viittauksia aineistossa on muutama. Esimerkiksi kongolaistaustainen räppäri Melanieh Still eli artistinimeltään Slani kertoo Ylen jutussa (1.10.) kongolaiselta isältään perimänsä kulttuurin vaikuttaneen häneen suuresti ja ”investoivansa” siksi itsekin ulkonäköönsä. Helsingin Sanomat puolestaan kertoo, kuinka Mä sanoin sen -huumoritilin meemeissä ”kongolaistaustaiset pelasivat jopa jalkapalloa hulppeissa muotikengissä” (10.11.).

Helsingin Sanomien aineistossa on kaksi pitkää juttua, jotka käsittelevät lapsina Suomeen joko pakolaisina tai muuten muuttaneita henkilöitä. Ensimmäinen näistä on Kuukausiliitteen muotijuttu, jonka kuvissa seitsemän kongolaisveljestä esiintyy huippusuunnittelijoiden luomuksissa (HS 6.2.). Itse teksti on henkilöhaastattelu, joka kertoo veljesten tarinan ja esittelee lukuisia yhtäläisyyksiä, joita heillä on Suomen kansallisromaanin veljessarjan kanssa. Hämeenlinnan Jukolassa kasvaneilla veljeksillä on kunnianhimoisia unelmia ja urasuunnitelmia, ja vaikka heistä vanhimmat saapuivatkin Suomeen pakolaisina, jutussa heidän identiteettinsä ei rajoitu pelkkään pakolaisuuteen: itse asiassa juttu antaa ymmärtää, että nämä ”uudet Jukolan veljekset” ovat nykyään osa ”meitä”, tavallisia ihmisiä siinä missä muutkin suomalaiset. Toinen Helsingin Sanomien henkilöjuttu (16.2.) puolestaan avaa ihmislähtöisesti raivon ja vihaan johtanutta kipuilua, jota nuorena Suomeen sukulaistensa luo muuttanut kongolaispoika kävi läpi kasvaessaan väkivaltaisen kodin ja vieraan kulttuurin

ristipaineessa. Tällainen käsittelytapa antaa päähenkilölleen äänen ja toimijuuden toisin kuin monet pakolaisuutta tai maahanmuuttoa sivuavat jutut, joissa maahanmuuttajataustaiset henkilöt typistyvät tilastoiksi, joiden puolesta puhuu jokin muu taho.

Yhteenvetona voi todeta, että vaikka Helsingin Sanomien ja Yleisradion Kongoon liittyvissä maininnoissa toistuivat usein muun muassa väkivalta, luonnonvaroihin liittyvät ongelmat ja rikokset, kokonaisuutena molempien tiedotusvälineiden jutut valottivat Kongosta myös muuta todellisuutta.

6 LOPUKSI

Tutkielmani viimeisessä luvussa kertaan, mitä olen tässä tutkimuksessa pyrkinyt selvittämään ja vedän yhteen tärkeimpiä tuloksiani. Lopuksi reflektoin tutkijana tekemiäni valintoja ja esitän aiheita mahdolliselle jatkotutkimukselle.

6.1 Päätelmät

Afrikan länsimaista mediakuva ovat vuosikymmenien ajan luonnehtineet seuraavat piirteet, joista tutkimus on ollut viime vuosiin saakka varsin yksimielinen: journalistisia juttuja Afrikan maista julkaistaan vähän ja ne ovat yleisesti melko lyhyitä ja pintapuolisia, lähteinä käytetään lähinnä länsimaisia tahoja ja jutuissa korostuvat negatiivisiksi mielletyt aiheet sekä stereotyyppiset, toiseuttavat ja eksotisoivat kuvaukset. Tällä vuosituhannella uutisoinnissa on havaittu afro-optimismin saaneen jalansijaa ja tunnistettu niin kutsuttuja "nousevan Afrikan" narratiiveja.

Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat:

- 1) Millaista Helsingin Sanomien ja Ylen uutisointi Kongon demokraattisesta tasavallasta oli vuonna 2021 eli millainen on tämän aineiston perusteella Kongon mediakuva?
- 2) Kuinka usein, millaisiin aiheisiin keskittyen ja mitä lähteitä käyttäen Kongosta uutisoidaan?
- 3) Onko aineistosta tunnistettavissa stereotyyppisiä, toiseuttavia tai länsimaista ylemmyyttä tukevia kuvauksia, ja jos on, niin millaisia?
- 4) Missä määrin aineistossa näkyy viittauksia "afro-optimismiin" ja "nousevan Afrikan" narratiiviin?

Joissakin tutkimuksissa (esimerkiksi Scott 2009) tutkituista tiedotusvälineistä on laskettu Afrikkaa käsittelevien uutisten lisäksi se, kuinka paljon nämä mediat ovat uutisoineet samalla aikavälillä muista maista tai maanosista. Sillä tavoin Afrikka-uutisten määrää on voitu vertailla muuhun uutisointiin. Omassa tutkimuksessani en ole laskenut, kuinka paljon Helsingin Sanomat ja Yleisradio ovat uutisoineet muista valtioista kuin Kongosta, joten siinä mielessä en pysty samalla tavalla vertailemaan, onko Kongon saama mediahuomio ollut "vähäistä". Aineistooni lukeutui yhteensä 126 Kongon mainitsevaa journalistista juttua. Jos kaikki jutut olisi julkaistu eri päivinä, Kongo olisi mainittu jommassakummassa näistä tiedotusvälineistä keskimäärin joka kolmas päivä. Näin ajateltuna määrä ei sinänsä kuulosta vähäiseltä varsinkin, kun kyseessä on Suomen näkökulmasta hyvin kaukainen valtio.

Jos taas tarkastellaan aineistosta vain niitä juttuja, jotka käsittelivät pääaiheenaan Kongoa tai kongolaistaustaisia ihmisiä, juttujen kokonaismäärä putoaa selvästi: tällaisia juttuja oli aineistossa yhteensä 25 (7 Yleisradiossa ja 18 Helsingin Sanomissa). Yleisradio uutisoi Kongosta siis lähes kahden kuukauden välein, kun taas Helsingin Sanomissa ilmestyi keskimäärin 1,5 Kongo-juttua kuukaudessa. Sen voisi ajatella olevan ”vähän”.

Pitipä Kongoa käsittelevien journalististen juttujen määrää vähäisenä tai ei, Kongo kuitenkin sai molemmissa tiedotusvälineissä huomiota. Kuten aiemmat tutkimukset ovat havainneet, monia Afrikan maita ei välttämättä huomioida länsimaisissa tiedotusvälineissä lainkaan. Kongon kohdalla uutiskriteerit vaikuttavat siis melko säännöllisesti täyttyvän. Samaan hengenvetoon on todettava, että ainakaan vuonna 2021 dramaattisimmatkaan tapahtumat, kuten 20 000 kotia tuhonnut tulivuorenpurkaus, eivät saaneet pidettyä tutkimieni tiedotusvälineiden huomiota Kongossa enempää kuin yhden jutun verran. Siten Franksin (2010, 72) peräänkuuluttamaa kertyvää journalismia eli säännöllistä raportoimista ei ollut aineiston perusteella havaittavissa.

Jutut jakautuivat kummassakin tiedotusvälineessä karkeasti ottaen melko tasaisesti kaikkiin kokoluokkiin lukuun ottamatta lyhintä luokkaa, johon lukeutuvia juttuja oli molemmissa medioissa hyvin vähän. Yleisesti Afrikan maiden uutisointiin on liitetty käsitys siitä, että jutut olisivat usein lyhyitä, jopa sähkönomaisia tiedotteita tapahtumista. Näiden suomalaismedioiden uutisointi Kongosta ei ainakaan tämän aineiston perusteella tue tätä väitettä, sillä valtaosa jutuista oli vähintäänkin muutamien tuhansien merkkien pituisia. Scott (2009, 554) on tehnyt tahollaan saman huomion: hänen tutkimiensä brittilehtien Afrikan maita koskevat jutut olivat keskimäärin melko pitkiä.

Sekä Yleisradion että Helsingin Sanomien niistä jutuista, jotka käsittelivät Kongoa laajemmin kuin luettelomaisena mainintana, valtaosa oli oman toimittajan tai avustajan tekemiä. Kuitenkin Kongoa käsittelevistä varsinaisista ulkomaan uutisista lähes kaikki pohjautuivat ulkomaisten uutistoimistojen tai muiden medioiden materiaaliin. Keskeisinä puhujina taas korostuivat kansainvälisten järjestöjen edustajat ja länsimaiset, usein suomalaiset viranomaiset ja asiantuntijat. Kongolaisia pääpuhujia jutuissa oli erittäin vähän: jos ei lasketa varsinaisia henkilöjuttuja tai kongolaisia julkisuuden henkilöitä käsitteleviä juttuja, kongolaisia haastateltavia oli ainoastaan Sami Sillanpään sekä Liselott Lindströmin ja Sara Rigatellin reportaaseissa. Yhdysvaltalaisia ja suomalaisia uutisia Etelä-Afrikasta ja Brasiliasta tutkinut Cheas (2018) havaitsi omassa tutkimuksessaan, että valtaosa hänen aineistonsa siteeraustilasta annettiin eteläisten maiden äänille, mukaan lukien köyhimmille kansalaisille, ja siten jutut onnistuivat tuottamaan moniulotteisia kuvauksia käsittelemistään maista ja niiden todellisuuksista. Tutkimuksensa päätelmissä Cheas kuitenkin epäilee, että

hänen havaintonsa saattoivat johtua osin siitä, että hänen tutkimiensä uutisten kohteina olivat Brasilia ja Etelä-Afrikka, joilla on kehittyvässä maailmassa moniin muihin maihin verrattuna etuoikeutettu asema. (Ema., 270–271, 276.) Oman aineistoni valossa Cheas saattaa olla oikeassa. Lukuun ottamatta henkilöhaastatteluja ja kahta reportaasia, joissa siteeraustilasta valtaosa annettiin kongolaisille, kongolaiset äänet eivät juuri kuuluneet aineistoni jutuissa. Näiden reportaasien voi katsoa olevan poikkeuksellisia, sillä tavallisina uutisvuosina kummankaan tiedotusvälineen toimittajat eivät todennäköisesti käy juttukeikalla Kongossa. Tältä osin oma aineistoni tukee käsitystä siitä, että länsimaiset lähteet korostuvat ainakin Kongosta uutisoidessa.

Vaikka en tässä tutkimuksessa määritellyt aiheita negatiivisiksi tai positiivisiksi, yleisesti negatiivina pidetyt aiheet, kuten luonnonkatastrofit, onnettomuudet, taudit ja rikokset, nousivat omassakin aineistossani yleisimmiksi aiheiksi. Lisäksi aineistossa korostuivat luonnonvaroihin ja pakolaisiin liittyvät aiheet. Huomionarvoista on, että esimerkiksi rikokset ja väkivalta nimenomaan Kongo-mainintojen aiheina korostuivat niissäkin jutuissa, jotka pääaiheenaan käsittelivät myönteiseksi tulkittavissa olevaa aihetta.

Stereotyyppisiä, toiseuttavia ja eksotisoivia kuvauksia oli löydettävissä aineiston jutuista, mutta näiden kuvausten ei missään tapauksessa voi sanoa olevan vallitsevia. Pikemminkin monista jutuista kävi ilmi, että toimittajat olivat tietoisia esimerkiksi stereotyyppioista ja sanoittivat sen. Aineiston pohjalta Kongoon liittyviksi stereotyyppioiksi nousivat ennen kaikkea kongolaisten epärehellisyyteen liittyvät käsitykset. Kongon ”pimeydestä” löytyi myös mainintoja, mutta osa niistä tuli esiin yhteyksissä, joiden tarkoituksena oli pikemminkin kyseenalaistaa tätä käsitystä. Länsimaisen ylemmyyden piirteitä havaitsin esimerkiksi jutuissa, joissa vastakkain asetettiin kestäväksi ja ”paremmaksi” vaihtoehdoksi kuvattu suomalainen koboltintuotanto ja ongelmallisena pidetty kongolainen kaivostoiminta. Jutuissa oli myös viitteitä niin kutsutusta länsimaisesta ”sivistävästä tehtävästä” eli siitä, että ratkaisujen koetaan tulevan globaalista pohjoisesta. Länsimainen ylemmyys näkyi myös jutuissa, joissa toimijuus evättiin kongolaisilta.

Juholin ja Kuutti (2003, 45) ovat todenneet, että medialla on mahdollisuus määritellä todellisuuttamme osoittamalla, mikä on tärkeää ja olennaista, ja se puolestaan edellyttää valtavan määrän valintoja. Tämä näkyi erityisesti jutuissa, joista tunnistin ”afro-optimismin” ja ”nousevan Afrikan” narratiivin piirteitä. Tyypillisesti esimerkiksi afrikkalaista hallintoa on tavattu kuvata pohjimmitaan toimimattomaksi ja tätä näkökulmaa on tuotu esiin myös jutuissa, joissa siihen viittaaminen ei olisi edes tarpeellista. Aineistostani löysin kohtia, joissa kongolaiselle hallinnolle annettiin myös tunnustusta, kun siihen oli aihetta. Kongon

taannoisia vaaleja pidettiin jopa esimerkkinä siitä, kuinka ”muutos on mahdollista” Afrikan mantereella.

Etenkin Afrikan maita käsittelevän journalismin on havaittu olevan yleisön epäsuosiossa, sillä analytiikan mukaan nämä jutut eivät yleensä kerää klikkauksia. Usein kyse on juuri uutisista, joissa käsitellään kurjuutta tai kuolemaa: puhutaan jopa niin kutsutusta myötätuntouupumuksesta eli mediayleisöjen ja myös toimittajien turtumuksesta kriisejä ja onnettomuuksia käsittelevien uutisten edessä (Haavisto & Maasilta 2018, 128). Kongon mediakuvasta ison osan muodostavat tämän aineiston perusteella muun muassa väkivalta, luonnonvaroihin liittyvät ongelmat ja rikokset, mutta tämä ei ole välttämättä täysin se kuva, joka juttujen pohjalta yleisölle Kongosta syntyy. Kokonaisuutena molemmat tiedotusvälineet valottivat Kongosta myös muuta todellisuutta, ja monien näiden juttujen voi olettaa olevan niitä, jotka kiinnittävät yleisön huomion. Esimerkiksi molempien tiedotusvälineiden laajat, taustoittavat ja näyttävästi kuvatut reportaasit ovat todennäköisesti keränneet enemmän lukukertoja kuin tiiviikhöt uutiset joukkomurhista tai ampumisista.

Kirjailija Henning Mankell on sanonut, että Euroopassa on yhä liian monia ihmisiä, jotka tietävät ainoastaan, kuinka afrikkalaiset kuolevat, mutta eivät sitä, miten he elävät. Oman tutkimukseni pohjalta uskallan väittää, että suomalaisten tiedotusvälineiden jutuista avautuu välähdyksiä myös siihen, kuinka Kongossa eletään tavallista arkea iloineen ja suruineen.

Pimeyden sydämessä paistaa aurinko. Tunnelma on iloinen. Proomulla ihmiset rupattelevat ja vitsailevat. Patterikaiuttimesta raikaa kongolainen rumba. (HS 3.4.)

6.2 Kritiikkiä ja aiheita jatkotutkimukselle

Tutkimukseni ajanjaksoksi valikoitui varsin poikkeuksellinen vuosi, jota edeltävän vuoden lopussa Helsingin Sanomien ja Yleisradion toimittajat olivat käyneet viikkojen mittaisella matkalla Kongojoella. Vaikka kumpikaan toimittajista ei ollut matkalla työtehtävissä, molemmissa tiedotusvälineissä julkaistiin vuonna 2021 matkan antina syntyneitä juttuja ja kolumneja. Näiden voi sanoa olevan poikkeuksellisia, sillä keskimääräisinä vuosina suomalaistoimittajat eivät tyypillisesti vieraile Kongossa. Keräsin tätä tutkimusta varten aineiston lukuisia kertoja vuosilta 2015–2021, eikä useina vuosina aineistoon lukeutunut ainoatakaan paikan päällä tehtyä juttua. Siinä mielessä aineistoni antaa tutkimieni tiedotusvälineiden Kongo-uutisoinnista kenties keskimääräistä paremman kuvan.

Toisaalta se, että aineistooni lukeutui paikan päällä tehtyjä juttuja, antoi mahdollisuuden tutkia, kuinka nämä tilaisuudet oli käytetty hyväksi. Paikan päällä ja paikallisia haastatellen tehdyn journalismin voi katsoa edustavan sitä, mitä Kongoa käsittelevä journalismi voi

parhaimmillaan olla: päästää ääneen ja toimijoiksi kongolaiset ja tuoda kuvien, videoiden ja tekstin avulla välähdyksen paikallisista todellisuuksista suomalaisen mediayleisön eteen.

Vuoden otannalla ei ole mahdollista saada yleistettäviä tuloksia siitä, kuinka tutkimani tiedotusvälineet käsittelevät Kongoa keskimäärin. Kuten aineistoni keruusta kertoessani toin ilmi, jokaisen yksittäisistä vuosista saattoi katsoa olevan tavalla tai toisella ”poikkeuksellinen”. Vasta kun aineistoa on kerätty lukuisilta vuosilta, ellei vuosikymmeniltä, poikkeuksellisuudet tasoittuvat ja asettuvat osaksi ”normaalia”. Silti moniin muihin tutkimuksiin verrattuna aineiston kerääminen vuoden ajalta on kohtuullisen mittainen ajanjakso: esimerkiksi Scott (2009) keräsi aineistoaan kahden viikon ajalta, Wilke, Heimprecht ja Cohen (2012, ks. Nothias 2018) neljän viikon ajalta ja Mellese ja Müller (2012) kolmen kuukauden ajalta.

Sisällönanalyysistä voi ajatella, että sitä löydetään, mitä etsitään. Varsinkin laadullisen sisällönanalyysin osuudessa etsin aineistosta piirteitä, joita Afrikan maita käsittelevässä journalismissa on tunnustettu. Kenties hedelmällisempää olisi saattanut olla se, että aineiston olisi antanut muodostaa diskurssinsa itse: sen sijaan, että aineistosta etsi vaikkapa stereotyyppisiä kuvauksia Kongosta, olisikin tutustunut aineistoon avoimin mielin ja katsonut, millaisia seikkoja sieltä olisi noussut esiin. Määrällisen sisällönanalyysin akilleenkantapäinä voi puolestaan pitää esimerkiksi pääasiallisten toimijoiden ja puhujien luokittelua, joka ei jokaisen jutun kohdalla ollut aivan yksiselitteistä. Tutkijan omat käsitykset ohjasivat myös esimerkiksi kuvien aiheiden luokittelua: siinä, missä itse näin kuvan esittävän kongolaista arkea, toinen olisi saattanut luokitella aiheeksi vaikkapa ”köyhyyden”. Tällöin päätelmät juttujen välittämästä kuvastosta olisivat saattaneet olla hyvin erilaiset.

Afrikan maiden länsimaista mediakuva ovat monesti tutkineet länsimaiset tutkijat, kuten oli tämänkin tutkielman tapauksessa. Varsinkin laadullisen sisällönanalyysin tuloksiin voi vaikuttaa merkittävästi se, millaisin silmin aineistoa analysoidaan. Jatkotutkimusta voisi tehdä esimerkiksi siitä näkökulmasta, miltä Kongon mediakuva sekä juttujen aiheet ja käsittelytavat näyttävät kongolaisin silmin. Lisäksi kiinnostavaa olisi tutkia, missä määrin Kongon mediakuva näkyy käsityksissä ja tiedoissa, joita suomalaisella mediayleisöllä on Kongosta.

Vaikka uutisointi olisi kuinka monipuolista, taustoittavaa ja ”hyvää” tahansa, lopulta merkitystä on sillä, löytävätkö uutiset yleisönsä. Erityisesti Afrikan maita käsittelevän journalismin haasteena on ylipäänsä tulla ”klikatuksi”. Jatkotutkimuksissa olisi mielenkiintoista selvittää, millainen esimerkiksi Kongoa käsittelevä journalismi saa yleisön huomion.

LÄHTEET

- Aaltonen, Jouko & Sivonen, Seppo (2022) *Kongon Akseli: Suomalaiset ja skandinaavit kolonialismin rakentajina*. Helsinki: Into Kustannus.
- Béni, Alexandra (2021) Afro-pessimism reframed? The study of Africa's media representation in Hungarian online news. *Argumentum* 17: 178–195.
- Bollig, Michael & Heinemann, Heike (2002) Nomadic savages, ochre people and heroic herders: Visual presentations of the Himba of Namibia's Kaokoland. *Visual Anthropology* 15: 267–312.
- Bookmiller, Robert J. & Bookmiller, Kirsten Nakjavani (1992) Dateline Algeria: U.S. press coverage of the Algerian war of independence 1954–1962. Teoksessa Hawk, Beverly G. (toim.) *Africa's media image*. Westport: Praeger, 62–76.
- Bunce, Mel (2015) Africa in the click stream: Audience metrics and foreign correspondents in Africa. *African Journalism Studies* 36(4): 12–29.
- Bunce, Mel, Franks, Suzanne & Paterson, Chris (2016) A new Africa's media image? Teoksessa Bunce, Mel, Franks, Suzanne & Paterson, Chris (toim.) *Africa's media image in the 21st Century: From the "heart of darkness" to "Africa rising"*. London: Routledge, 1–14.
- Chang, Tsan-Kuo, Southwell, Brian, Lee, Hyung-Min & Hong, Yejin (2012) A changing world, unchanging perspectives: American newspaper editors and enduring values in foreign news reporting. *The International Communication Gazette* 74(4): 367–384.
- Cheas, Kirsi (2018) Ulkomaan uutiset toivoa täynnä: Menetelmällinen näkökulma suomalaisten ja yhdysvaltalaisien uutisartikkelien vertailuun. *Media & viestintä* 41(4): 255–279.
- Ebo, Bosah (1992) American media and African culture. Teoksessa Hawk, Beverly G. (toim.) *Africa's media image*. Westport: Praeger, 15–25.
- El Zein, Hassan M. & Cooper, Anne (1992) New York Times coverage of Africa, 1976–1990. Teoksessa Hawk, Beverly G. (toim.) *Africa's media image*. Westport: Praeger, 133–146.
- Ezeru, Chikaire Wilfred Williams (2022) Africa's global media image in a digital world as an exclusive western preserve? *The International Communication Gazette* 84(5): 379–400.

- Fabian, Steven (2013) Journey out of darkness? Images of Africa in American travelogues at the turn of the millennium. *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies* 27(1): 93–109.
- Franks, Susan (2010) The neglect of Africa and the power of aid. *The International Communication Gazette* 72(1): 71–84.
- Galtung, Johan & Ruge, Mari Holmboe (1965) The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers. *Journal of Peace Research* 2(1): 64–91.
- Haavisto, Camilla & Maasilta, Mari (2018) Hidas media myötätunnon herättäjänä. Teoksessa Maasilta, Mari & Nikunen, Kaarina (toim.) *Pakolaisuus, tunteet ja media*. Tampere: Vastapaino.
- Hawk, Beverly G. (1992) *Africa's media image*. Westport: Praeger.
- Hawkins, Virgil (2009) National interest or business interest: Coverage of conflict in the Democratic Republic of Congo in The Australian newspaper. *Media, War & Conflict* 2(1): 67– 84.
- Huovila, Tapani (2005) *Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja*. Helsinki: WSOY.
- Ibelema, Minabere (1992) Tribes and prejudice: Coverage of the Nigerian civil war. Teoksessa Hawk, Beverly G. (toim.) *Africa's media image*. Westport: Praeger, 77–93.
- Ibelema, Minabere (2014) "Tribal fixation" and Africa's otherness: Changes and resilience in news coverage. *Journalism & Communication Monographs* 16(3): 162–217.
- Juholin, Elisa & Kuutti, Heikki (2003) *Mediapeli. Anatomia ja keinot*. Hämeenlinna: Inforviestintä.
- Kabamba, Patience (2010) "Heart of darkness": Current images of the DRC and their theoretical underpinning. *Anthropological Theory* 10(3): 265–301.
- Khisa, Moses (2019) Whose Africa is rising? *Review of African Political Economy* 46(160): 304–316.
- Larsen, Rune & Jensen, Stig (2020) The imagined Africa of the West: a critical perspective on Western imaginations of Africa. *Review of African Political Economy* 47(164): 324–334.
- Mellese, Mastewal Adane & Müller, Marion G. (2012) Mapping text-visual frames of Sub-Saharan Africa in the news: A comparison of online news reports from Al Jazeera and

British Broadcasting Corporation websites. *Communication, Culture & Critique* 5(2): 191–229.

Nothias, Toussaint (2014) 'Rising', 'hopeful', 'new': visualizing Africa in the age of globalization. *Visual Communication* 13(3): 323–339.

Nothias, Toussaint (2018) How Western journalists actually write about Africa: Re-assessing the myth of representations of Africa. *Journalism Studies* 19(8): 1138–1159.

Pietilä, Veikko (1973) *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudeamus.

Pietiläinen, Jukka (1998) Ulkomailta Suomeen: määrällinen analyysi. Teoksessa Kivikuru, Ulla & Pietiläinen, Jukka (toim.) *Uutisia yli rajojen: Ulkomaanuutisten maisema Suomessa*. Tampere: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Scott, Martin (2009) Marginalized, negative or trivial? Coverage of Africa in the UK press. *Media, Culture & Society* 31(4): 533–557.

Scott, Martin (2017) The myth of representations of Africa: A comprehensive scoping review of the literature. *Journalism Studies* 18(2): 191–210.

Sillanpää, Sami (2021) *Keskellä virtaa Kongo*. Helsinki: HS Kirjat.

Soderlund, W. C., Briggs, E. Donald, Najem, Tom & Roberts, Blake C. (2012) *Africa's deadliest conflict: Media coverage of the humanitarian disaster in the Congo and the United Nations response, 1997–2008*. Ontario: Wilfrid Laurier University Press.

Syed, Jawad & Ali, Faiza (2011) The white woman's burden: from colonial civilisation to Third World development. *Third World Quarterly* 32(2): 349–365.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ukonu, Michael O., Anorue, Ifeanyi L., Emeafor, Cynthia & Ajaebili, Nnamdi (2022) From blame to context: how official responses influence negative media portrayal of country image. *The Journal of International Communication* 28(1): 126–146.

Uskali, Turo (2007) *Ulkomaanuutisten uusi maailma*. Tampere: Vastapaino.

Vuori, Jaana (2021) Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. Haettu 2.5.2023.

Walton, Oliver (2018) Beyond disaster framing: exploring multi-mandate INGOs' representations of conflict. *Third World Quarterly* 39(4): 642–660.

Windrich, Elaine (1992) Savimbi's image in the U.S. media: A case study in propaganda. Teoksessa Hawk, Beverly G. (toim.) *Africa's media image*. Westport: Praeger, 194–205.

Journalistiset lähteet ja verkkosivut

Adichie, Chimamanda Ngozi: The danger of a single story. *TEDGlobal* 2009. https://www.ted.com/talks/chimamanda_ngozi_adichie_the_danger_of_a_single_story/c. Haettu 14.5.2023.

Committee to Protect Journalists: 16 Journalists and media workers killed in Democratic Republic of the Congo. https://cpj.org/data/killed/africa/democratic-republic-of-the-congo/?status=Killed&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&motiveUnconfirmed%5B%5D=Unconfirmed&type%5B%5D=Journalist&type%5B%5D=Media%20Worker&cc_fips%5B%5D=CG&start_year=1992&end_year=2023&group_by=location. Haettu 6.4.2023.

Erho, Nina: Ylen Afrikan-toimittaja Liselott Lindström palkitaan työstään Topeliusprisetillä – ”Työmäärä kertoo, että täällä voisi olla enemmän suomalaisia toimittajia”. *Journalisti* 14.1.2021. <https://journalisti.fi/uutiset/2021/01/ylen-afrikan-toimittaja-liselott-lindstrom-palkitaan-tystn-topeliusprisetill-tymr-kertoo-ett-tll-voisi-ol/>. Haettu 31.10.2022.

Fida: Kehitysyhteistyö Kongon demokraattisessa tasavallassa. <https://www.fida.info/mita-teenme/kehitysyhteistyomme/kehitysyhteistyö-kongon-demokraattisessa-tasavallassa/>. Haettu 7.4.2023.

Free Press Unlimited: Congo DRC. <https://www.freepressunlimited.org/en/countries/congo-drc>. Haettu 6.4.2023.

Goldberg, Susan: For decades, our coverage was racist. To rise above our past, we must acknowledge it. *National Geographic Magazine* 12.3.2018. <https://www.nationalgeographic.com/magazine/article/from-the-editor-race-racism-history>. Haettu 10.4.

International Committee of the Red Cross: Democratic Republic of the Congo. <https://www.icrc.org/en/where-we-work/africa/democratic-republic-congo>. Haettu 8.4.2023.

International Press Institute: IPI welcomes release of DRC journalist Joseph Kazadi Kamwanga but condemns three-week detention. 8.8.2022. <https://ipi.media/update-ipi-welcomes-release-of-drc-journalist-joseph-kazadi-kamwanga-but-condemns-three-week-detention/>. Haettu 6.4.2023.

Julkisen sanan neuvosto: Journalistin ohjeet. 1.1.2014. <https://jsn.fi/journalistin-ohjeet/>.
Haettu 21.4.2023.

Kansallinen mediatutkimus 23.9.2022: <https://mediaauditfinland.fi/2022/09/23/kmt-2022-tulokset-julkistettu/>. Haettu 31.10.2022.

Kansallinen mediatutkimus 2022, lehtien lukijamäärät: <https://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2022/10/KMT-2022-lukijamaarat-liite.pdf>. Haettu 31.10.2022.

Kaskinen, Martta: Hyväntekijyys ja kolonialismin taakka. *Antrologi* 4.2.2020. <https://antrologi.fi/2020/02/white-savior-kolonialismin-taakka/>. Haettu 20.4.2023.

Kristof, Nicholas: Orphaned, raped and ignored. *The New York Times* 30.1.2010. <http://www.nytimes.com/2010/01/31/opinion/31kristof.html>. Haettu 10.3.2018.

Kähkönen, Virve: HS nimittää kirjeenvaihtajan seuraamaan Natoa ja liittouman polttopisteitä. *Helsingin Sanomat* 20.5.2022. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008832461.html>. Haettu 30.10.2022.

Leppänen, Mikko: Ylen uudeksi Afrikka-kirjeenvaihtajaksi on valittu Pasi Toivonen, joka haluaa tuoda afrikkalaisten äänen kuuluviin. *Yle* 31.1.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12295047>. Haettu 27.10.2022.

Maksimainen, Heini: Yllätyksellinen elämä. *Helsingin Sanomat* 6.11.2019. <https://www.hs.fi/elama/art-2000006297413.html>. Haettu 20.4.2023.

Médecins sans frontières: MSF en République démocratique du Congo. <https://www.msf.org/fr/rdcongo>. Haettu 7.4.2023.

Media Toplist Dashboard. Finnish internet audience measurement (FIAM). <https://datastudio.google.com/reporting/445ac769-037b-408e-b383-9014d561cee5/page/QCkcB>. Haettu 1.11.2022.

Migri: Suomeen valitut ja Suomeen saapuneet kiintiöpakolaiset. <https://migri.fi/kiintiopakolaistilastot>. Haettu 15.5.2023.

Mushizi, Charles-Mugagga: DRC media legislation. *Media landscapes: Expert analyses of the state of media*. <https://medialandscapes.org/country/democratic-republic-of-the-congo/policies/media-legislation>. Haettu 6.4.2023.

OCHA: The International NGO Forum in the DRC denounces the increase in violence against the Congolese civilian population and the direct attacks against humanitarian and development workers. 6.6.2022. <https://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/international-ngo-forum-drc-denounces-increase-violence-against-congolese->

[civilian-population-and-direct-attacks-against-humanitarian-and-development-workers](#).

Haettu 7.4.2023.

Pelli, Petja: HS valitsee uuden teemakirjeenvaihtajan: tässä kyselyssä voit vaikuttaa hänen aiheisiinsa. *Helsingin Sanomat* 15.5.2021. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000007971422.html>. Haettu 30.10.2022.

Pennanen, Veera: Toimittaja Liselott Lindströmin ansiokas työ avasi silmät Afrikkaan: Nyt haussa kirjeenvaihtaja. *Yle* 3.12.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12215818>. Haettu 27.10.2022.

Reporters Without Borders: Democratic Republic of Congo.

<https://rsf.org/en/country/democratic-republic-congo>. Haettu 4.4.2023.

Reporters Without Borders: RSF and JED condemn Reuters journalist's summary expulsion from DRC. 9.11.2022. <https://rsf.org/en/rsf-and-jed-condemn-reuters-journalist-s-summary-expulsion-drc>. Haettu 7.4.2023.

Save the Children: Democratic Republic of Congo Crisis.

<https://www.savethechildren.net/what-we-do/emergencies/democratic-republic-congo-crisis>. Haettu 8.4.2023.

Sillanpää, Sami: Afrikan tähden. *Kuukausiliite* 6.2.2016. <https://nakoislehti.hs.fi/e2baa07d-9dc6-4b9c-b195-1d3958697891/46>. Haettu 30.10.2022.

Statista: Leading countries based on annual cobalt refinery capacity as of 2019. 6/2021. <https://www.statista.com/statistics/339798/annual-cobalt-refinery-capacity-by-country/>.

Haettu 19.5.2023.

Thorpe, Vanessa: Hope for Haiti: Hollywood stars answer the calls in Haiti telethon. *The Guardian* 24.1.2010. <https://www.theguardian.com/world/2010/jan/24/hollywood-stars-phones-haiti-telethon>. Haettu 10.3.2018.

Ulkoministeriö: Kongon demokraattinen tasavalta: matkustustiedote.

<https://um.fi/matkustustiedote/-/c/CD>. Haettu 7.4.2023.

UN Environment Programme: Can the Democratic Republic of the Congo's mineral resources provide a pathway to peace? 20.9.2022. <https://www.unep.org/news-and-stories/story/can-democratic-republic-congos-mineral-resources-provide-pathway-peace>.

Haettu 19.5.2023.

UNICEF: UNICEF in the Democratic Republic of the Congo.

<https://www.unicef.org/drcongo/en>. Haettu 8.4.2023.

United Nations: Crimes against humanity.

<https://www.un.org/en/genocideprevention/crimes-against-humanity.shtml>. Haettu 15.5.2023.

Uutisarvostukset 2021.

https://drive.google.com/file/d/1qKyhUERnE8K2_HpovMsuhWgSvnCG6OYF/view. Haettu 1.11.2022.

World Bank: Individuals using the Internet (% of population) – Congo, Dem. Rep.

<https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?locations=CD>. Haettu 19.5.2023.

World Bank: Sub-Saharan Africa. <https://data.worldbank.org/country/ZG>. Haettu

4.11.2022.

World Food Programme: Democratic Republic of the Congo.

<https://www.wfp.org/countries/democratic-republic-congo>. Haettu 8.4.2023.

Worldometers: Africa population 2022. [https://www.worldometers.info/world-](https://www.worldometers.info/world-population/africa-population/)

[population/africa-population/](https://www.worldometers.info/world-population/africa-population/). Haettu 4.11.2022.

World Vision International: Congo. <https://www.wvi.org/congo>. Haettu 8.4.2023.